

PIOTR SOŁHAJ

WYBRANE ZAGADNIENIA
Z ZAKRESU
MIĘDZYNARODOWEGO
PRAWA HUMANITARNEGO
ORAZ ODPOWIEDZIALNOŚCI
KARNEJ ŻOŁNIERZY

MONOGRAFIA

SERIA WYDAWNICZA WYDZIAŁU NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE
KRAKOWSKIEJ AKADEMII IM. ANDRZEJA FRYCZA MODRZEWSKIEGO

„BEZPIECZEŃSTWO I OBRONNOŚĆ”

WYBRANE ZAGADNIENIA Z ZAKRESU MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA HUMANITARNEGO ORAZ ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ ŻOŁNIERZY

MONOGRAFIA

PIOTR SOŁHAJ

KRAKOWSKA AKADEMIA IM. ANDRZEJA FRYCZA MODRZEWSKIEGO
WYDZIAŁ NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE

2018 BEZPIECZEŃSTWO I OBRONNOŚĆ

Rada Wydawnicza Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego:
Klemens Budzowski, Maria Kapiszewska, Zbigniew Maciąg, Jacek M. Majchrowski

Rada naukowa serii wydawniczej „Bezpieczeństwo i Obronność” Wydziału Nauk
o Bezpieczeństwie Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
Mieczysław Bieniek (Polska), Edward Gruszka (Polska), Boris Dürkech (ONZ), Janusz Kręcikij
(Polska), Sławomir M. Mazur – przewodniczący (Polska), François Fd Miche (Szwajcaria),
Cindy Miller (USA), Monika Ostrowska (Polska), Eric Pouliquen (Francja), Michał Prużiński
(Słowacja), Rastislav Rosinský (Słowacja), Piotr Sienkiewicz (Polska), Jan Widacki (Polska),
Karlheinz Viereck (Niemcy)

Redakcja: Sławomir M. Mazur, Mieczysław Bieniek

Recenzja: dr hab. Janusz Gierszewski

Korekta językowa: mgr Alina Kozdra-Kaczanowska

Publikacja powstała w ramach projektu badawczego
WNoB/DS/1/2017-KON

Projekt okładki: Oleg Aleksejczuk
Na okładce rewers medalu „Memoria Gratum Facit – Za zasługi dla Wydziału Nauk
o Bezpieczeństwie Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego”
autorstwa prof. Czesława Dźwigaja – ASP, Kraków

ISBN 978-83-66007-20-8

Copyright© by Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2018

Żadna część tej publikacji nie może być powielana ani magazynowana
w sposób umożliwiający ponowne wykorzystanie,
ani też rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie
za pomocą środków elektronicznych, mechanicznych, kopiujących,
nagrywających i innych, bez uprzedniej pisemnej zgody właściciela praw autorskich

Na zlecenie:
Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

www.ka.edu.pl

Wydawca: Oficyna Wydawnicza AFM KAAFM, Kraków 2018
Sprzedaż prowadzi: e-mail: ksiegarnia@kte.pl

Druk z materiałów dostarczonych i opracowanych przez Wydział Nauk o Bezpieczeństwie
KAAFM

Skład: Jakub Aleksejczuk
Druk i oprawa: MK Promo

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	7
Historyczne ujęcie prawa międzynarodowego	7
Przedmiot niniejszego opracowania	8
Rozdział I. Pojęcie i zasady międzynarodowego prawa humanitarnego	11
Międzynarodowe prawo publiczne	11
Źródła międzynarodowego prawa publicznego.....	12
Międzynarodowe prawo humanitarne	14
Zasady i podstawowe normy międzynarodowego prawa humanitarnego...	16
Chronologia źródeł prawa humanitarnego.....	18
Rozdział II. Konwencje genewskie, haskie i inne	21
Deklaracje i konwencje w IX wieku.....	22
Deklaracje i konwencje XX wieku poprzedzające I wojnę światową	31
Konwencje po I wojnie światowej	38
Konwencje po II wojnie światowej	42
Rozdział III. Odpowiedzialność za naruszenie międzynarodowego	
prawa humanitarnego	55
Odpowiedzialność za naruszenie Konwencji	
i innych porozumień prawa humanitarnego.....	56
Międzynarodowy Trybunał Karny	58
Rozdział IV. Podstawowe Zasady Międzynarodowego Ruchu Czerwonego	
Krzyża, Czerwonego Półksiężyca i innych	65
Międzynarodowy Czerwony Krzyż	67
Początki Czerwonego Krzyża	68
Czerwony Półksiężyc	70
Czerwony Kryształ	71
Czerwona Gwiazda Dawida.....	71
Czerwony Lew i Słońce.....	72
Międzynarodowa Służba Poszukiwań (International Tracing Service – ITS)..	72
Rozdział V. Instytucje ONZ w kontekście międzynarodowego	
prawa humanitarnego	75
Działalność pokojowa i humanitarna ONZ.....	75
Rada Bezpieczeństwa ONZ.....	79
Rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ	80
Rada Praw Człowieka ONZ	81
Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS)	83

Rozdział VI. Międzynarodowe prawo humanitarne	
w Konstytucji RP i ustawach	85
Zespół do Spraw Międzynarodowego Prawa Humanitarnego	85
Polski Czerwony Krzyż	86
Rozdział VII. Odpowiedzialność karna żołnierzy	89
Wstęp	89
Żołnierz	89
Zastosowanie części wojskowej Kodeksu karnego wobec żołnierzy	93
Podstawowe definicje Kodeksu karnego	95
Odpowiedzialność karna żołnierzy	100
Kary wobec żołnierzy	134
Stopnie wojskowe	136
 Zakończenie	 141
Bibliografia	143
Spis ilustracji	151

WPROWADZENIE

Konflikty międzynarodowe cechowało połączenie z jednej strony okrucieństwa, a z drugiej strony próby wprowadzenia zasad o charakterze humanitarnym. Humanitarny charakter przejawiał się między innymi wzajemnym poszanowaniem walczących stron w zabieraniu po walce rannych z pola walki. Pojawiały się pomiędzy stronami różne uzgodnienia, traktaty przy czym największe znaczenie miał zwyczaj, który z biegiem czasu przerodził się w obowiązujące prawo zwyczajowe, a zatem w prawo, które było sankcjonowane, a zatem w mniejszym lub większym stopniu przestrzegane.

HISTORYCZNE UJĘCIE PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Charakterystyczną cechą starożytności jest brak wyodrębnionego prawa międzynarodowego – stosunki między narodami w zasadzie ograniczały się do prowadzenia wojen i zawierania przymierzy, istniały natomiast pewne załączki norm i instytucji, które można uznać za mające charakter prawa międzynarodowego. Nie miały one charakteru umowy międzynarodowej w obecnym znaczeniu ale oznaczały wymuszony na innych narodach określony stan międzynarodowy. Należy do nich między innymi *Pax Romana*, czyli pokój rzymski. Jest to doktryna określająca stanu pokoju istniejącego wewnątrz i na zewnątrz imperium Rzymskiego. Początek tego okresu wyznacza zakończenie wojen domowych u schyłku istnienia republiki rzymskiej w I wieku p.n.e. Jako że zapanował za rządów Oktawiana Augusta, jest czasem nazywany Pax Augusta. W szerokim ujęciu pokój trwał od ustanowienia pryncypatu przez Augusta w 27 r. p.n.e. do śmierci Aleksandra Sewera w 235 r. n.e., czyli 265 lat¹.

W okresie średniowiecza następuje wytworzenie się pewnego rodzaju społeczności międzynarodowej, obejmującej przede wszystkim te kraje europejskie, które należą do kościoła zachodniego i uznają prymat papieża. Drugim rodzajem jest społeczność krajów prawosławnych należących do sfery oddziaływania Cesarstwa Bizantyjskiego, a także do społeczności krajów islamskich, przeciwstawnych ideologicznie światu chrześcijańskiemu. Społeczność międzynarodowa powstała w tym okresie charakteryzuje się mocnym zhierarchizowaniem – z jednej strony władza papieża, z drugiej cesarza rzymskiego narodu niemieckiego, pretendującego do roli nadrzędnej wobec królów i książąt. Między papieżem a cesarzem często dochodziło do konfliktów o prymat nad światem chrześcijańskim.

¹ Britannica Online Encyclopedia, *Pax Romana* [dostęp: 20.07.2018].

Zasady rządzące stosunkami międzynarodowymi nie stanowiły wyodrębnionej całości a obejmowały natomiast bardzo różnorodne elementy: zasady religijno-moralne, prawo kanoniczne, recypowane prawo rzymskie, prawo lenne, kodeksy rycerskie, regulaminy wojskowe, zbiory wyroków, umowy. Zakres tematyczny umów międzynarodowych w średniowieczu był ograniczony. Należały do nich traktaty, przymierza, umowy handlowe i umowy arbitrażowe. Pojawiły się załóżki instytucji prawnych jakimi obecnie są ambasadorzy i konsulowie, dla załatwiania konkretnych spraw wysyłano posłów a dla ochrony obcych kupców powoływano w miastach, zwłaszcza portowych, konsulów.

W okresie nowożytnym prawo konfliktów zbrojnych rozwinęło się w szczególności w XIX i XX wieku. Ich przejawem są przede wszystkim: Konwencje Haskie i Konwencje Genewskie wraz z protokołami dodatkowymi.

PRZEDMIOT NINIEJSZEGO OPRAWOWANIA

W niniejszym opracowaniu przedstawionych zostało w 6 rozdziałach zarys prawa humanitarnego, a mianowicie pojęcie i zasady prawa humanitarnego zawierające podstawowe definicje tego prawa, konwencje genewskie, haskie oraz inne porozumienia i deklaracje międzynarodowe w zakresie zmniejszenia skutków różnych konfliktów zbrojnych. Są to postanowienia o charakterze prawa materialnego. W kolejnych rozdziałach opisane są różne instytucje czuwające nad przestrzeganiem prawa humanitarnego i odpowiedzialności za naruszanie tego prawa. W szczególności opisane zostały Międzynarodowy Trybunał Karny. Przedstawiona została w dużym zarysie rola ONZ odnośnie prawa humanitarnego, a także uregulowania zawarte w polskiej Konstytucji.

Należy podkreślić, że opisane zostały tak prawo jak i procedury, a wreszcie instytucje czuwające nad przestrzeganiem prawa humanitarnego w sposób bardzo ogólny i wręcz skrótowy zaledwie sygnalizujący te zagadnienia. Jednakże takie też były założenia tego opracowania. Stanowią one szkic do dalszych ewentualnie studiów natomiast w obecnej formie są jedynie propedeutyką tego tematu. Wydaje się, że opisane tu zagadnienia stanowią wystarczającą informację pod kątem nauki przedmiotu na uczelni wyższej.

Omawiając zagadnienie odpowiedzialności karnej żołnierzy za popełniane przez nich przestępstwa należy mieć na względzie dokładne zdefiniowanie pojęć przede wszystkim pojęcie żołnierza. Wynika to bowiem z przyjętej przez przepisy polskiej konstrukcji osobno uregulowanej odpowiedzialności żołnierzy.

„1. Z zastrzeżeniem art. 317 § 2 k.k., kary i środki karne przewidziane przepisami rozdziału XXXVIII kodeksu karnego, mogą być stosowane wyłącznie wobec żołnierzy, czyli osób, które pełnią czynną służbę wojskową (art. 115 § 17 k.k.) w chwili orzekania. Jedynym wyjątkiem w tym zakresie jest wypadek określony w art. 328 k.k.

2. Możliwość orzeczenia w stosunku do żołnierza kary aresztu wojskowego na podstawie art. 329 k.k. zachodzi jedynie w wypadku, w którym kara ta nie jest przewidziana w sankcji za dane przestępstwo. 3. W stosunku do sprawcy prze-

stępstwa określonego w art. 338 § 1 k.k.², który w chwili orzekania nie jest już żołnierzem, orzeczenie kary ograniczenia wolności pozostaje możliwe, jednakże nie na podstawie art. 330 k.k.³, lecz na zasadach ogólnych, a w szczególności na podstawie art. 58 § 3 k.k.⁴.

² „Sąd może orzec degradację tylko wobec osoby, która w chwili popełnienia czynu zabronionego była żołnierzem, chociażby przestała nim być w chwili orzekania”.

³ „Jeżeli wymierzona za przestępstwo kara aresztu wojskowego nie byłaby surowsza od roku, sąd może w stosunku do żołnierza orzec karę ograniczenia wolności”.

⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2002 r., WK 44/02, LEX nr 77209.

ROZDZIAŁ I

POJĘCIE I ZASADY MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA HUMANITARNEGO

MIĘDZYNARODOWE PRAWO PUBLICZNE

Prawo międzynarodowe dzieli się na międzynarodowe prawo publiczne i międzynarodowe prawo prywatne¹. Międzynarodowe prawo publiczne jest to jedna z gałęzi prawa obejmująca zespół norm prawnych regulujących stosunki między państwami, organizacjami międzynarodowymi, a także innymi podmiotami prawa międzynarodowego. Należy przyjąć, że jest to jedna z najstarszych dziedzin prawa, znana i rozwijana już w okresie starożytności. Za „konstytucję” współczesnej społeczności międzynarodowej i najważniejszy dokument prawa międzynarodowego uważa się Kartę Narodów Zjednoczonych² powołującą do życia ONZ³ i proklamującą szereg zasad na których opierają się prawo międzynarodowe i stosunki międzynarodowe. Zobowiązania wynikające z Karty Narodów Zjednoczonych (np. zakaz agresji, zakaz grożenia użyciem siły, zakaz mieszania się w sprawy wewnętrzne innych państw, nakaz pokojowego rozwiązywania sporów) mają pierwszeństwo przed innymi zobowiązaniami państw członkowskich ONZ⁴.

¹ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe. Art. 1. Ustawa niniejsza reguluje właściwość prawa dla stosunków z zakresu prawa prywatnego związanych z więcej niż jednym państwem.

² Art. 103 Karty Narodów Zjednoczonych. Została podpisana 26 czerwca 1945 r. w San Francisco przez 50 z 51 krajów członkowskich (Polska podpisała ją 16 października 1945 r.) i weszła w życie 24 października tego samego roku, po ratyfikowaniu jej (według artykułu 110) przez pięć krajów założycielskich (Chiny, Francja, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania i Związek Radziecki) oraz większość sygnatariuszy. Kraje podpisujące Kartę zobowiązują się do przestrzegania jej postanowień, jako prawa międzynarodowego.

³ Organizacja międzynarodowa, z siedzibą w Nowym Jorku, powstała 24 października 1945 r. w wyniku wejścia w życie, podpisanej 26 czerwca 1945 r. w San Francisco, Karty Narodów Zjednoczonych. ONZ jest następczynią Ligi Narodów, ONZ stawia sobie za cel zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, rozwój współpracy między narodami oraz popieranie przestrzegania praw człowieka.

⁴ Ustawa z dnia 31 grudnia 1945 r. o ratyfikacji podpisanych w San Francisco dnia 26 czerwca 1945 r. Karty Narodów Zjednoczonych oraz Porozumienia ustanawiającego Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych (Dz.U. z 1946 r. Nr 2, poz. 6),

Normy prawa międzynarodowego mają w większości charakter *ius dispositivum* czyli norm względnie obowiązujących. Oznacza to, że na swój użytek dwa państwa lub grupa państw mogą umówić się odmiennie. Istnieje wąska grupa norm bezwzględnie wiążących (imperatywnych, peremptoryjnych) nazywanych normami *ius cogens*, z którymi inne normy prawa międzynarodowego nie mogą być sprzeczne.

Można przyjąć uproszczoną definicję prawa międzynarodowego a mianowicie, że prawo międzynarodowe to zespół norm regulujących stosunki wzajemne między państwami oraz organizacjami międzynarodowymi i innymi uczestnikami stosunków międzynarodowych mającymi zdolność do działania w stosunkach międzynarodowych.

Współcześnie działy prawa międzynarodowego określa się przede wszystkim poprzez dziedzinę regulacji. Do tak wyodrębnianych działów zalicza się:

- prawo traktatów, zw. też prawem umów międzynarodowych;
- służba zagraniczna: prawo dyplomatyczne i prawo konsularne;
- prawo dotyczące terytorium: delimitacja, prawo morza, uregulowania dotyczące rzek międzynarodowych, prawo lotnicze;
- prawo dotyczące ludności: ochrona praw człowieka, zagadnienia obywatelstwa, cudzoziemców, ekstradycji, azylu i ochrony uchodźców;
- prawo kosmiczne;
- prawo organizacji międzynarodowych;
- rozwiązywanie sporów międzynarodowych;
- prawo konfliktów zbrojnych, zwane też prawem humanitarnym;
- międzynarodowe prawo karne.

Poza tym nauka prawa międzynarodowego zajmuje się także teorią prawa międzynarodowego i jego podstawowymi pojęciami, a także historią tej dziedziny prawa.

Prawo międzynarodowe wśród środków rozwiązywania sporów wyróżnia środki dyplomatyczne i sądowe. Do tych pierwszych zalicza się: negocjacje, dobre usługi, mediację, komisje badania faktów oraz concyliację. Środkami sądowymi są: arbitraż międzynarodowy oraz sąd międzynarodowy.

ŹRÓDŁA MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA PUBLICZNEGO

Źródła prawa międzynarodowego publicznego – pojęcie stosowane w nauce prawa międzynarodowego obejmuje źródła materialne, formalne i poznawcze. Przez część badaczy istota tego pojęcia podważana jest m.in. ze względu na jego metaforyczny charakter, jednak pozostaje ono powszechnie stosowane w prakty-

Oświadczenie Rządowe z dnia 8 lipca 1946 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Karty Narodów Zjednoczonych podpisanej w Waszyngtonie dnia 16 października 1945 r. (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 91), 65 lat temu Polska podpisała Kartę Narodów Zjednoczonych, Polska w gronie państw założycieli ONZ, Polska w ONZ.

ce. Terminem tym posługuje się m.in. Karta Narodów Zjednoczonych⁵. Do źródeł prawa międzynarodowego tradycyjnie należą:

- umowa międzynarodowa⁶, obecnie podstawowe źródło prawa międzynarodowego. Największa liczba norm powstaje poprzez zawieranie umów międzynarodowych;
- zwyczaj międzynarodowy⁷, kiedyś podstawowe źródło prawa międzynarodowego, tworzone poprzez jednolitą praktykę państw, które w podobnych sytuacjach zachowywały się podobnie. Z czasem taka praktyka nabierała charakteru prawnie wiążącego (*opinio iuris*), państwa jej przestrzegały w przekonaniu, że tego wymaga od nich prawo.

Do tych dwu podstawowych źródeł prawa międzynarodowego dodaje się czasem ogólne zasady prawa, choć w doktrynie obecnie przyjmuje się, że są one raczej częścią prawa międzynarodowego, a nie jego odrębnym źródłem. Zostały one jednak wymienione jako jedna z podstaw wyrokowania w statucie Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej, a później także Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości⁸.

- Do źródeł prawa międzynarodowego od połowy XX wieku zalicza się także wiążące, prawotwórcze uchwały organizacji międzynarodowych.
- Akty jednostronne państw (notyfikacja, zastrzeżenie, uznanie).
- Orzeczenia arbitrażu międzynarodowego⁹ oraz orzeczenia sądów międzynarodowych¹⁰.
- Środki dyplomatyczne w tym negocjacje, dobre usługi, mediację, komisje badania faktów oraz koncyliację.
- Doktryna.

Prawo międzynarodowe cechuje brak hierarchii źródeł prawa, która jest charakterystyczna dla prawa krajowego (Konstytucja jest nadrzędna nad ustawami,

⁵ Karta Narodów Zjednoczonych, unic.un.org.pl [dostęp: 26.11.2008 r.].

⁶ Za umowę międzynarodową uważa się zgodne oświadczenie woli (porozumienie) co najmniej dwóch podmiotów prawa międzynarodowego (przede wszystkim: państw lub organizacji międzynarodowych, ale także np. Stolicy Apostolskiej) regulowane przez prawo międzynarodowe i wywołujące skutki w sferze prawa międzynarodowego, niezależnie od tego, czy jest ujęte w jednym czy w większej liczbie dokumentów, i bez względu na jego nazwę.

⁷ Zwyczaj międzynarodowy definiowany jest jako zgodna praktyka państw tworząca prawo. Innymi słowy, zwyczaj to powszechna praktyka przyjęta za prawo (zob. art. 38 Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości). Na prawo zwyczajowe składają się więc normy rzeczywiście i stale stosowane w przekonaniu, że są one prawem i że obowiązują.

⁸ L. Antonowicz, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2003, s. 32.

⁹ R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Wyd. 8, LexisNexis, Warszawa 2008, s. 76.

¹⁰ *International Court of Justice: Statute of the Court*, icj-cij.org [dostęp: 26.11.2008 r.]. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości zgodnie z art. 38, par. 1 statutu MTS orzeka na podstawie umów i zwyczajów międzynarodowych oraz ogólnych zasad prawa uznanych przez narody cywilizowane.

te z kolei mają pierwszeństwo przez rozporządzeniami). Umowa międzynarodowa może zmienić zwyczaj, ale także (choć znacznie rzadziej) zwyczaj międzynarodowy może wpłynąć na zmianę umowy międzynarodowej przez przyjęcie określonej wykładni zawartych w umowie postanowień.

MIĘDZYNARODOWE PRAWO HUMANITARNE

Powszechnie uważa się, że częścią prawa międzynarodowego publicznego jest międzynarodowe prawo humanitarne (zwane także prawem konfliktów zbrojnych (dawniej prawem wojennym – łac. *ius in bello*). Międzynarodowe prawo humanitarne służy rozwiązywaniu problemów humanitarnych wynikających z konfliktów zbrojnych, w szczególności poprzez normy prawne zawierające:

- ograniczenia w metodach i środkach prowadzenia działań zbrojnych, oraz
- zasady ochrony ludności niezaangażowanej w działania zbrojne przed skutkami tych działań i ich mienia.

Prawo konfliktów zbrojnych (prawo wojenne) możemy zdefiniować jako normy prawa międzynarodowego, regulujące zagadnienia związane z wojną (konfliktem zbrojnym), takie jak skutki rozpoczęcia wojny, obszar wojny, miejsce (teatr) działań wojennych, środki prowadzenia wojny i sposoby szkodenia przeciwnikowi w wojnie lądowej, morskiej i powietrznej, okupacja wojskowa, sytuacja prawna jeńców, traktowanie chorych i rannych oraz ludności cywilnej, a także neutralność państwa.

Prawo konfliktów zbrojnych należy do najstarszych części prawa międzynarodowego. Jak już wiadomo, nowożytne opracowanie H. Grotiusa *Trzy księgi o prawie wojny i pokoju*, wspomina najpierw o prawie do wojny, a dopiero potem o prawie do pokoju. Teoretycy współczesnego prawa konfliktów zbrojnych uważają, że wielką zasługą H. Grotiusa było to, iż dokonał interpretacji problematyki międzynarodowej wojen niezależnie od punktu widzenia prawa kanonicznego i prawa pozytywnego¹¹.

Jak wynika z nazewnictwa stosowanego w dokumentach ONZ i MKCK. R. Jasica proponuje następującą definicję „międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych”: zespół norm ustanowionych przez umowy międzynarodowe lub zwyczaj międzynarodowy, mających na celu ograniczenie prawa stron konfliktów zbrojnych międzynarodowych i nie międzynarodowych do stosowania metod i środków walki celem ochrony osób i dóbr przed skutkami takich konfliktów¹².

Głównym celem norm międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych jest złagodzenie okrucieństw wojny, mają więc one charakter humani-

¹¹ R. Bierzanek, *Wstęp*, [w:] H. Grotius, *Trzy księgi o prawie wojny i pokoju*, Warszawa 1957, s. 14–36; T. Leško, *Międzynarodowe ograniczenia w prowadzeniu konfliktów zbrojnych*, Wyd. PWN, Warszawa 1990, s. 34.

¹² R. Jasica, *Upowszechnianie znajomości międzynarodowego prawa humanitarnego w siłach zbrojnych*, „ZN WSO im. S. Czarnieckiego” 1997, nr 2, s. 80. Zob. także: L. Antonowicz, dz. cyt., s. 220.

tarny. Wiele z nich, jak np. podstawowe normy zapewniające ochronę ludności cywilnej lub rannych i chorych, jest normami bezwzględnie obowiązującymi. Normy te wynikają z ogólnych zasad humanitaryzmu. Nie wymagają one aprobaty dowódcy co do takiego postępowania. Za nieprzestrzeganie ich ponosi się odpowiedzialność karną¹³.

Terminu „międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych” użyto po raz pierwszy w jednej z uchwał XX Międzynarodowej Konferencji Czerwonego Krzyża, która odbyła się w Wiedniu w 1965 roku. W przeszłości na określenie tego prawa używano terminów „prawo wojny”, „prawo wojenne” (*ius belli, ius in bello*) lub „prawo konfliktów zbrojnych”; niektórzy nadal używają tych terminów. Od chwili przyjęcia dnia 10 czerwca 1977 r. Aktu Końcowego Konferencji Dyplomatycznej w sprawie potwierdzenia i rozwoju międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, termin „międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych”, w skrócie „międzynarodowe prawo humanitarne”, jest powszechnie używany w oficjalnych dokumentach i w opracowaniach naukowych¹⁴.

Niektóre definicje określają międzynarodowe prawo humanitarne jako zespół norm mających na celu ochronę osób i dóbr przed skutkami konfliktów zbrojnych, lub nawet krócej – jako zespół norm mających na celu ochronę ofiar konfliktów zbrojnych, albo jako zespół norm odnoszących się do zachowania i odpowiedzialności państw oraz ich funkcjonariuszy i obywateli w czasie konfliktu zbrojnego.

We wstępie do „Komentarza do Protokołów Dodatkowych z 8 czerwca 1977 r. do Konwencji Genewskich z 1949 roku”, opublikowanego w 1987 roku przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża¹⁵, jego autorzy podają następującą definicję międzynarodowego prawa humanitarnego:

„Termin „międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych” oznacza normy międzynarodowe ustanowione przez umowy międzynarodowe lub zwyczaj międzynarodowy, których szczególnym zadaniem jest rozwiązywanie problemów humanitarnych wynikających bezpośrednio z międzynarodowych lub nie międzynarodowych konfliktów zbrojnych i które z przyczyn humanitarnych ograniczają prawo stron konfliktu zbrojnego do swobodnego wyboru metod i środków prowadzenia działań zbrojnych lub chronią osoby i dobra, które są lub mogą być dotknięte skutkami konfliktu zbrojnego”.

Powyższa definicja, wprowadzie bardzo obszerna, zawiera jednak wszystkie elementy pozwalające zrozumieć istotę międzynarodowego prawa humanitarnego, a zwłaszcza to, że podporządkowuje ono interes stron konfliktu zbrojnego wymogom humanitaryzmu.

¹³ W. Góralczyk, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Wyd. PWN, Warszawa 1996, s. 391–392; H.P. Gasser, *Międzynarodowe prawo humanitarne. Polski Czerwony Krzyż*, Warszawa 1997, s. 17–18.

¹⁴ pck.malopolska.pl/dzialania/miedzynarodowe-prawo-humanitarne [dostęp: 9.10.2018 r.].

¹⁵ Opublikowany w Dz.U. z 1956 r., Nr 38, poz. 171.

Należy tu podkreślić, że wszelkie spory muszą być rozwiązywane środkami pokojowymi¹⁶. To co dziś wydaje się oczywiste, w przeszłości oczywistym nie było. Wojna była dopuszczalnym przez prawo środkiem rozwiązywania sporów, a prawo do prowadzenia wojny (*ius ad bellum*) uznawane było za atrybut podmiotowości prawa międzynarodowego.

ZASADY I PODSTAWOWE NORMY

MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA HUMANITARNEGO

Podstawowe normy m. p. h. k. z. przedstawiają się zatem następująco:

- 1) Wojna jest stosunkiem między państwami, a nie między ludnością jednego państwa, a drugiego;
- 2) Strony wojujące nie mają nieograniczonego prawa wyboru środków szkodenia nieprzyjacielowi. Nie wolno używać broni lub metod prowadzenia działań zbrojnych, które powodują zbędne cierpienia i niepotrzebne straty;
- 3) Zasadniczym celem wojny jest pokonanie przeciwnika i narzucenie mu swej woli. Dlatego też środki szkodenia nieprzyjacielowi, stosowane w walce, powinny być ograniczone do osiągnięcia tego celu;
- 4) Działania wojenne powinny być prowadzone przeciwko Siłom Zbrojnym przeciwnika. Ludność cywilna, pojedyncze osoby cywilne oraz dobra kultury nie mogą być celem ataku;
- 5) Nie wolno zabijać żołnierzy przeciwnika, którzy się poddają. Ujęci kombataneci mają status jeńcy wojennego i nie mogą być poddani jakimkolwiek represjom;
- 6) Każda osoba powinna mieć prawo do podstawowych gwarancji procesowych w przypadku popełnienia przestępstwa przeciwko władzy okupacyjnej;
- 7) Osoby wyłączone z walki (ranni, chorzy) powinny być objęte opieką i ochroną¹⁷.

Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych jest więc tą drugą linią obrony, o której mówi w sposób niezwykle przekonujący prof. S.E. Nahlik. Warto więc zacytować te słowa: Realizm polityczny sprawia, że – poza niewielu doktrynerami – mało kto poważnie wysuwa tezę, jakoby zasadnicze postawienie samej wojny poza prawem wykluczało równoległe istnienie „drugiej linii obrony” w postaci norm prawnych regulujących sposób jej prowadzenia. Linia taka jest konieczna chociażby dla łatwiejszego ustalenia odpowiedzialności¹⁸.

Główne zasady międzynarodowego prawa humanitarnego przyświecające zarówno większości konwencji, jak i zwyczajom w tej dziedzinie i można określić je następująco:

¹⁶ Art. 33 Karty Narodów Zjednoczonych [dostęp: 20.07.2018 r.].

¹⁷ W. Góralczyk, dz. cyt., s. 391–392; H.P. Gasser, dz. cyt., s. 17–18.

¹⁸ S.E. Nahlik, *Grabież dzieł sztuki. Rodowód zbrodni międzynarodowej*, Ossolineum, Wrocław 1958, s. 385.

a) Zasada humanitarności

Zasada ta zwyciężyła w rozwoju prawa wojennego. Zdecydowanie przeciwstawić ją trzeba wszelkim poglądom, według których w czasie wojny nie obowiązują ograniczenia humanitarne. Najogólniej rzecz biorąc, zasada humanitarności polega na unikaniu zadawania niepotrzebnych cierpień w czasie prowadzenia operacji wojskowych. Humanitaryzm to także ochrona rannych, chorych, to nakaz niesienia pomocy wszystkim, którzy jej potrzebują w związku z działaniami wojennymi. Według tej zasady dowódca ma minimalizować straty wojsk własnych i przeciwnika poprzez wydanie odpowiednich ostrzeżeń oraz dobór właściwych środków w czasie prowadzenia ataku lub obrony.

b) Zasada konieczności wojskowej

Zasadę konieczności wojskowej określa się jako użycie sił zbrojnych (przemocy) tylko do przeprowadzenia operacji wojskowych. Takie użycie sił zbrojnych jest zgodne z prawem wojennym. Konieczność wojskowa czyni dopuszczalnymi akty przemocy, które w czasie pokoju są niedopuszczalne. Dotyczy to prowadzenia ataku, niszczenia celów wojskowych, a w przypadku pokonania przeciwnika ustanowienie na jego terytorium okupacji wojennej. Konieczność wojskowa, tak widziana, nie jest więc naruszeniem prawa wojennego, a należy do jego istoty. Z samego istnienia stanu wojny wynika prawo (i bezkarność) prowadzenia działań wojennych, które powodują śmierć i zniszczenie. Tak więc wolno zwalczać kombatanów i cele wojskowe. Koniecznością wojskową nie można usprawiedliwiać działań stanowiących naruszenie prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych.

c) Zasada proporcjonalności

Jest to świadomy wybór i podjęcie decyzji na podstawie posiadanych informacji (o celach wojskowych, obiektach chronionych, skupiskach ludności cywilnej) po uwzględnieniu korzyści wojskowej i względów humanitarnych. Inaczej mówiąc, zasada proporcjonalności jest łącznikiem między dwiema poprzednimi zasadami. Zasada proporcjonalności to linia postępowania dowódcy, który powinien zgodnie z nią wykluczyć prowadzenie operacji powodujących nadmierne straty w stosunku do oczekiwanych korzyści wojskowych¹⁹.

Te trzy zasady wynikają z międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych i dotyczą bezpośrednio prowadzenia operacji wojskowej, tj. pomagają dowódcy:

- Obowiązują zawsze gdy toczą się działania wojenne, we wszystkich sytuacjach. Obowiązują bez względu na kwalifikację konfliktu, a zatem czy to jest wojna obronna, napastnicza, sprawiedliwa bądź niesprawiedliwa itp.);
- Obowiązują wszystkie państwa, w tym także, gdy jedno z państw zaangażowanych w konflikt nie jest stroną Konwencji;
- Także w przypadku okupacji, nawet jeśli nie napotyka ona zbrojnego oporu;
- Zapewniają ochronę ofiarom konfliktów zbrojnych;

¹⁹ www.marek-gaska.org/index.php?option=com_content&view=article&id=117:międzynarodowe-prawo-humanitarne-konfliktow-zbrojnych [dostęp: 10.09.2018 r.].

- Mają zastosowanie od momentu rozpoczęcia działań zbrojnych do chwili ostatecznej repatriacji (powrotu do poprzedniego miejsca) osób podlegających ochronie;
- Osoby chronione nie mogą zrzec się przysługującej im ochrony prawnej;
- Postanowienia Konwencji Genewskich stosuje się pod kontrolą mocarstw opiekuńczych lub Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża;
- Konwencje genewskie zapewniają że uczestnicy działań zbrojnych wyłączeni z walki wskutek zranień lub choroby oraz rozbitkowie na morzu, powinni być traktowani w sposób humanitarny. Wzięcie do niewoli jest formą wyłączenia z walki zbrojnej jej uczestników. Osoby cywilne, będące we władzy strony przeciwnej, mają we wszelkich okolicznościach prawo do ich poszanowania, honoru, praw rodzinnych i praktyk religijnych, zwyczajów i obyczajów. Żadne zarządzenie władz okupacyjnych nie może pozbawić ludności terytorium okupowanego praw zagwarantowanych przez Konwencję. Jeńcy mają prawo do uszanowania ich czci, godności osobistej i wyznania, do warunków bytowania i wyżywienia zapewniających im zachowanie zdrowia i dobrej kondycji psychicznej, do wymiany korespondencji z najbliższymi i praktyk religijnych. W razie wzięcia do niewoli jeńiec zobowiązany jest jedynie podać swoje imię i nazwisko, datę urodzenia, stopień wojskowy oraz numer posiadanej legitymacji. Konwencja zapewnia również ochronę osobom cywilnym i ludności cywilnej w czasie działań zbrojnych oraz podczas okupacji wojennej. Otacza szczególną ochroną dzieci, kobiety, osoby starsze i upośledzone;
- Konwencja zabrania zmuszania, bądź nakłaniania ludności cywilnej do służby wojskowej w siłach zbrojnych przeciwnika, przymusowego przesiedlania ludności cywilnej z terytoriów okupowanych i deportacji lub przesiedlania własnej ludności cywilnej na terytorium okupowane;
- Strony konfliktu zbrojnego muszą w każdym momencie rozróżniać Siły Zbrojne od ludności cywilnej, która nie może być atakowana. Ataki zbrojne mogą być skierowane wyłącznie na cele wojskowe. Osoby, które zaprzestały walki muszą być traktowane w sposób humanitarny. Niedozwolone jest zabijanie lub ranienie przeciwnika, który nie może już brać udziału w walce;
- Ani strony konfliktu zbrojnego, ani członkowie ich sił zbrojnych nie mają pełnej swobody w wyborze metod i środków prowadzenia działań zbrojnych. Zabronione jest używanie metod i środków, których użycie może spowodować nieuzasadnione straty lub nadmierne cierpienie;
- Ranni i chorzy muszą być objęci opieką przez stronę, która ma ich w swojej kontroli. Personel, budynki i sprzęt medyczny podlegają ochronie od ataków;
- Jeńcom pojmanym przez stronę przeciwną należy się poszanowanie dla ich życia, zdrowia, praw osobistych oraz ochrona przed aktami agresji i represji.

CHRONOLOGIA ŹRÓDEŁ PRAWA HUMANITARNEGO

Prawo międzynarodowe początkowo obejmowało przede wszystkim zagadnienia prawa wojny, które określało kiedy (*ius ad bellum*) oraz w jaki sposób (*ius in bello*)

wolno prowadzić wojnę. Nadto prawo międzynarodowe obejmowało także i inne działania międzynarodowe, z reguły także powiązane z wojnami, mianowicie zawieranie traktatów, przymierzy, pokoju, prawo traktujące o dyplomacji i inne. Zaczęto je nazywać „prawo pokoju”. Podział na prawo wojny i prawo pokoju jest charakterystyczny dla prawa międzynarodowego przez większą część jego historii²⁰, przy czym z czasem na skutek zmiany punktu ciężkości zagadnienia i priorytetów kolejność uległa odwróceniu i prawo międzynarodowe dzielono na prawo pokoju i prawo wojny.

- Deklaracja paryska z 1856 roku dotyczy prowadzenia wojny na morzu, prowadziła do zniesienia kaperstwa/korsarstwa;
- Konwencja genewska z 22 sierpnia 1864 r. chroniąca personel szpitalny, rannych;
- Deklaracja petersburska z 1868 roku, dotyczy korzystania z pocisków małego kalibru;
- Konwencje haskie z 29 lipca 1899 r. dotyczy rozbrojenia;
- Konwencja haska z 1904 roku dotyczy ochrony okrętów szpitalnych;
- Konwencja genewska z 6 lipca 1906 r. o ochronie rannych, oraz o ewidencji.

Konwencji haskich z 1907 r., między innymi:

- I Konwencja haska z 1907 r. o pokojowym rozstrzyganiu sporów międzynarodowych;
- III konwencja haska z 1907 roku Konwencja dotycząca rozpoczęcia kroków nieprzyjacielskich;
- IV Konwencja haska z 1907 roku i Regulamin haski z 1907 roku, dotyczy sposobu prowadzenia wojny na lądzie, praw i zwyczajów wojny lądowej;
- Załącznik do konwencji: Regulamin dotyczący praw i zwyczajów wojny lądowej;
- V Konwencja haska z 1907 roku dotyczy praw i obowiązków mocarstw i osób neutralnych w razie wojny lądowej;
- VII konwencja haska z 1907 roku Konwencja o przerabianiu statków handlowych na okręty wojenne;
- IX konwencja haska z 1907 roku Konwencja o bombardowaniu przez morskie siły zbrojne w czasie wojny;
- XI konwencja haska z 1907 roku Konwencja o pewnych ograniczeniach w wykonywaniu prawa zdobyczy podczas wojny morskiej;
- XII Konwencja z 1907 roku dotyczyła utworzenia Międzynarodowego Trybunału Łupów – nie została ratyfikowana;
- XIII konwencja haska z 1907 roku dotyczy praw i obowiązków mocarstw neutralnych w razie wojny morskiej;
- Protokół genewski z 1925 roku, dotyczy zakazu używania gazów bojowych, broni chemicznej i biologicznej;
- Protokół londyński z 1936 roku, dotyczy korzystania w walce z okrętów podwodnych.

²⁰ Fundamentalne dzieło Hugo Grocjusza zatytułowane było *De iure belli ac pacis* (O prawie wojny i pokoju, wyd. w 1625 r.).

Konwencje genewskie z 12 sierpnia 1949 r.

- I Konwencja genewska z 12 sierpnia 1949 r., dotyczyła polepszenia losu rannych i chorych w armiach czynnych na lądzie;
- II Konwencja genewska z 12 sierpnia 1949 r. dotyczyła polepszenia losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu;
- III Konwencja genewska z 12 sierpnia 1949 r., dotyczyła traktowania jeńców;
- IV Konwencja genewska z 12 sierpnia 1949 r., dotyczyła ochrony osób cywilnych podczas wojny;
- Konwencja haska z 14 maja 1954 r. dotyczy postępowania wobec dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego;
- Regulamin wykonawczy do Konwencji o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego;
- I Protokół haski z 1954 r. o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego;
- II Protokół haski z 1999 r. o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego;
- Konwencja z 1972 r. o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu;
- I Protokół Dodatkowy z 1977 r. do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r.;
- II Protokół Dodatkowy z 1977 r. do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r.;
- Konwencja genewska z 10.10.1980 r. o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki;
- Protokół I z 1980 r. o niewykrywalnych odłamkach;
- Protokół II z 1980 r. o zakazie lub ograniczeniu używania min, min-pułapek i innych podobnych urządzeń;
- Protokół II (zmieniony) z 1996 r. o zakazie lub ograniczeniu używania min, min-pułapek i innych podobnych urządzeń;
- Protokół III z 1980 r. o zakazie lub ograniczeniu używania broni zapalających;
- Protokół IV z 1995 r. dotyczący oślepiających broni laserowych;
- Protokół V z 2003 r. dotyczący wybuchowych pozostałości wojny;
- Konwencja z 1993 r. o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów;
- Konwencja z 1997 r. z Ottawy o zakazie użycia, składowania, produkcji i przekazywania min przeciwpiechotnych oraz o ich zniszczeniu;
- III Protokół dodatkowy z 2005 r. do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r.;
- Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z 1998 r.;
- Protokół dodatkowy z 2005 r. do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący przyjęcia dodatkowego znaku rozpoznawczego (Protokół III);
- Konwencja z Oslo z 2008 r. o zakazie broni kasetowej;
- międzynarodowe prawo zwyczajowe;
- Podstawowe Zasady Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyc.

ROZDZIAŁ II

KONWENCJE GENEWSKIE, HASKIE I INNE

Od zarania dziejów zawsze toczyły się spory rozwiązywane przemocą, potyczki, bitwy, wojny. Wiadomym jest, że każda wojna z samego już założenia jest niehumanitarna ponieważ rodzi śmierć, zniszczeń i jest przyczyną wielu tragedii. Ofiarą wojny są z reguły ludzie, którzy zostali w nią uwikłani bez swojej woli. Dla nich nie były istotne motywacje. Nawet dla tych, którzy brali w niej udział jako żołnierze. Ginęli za sprawę, za idee, których nie rozumieli lub została im przedstawiona w niewłaściwym świetle po to aby zdobyć ich zapał do racji, które mogły być fałszywe. Za każdym razem, gdy grupa ludzi sięga po broń aby przy jej pomocy zrealizować swoje awanturnicze argumenty, ich zachowanie zawsze cechuje nie humanitaryzm. Właśnie po to aby złagodzić skutki wojny, która niesie śmierć i zniszczenie, a także niewolę pojawiły się pierwotnie idee, a w ślad z nimi także i próby stworzenia międzynarodowych porozumień, których celem miałyby być przynajmniej złagodzenie okrucieństwa wojen. Porozumienia te najpierw jak gdyby nieśmiało, z biegiem czasu przyjęły formy coraz to bardziej powszechne i coraz bardziej humanitarne.

Wcześniej zagadnienia te wynikały z prawa zwyczajowego ale nie było to wystarczające. Sankcją za naruszenie prawa zwyczajowego było to, że strona przeciwna przestawała go przestrzegać jak gdyby w odwecie. Pierwsze deklaracje czy nawet konwencje także nie zawierały sankcji karnych, to pojawiło się znacznie później. Pierwszą międzynarodową formą stosowania sankcji karnych za zbrodnie wojenne był Komitet dla Spraw Odpowiedzialności, który działał od 1919 r.¹, a więc już po pierwszej wojnie światowej. Komitet do Spraw Odpowiedzialności ustalił katalog 32 zbrodni wojennych. Kolejną Komisja Narodów Zjednoczonych do Spraw Zbrodni Wojennych², która powstała po II wojnie światowej i pod jej wpływem.

¹ Komitet dla Spraw Odpowiedzialności (ang. *Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties*) – organ powołany podczas paryskiej konferencji pokojowej, w skład którego weszło piętnastu alianckich specjalistów z dziedziny prawa międzynarodowego, stąd też zwany Komitetem Piętnastu.

² E. Rojowska, *Komisja Narodów Zjednoczonych do spraw Zbrodni Wojennych i działalność Polski w ramach jej prac: zarys problemu*, „Studia Prawnoustrojowe” 2013, nr 22, s. 15–27.

Składając deklaracje czy podpisując konwencje, państwa deklarowały, że będą w czasie wojen przestrzegały zawartych ustaleń. Mimo to był to poważny krok w kierunku wprowadzania zasad humanitarnych do z natury krwawych działań niosących i tak nieszczęścia wynikłe z przemocy.

Należy też podkreślić, że porozumienia międzynarodowe, których celem było złagodzenie skutków działań zbrojnych szczególnie w relacjach międzynarodowych przedmiotowo były bardzo zróżnicowane. Strony przyszłych i potencjalnych konfliktów umawiały się o oszczędzanie ludności cywilnej, zachowania pomocy rannym i chorym oraz oszczędzania personelu medycznego jako niebiorącego udziału w walkach. Obok nich pojawiały się także porozumienia.

DEKLARACJE I KONWENCJE W XIX WIEKU

W okresie XIX wieku pierwsze umowy i deklaracje zawierane pomiędzy państwami w zakresie prawa humanitarnego zabraniały korzystania z usług kaperów i korsarzy do prowadzenia wojen. Potraktowane zostały jako morskie oddziały najemne.

Kolejne porozumienia zawierały zakazy atakowania rannych żołnierzy i osób udzielających im pomocy jako niebiorących udziału w walkach. Zakaz ten obejmował także cywilów i personel medyczny. W kolejnych deklaracjach znalazły się zapisy zakazujące łupienia miast zdobytego szturmem, pozbawiania rzeczy osobistych żołnierzy oraz cywilów, rabunku i rekwizycji.

Powołano również organizację czerwonego krzyża oraz znak czerwonego krzyża oznaczający formacje medyczne i ich personel, co nie mogło być przedmiotem ataku. Wprowadzono zasady ewidencji osób poszukiwanych w konfliktach.

Obowiązywał także zakaz używania broni powodującej niepotrzebne cierpienia żołnierzy przeciwnika, używania broni zatrutej, a także zakaz niewolnictwa i handlu niewolnikami.

Wprowadzone zostały nakazy dobrego traktowania jeńców wojennych, losu rannych i chorych, a także rozbitków na morzu. Nakaz ten rozciągał się na ochronę osób cywilnych podczas wojny. Nakaz ochrony obiektów cywilnych. Wprowadzono także zasady w zakresie praw i zwyczajów wojny prowadzonej na lądzie lub na morzu nakazujące pokojowe rozstrzygnięcie sporów międzynarodowych poprzedzające wojnę, a także podjęto próby w zakresie rozbrojenia.

Pierwszymi spisanyimi deklaracjami były:

- A. Deklaracja paryska z 1856 roku;
- B. Konwencja genewska z 1864 roku;
- C. Deklaracja petersburska z 1868 roku;
- D. Deklaracja brukselska z 1874 roku;
- E. Konwencja haska z 1899 roku.

A. Deklaracja paryska z 1856 roku

Jednym z pierwszych mających istotne znaczenie porozumień międzynarodowych była podpisana między innymi przez Wielką Brytanię, Francję, Imperium

Rosyjskie, Austro-Węgry, Prusy, Królestwo Sardynii i Imperium Osmańskie³. Nie miała ona jeszcze charakteru humanitarnych regulacji ale odnosiła się do wojny i co ważniejsze była pierwszą spisaną deklaracją, co dawało początek następным. Na tym głównie polegała jej wartość.

Fot. 1. Sygnatariusze traktatu. Siedzą, od lewej: Orłow, Walewski, Clarendon i Ali Pasza

Źródło: Édouard-Louis Dubufe Title The Congress of Paris, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Edouard_Dubufe_Congr%C3%A8s_de_Paris.jpg [dostęp: 9.10.2018 r.].

Deklaracja paryska z 15 kwietnia 1856 r. dotyczyła prowadzenia wojny na morzu, wprowadzała nakaz zniesienia kaperstwa⁴, a także korsarstwa. Należy tu dodać, że Kaper to – armator lub dowódca, również członek załogi uzbrojonego statku handlowego, walczący na własny koszt i ryzyko w służbie swego mocodawcy prowadzącego wojnę na morzu. Mocodawca zapewniał kaprowi ochronę prawną (w tym prawo do noszenia na statku jego bandery) oraz prawo do zachowania większości zysków. Zasadniczo terminy kaper i kaperstwo – są bliskoznaczne terminom korsarz i korsarstwo, przy czym te pierwsze odnoszą się do Morza Bałtyckiego i Północnego w okresie od XV do XVIII wieku.

³ Hiszpania, Meksyk i Wenezuela – przystąpiły do deklaracji. Ogółem do Deklaracji przystąpiło 55 państw (Declaration Respecting Maritime Law. Paris).

⁴ Etymologia sporna, proponowane warianty: od łac. *capio*, *capere* „chwycić”; od fryzjskiego *kápia* „kupiec” lub od hol. *kaap* „przyłodek”, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Kaper>.

Fot. 2. A. Garneray, HMS Kent kontra francuski korsarz Robert Surcouf w październiku 1800 roku

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Confiance_Kent_fight.jpg [dostęp: 9.10.2018 r.].

Kaperstwo było połączeniem rozboju na morzu z funkcjonowaniem jako flota wojenna mocodawcy, którego najczęściej nie było stać na utrzymanie własnej marynarki wojennej. Głównym zadaniem kapra było osłabienie ekonomiczne przeciwników mocodawcy, ponieważ jednak kaper sam był nakładcą swojej działalności i ponosił ryzyko, to prawo do zachowywania dla siebie zysków dochodziło do 80–90%. Podział zysków na rzecz mocodawcy był większy, jeżeli ten inwestował w kapra (czyli pożyczał mu pieniądze na rozpoczęcie działalności). Kaperstwo można traktować jako swoisty rodzaj wojsk zaciężnych, ale o bardzo dużej autonomii – zarówno ze względu na sposób organizacji wojska, jak i decyzji co do prowadzonych działań. Tym się jednak lokalne północnoeuropejskie kaperstwo różniło od korsarstwa, że statki, czy też całe floty kaperskie, ściślej współpracowały z regularną flotą, czy też wojskami mocodawcy. Występowały one często we wspólnych związkach taktycznych z oficjalnymi wojskami lub też realizowały, poza rabunkiem, inne zadania. Często też były jedyną flotą mocodawcy⁵. Właśnie z powyższych względów koniecznym wręcz stawało się uregulowanie prawne tych zagadnień. Swoista kodyfikacja faktycznie rozboju na morzu była też próbą otwierającą nowy rozdział w prawie międzynarodowym.

⁵ Tamże [dostęp: 9.09.2018 r.].

Deklaracja paryska z 15 kwietnia 1856 r. była następstwem umowy międzynarodowej zawartej w 1954 r.⁶ pomiędzy Francją i Wielką Brytanią zakazującą rekwirowania towarów przeznaczonych dla państwa nieprzyjacielskiego przewożonych na statkach różnych państw, a także, że uzbrojone statki handlowe na dalekich morzach nie mogą być przedmiotem kontroli. Deklaracja paryska potwierdziła to porozumienie. Głównymi postanowieniami Deklaracji były:

- Kaperstwo/korsarstwo jest i pozostanie zakazane;
- Przewożenie towarów należących do nieprzyjaciela pod neutralną banderą jest dozwolone, z wyjątkiem kontrabandy wojennej;
- Towary należące do państw neutralnych, z wyjątkiem kontrabandy wojennej, nie mogą być rekwirowane, nawet jeśli są przewożone pod nieprzyjacielską banderą;
- Blokada, gdy zostanie założona, musi być skuteczna, co oznacza wykonywana siłami wystarczającymi do odcięcia dostępu do nieprzyjacielskiego wybrzeża.

Traktat ustanawiał prawo morza w odniesieniu do głównych mocarstw europejskich. Zobowiązywał sygnatariuszy do stosowania się doń jedynie w czasie wojen między sobą, zezwalała natomiast na zaciąganie kaprów/korsarzy w czasie wojen prowadzonych przeciw siłom trzecim.

Stany Zjednoczone, które dążyły do całkowitego – w ich przypadku – wykluczenia z obowiązku zwalniania towarów zagarniętych na morzu, a nie będących kontrabandą, wstrzymały w roku 1857 swą formalną akceptację, kiedy tzw. „poprawka Marcy’ego”⁷ została odrzucona – pod naciskiem Brytyjczyków – przez wszystkie mocarstwa. Ponadto USA nie mogły pozwolić sobie na rezygnację z zaciągania kaprów. Przedstawiciele Waszyngtonu tłumaczyli, że nie posiadając wielkiej floty Stany Zjednoczone muszą w czasie wojny opierać się na statkach handlowych, przekształconych czasowo w okręty wojenne. W tej sytuacji zakaz uprawiania kaperstwa/korsarstwa działał wyłącznie na korzyść wielkich mocarstw europejskich, potężne floty których pozwalały na całkowitą rezygnację z tego rodzaju pomocy. Wszystkie inne państwa morskie – z wyjątkiem Hiszpanii, Meksyku i Wenezueli – przystąpiły do deklaracji.

W roku 1861, w czasie wojny secesyjnej, Unia zadeklarowała, że będzie przestrzegać zasad zawartych w deklaracji do końca wojny domowej. Tak samo postąpiono w czasie wojny amerykańsko-hiszpańskiej 1898 roku, kiedy to rząd Stanów Zjednoczonych zapewnił, że będzie prowadził działania wojenne zgodnie z postanowieniami deklaracji. Hiszpania ze swojej strony również zapowiedziała chęć podporządkowania się zasadom deklaracji, ale równocześnie dała do zrozumienia, że rezerwuje sobie prawo do wystawiania listów kaperskich. Obie strony tego konfliktu korzystały więc z krążowników pomocniczych, czyli statków handlowych i pasażerskich dowodzonych przez oficerów marynarki wojennej.

⁶ Układy paryskie (1954) – porozumienia międzynarodowe podpisane 23 października 1954 r. w Paryżu przez Wielką Brytanię, Francję, Belgię, Holandię, Luksemburg, Stany Zjednoczone, Kanadę oraz Włochy i RFN. Akty zatwierdzone w trakcie konferencji dotyczyły głównie kwestii politycznych i militarnych. Układy weszły w życie 5 maja 1955 r., [https://pl.wikipedia.org/wiki/Uk%C5%82ady_paryskie_\(1954\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Uk%C5%82ady_paryskie_(1954)).

⁷ Chodzi tu o rokowania nad Deklaracją paryską z 15 kwietnia 1856 r.

Fot. 3. Czerwiec 2017, Karolina Północna. Grupy rekonstrukcyjne odtwarzają bitwę pod Bentonville z 1865 roku (Bruce Roberts/Science Source/East News)

Źródło: <http://wyborcza.pl/7,75968,22607260,wraca-wojna-secesyjna-to-nigdy-sie-nie-konczy.html> [dostęp: 9.10.2018 r.].

Pewne wątpliwości, jakie pojawiły się wraz z przyjęciem deklaracji, zostały wyjaśnione przez konwencję haską z roku 1907.

Deklaracja paryska była aktem prawnym kończącym wojnę krymską, która toczyła się w latach 1853–1856. Wojna krymska – wojna między Imperium Rosyjskim a Imperium Osmańskim i jego sprzymierzeńcami, tj. Wielką Brytanią, Francją i Królestwem Sardynii, toczona w latach 1853–1856. Wojnę wywołała rosyjska ekspansja, a Rosja przegrała ją w wyniku starcia się ze sprawnymi i dobrze wyposażonymi technicznie armiami państw zachodnich oraz w wyniku wewnętrznej korupcji i kradzieży w administracji cywilnej oraz wojskowej. Dodatkowo broniący się na Krymie Rosjanie ponieśli większe straty w ludziach od atakujących, co dowiodło dużych dysproporcji w umiejętności organizacji działań wojennych. Był to pierwszy konflikt zbrojny mocarstw europejskich od czasów napoleońskich. Łącznie poległo i zmarło z powodu ran 500 tysięcy żołnierzy⁸. Mocarstwa zachodnie osiągnęły czasowe zahamowanie rosyjskiej ekspansji w kierunku Bałkanów oraz zapobiegły upadkowi Imperium Osmańskiego, który nastąpił dopiero w następnym stuleciu. Konflikt ten był przełomowy w historii wojen; po raz pierwszy tak wielki wpływ na pole walki miały nauka i technika⁹.

Konwencja genewska z 1864 r. rozpoczęła cykl humanitarnego prawa międzynarodowego odnoszących się do wojen i ich skutków. Konwencje genewskie

⁸ A. Chwalba, *Historia powszechna. Wiek XIX*, Warszawa 2009, s. 337–339.

⁹ *Historia sztuki wojennej. Od starożytności do czasów współczesnych*, red. G. Parker, Warszawa 2008, s. 243–245.

to szereg umów z zakresu prawa międzynarodowego i pomocy humanitarnej podpisanych w Genewie. Prócz wojny Konwencje dotyczą też skutków wojen nawet okupacji. Obecnie duża część przepisów i postanowień Konwencji ze względu na swoją rangę jest nie tylko przejawem pozytywizmu prawniczego ale pełni także rolę, przynajmniej w stosunku do podmiotów prawa międzynarodowego, które nie podpisały konwencji wskazówki należytego postępowania czy zakazy. W tym rozumieniu obowiązuje wszystkie Państwa niezależnie od tego czy są stroną Konwencji.

Konwencje stanowią w szczególności, że w przypadku wojny domowej należy co najmniej zachować podstawowe zasady humanitarne. Zakazują w każdym czasie i w każdym miejscu brania zakładników, dokonywania egzekucji bez legalnego wyroku, tortur, podobnie jak wszelkiego traktowania okrutnego lub poniżającego. Zakazują stosowania aktów zemsty w stosunku do osób chronionych konwencjami. Nadto, że nikt nie może być zmuszany do rezygnacji ani nie może dobrowolnie zrezygnować z ochrony przyznanej przez konwencje. Osoby chronione powinny zawsze móc korzystać z opieki mocarstwa opiekuńczego oraz opieki Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża.

Proces tworzenia prawa humanitarne rozpoczęły się w latach 60. XIX w. od pomysłu szwajcarskiego bankiera i filantropa, założyciela Czerwonego Krzyża, laureat pierwszej Pokojowej Nagrody Nobla w 1901 Henry Dunanta¹⁰, który doprowadził do podpisania konwencji genewskiej w 1864 r. Konwencja powstała na bazie idei humanitaryzmu¹¹ w działaniach wojennych.

Podstawowymi konwencjami genewskimi w zakresie wprowadzania humanitarnych zasad działań zbrojnych są:

- Konwencja genewska z 22 sierpnia 1864 r. o ochronie rannych, personelu medycznego i cywilów;
- Konwencja genewska z 6 lipca 1906 r. – zwiększała zakres ochrony rannych i chorych żołnierzy, wprowadzała zasady ewidencji osób poszkodowanych w konfliktach;
- Konwencja genewska z 25 września 1926 r. w ramach Ligi Narodów została podpisana Konwencja w sprawie niewolnictwa, a w 1956 r. Konwencja w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa;

¹⁰ Jean Henri Dunant (ur. 8 maja 1828 w Genewie, zm. 30 października 1910 w Heiden, Henry Dunant, Henri Dunant) założyciel Czerwonego Krzyża. Laureat pierwszej Pokojowej Nagrody Nobla w 1901. 26 października 1863 r., z inicjatywy Dunanta, Komitet Pięciu zwołał do Genewy międzynarodową konferencję, w której wzięło udział 14 oficjalnych delegacji krajów europejskich oraz wielu obserwatorów. Większość idei Henry Dunanta została zaakceptowana, m.in. powołanie narodowych komitetów pomocy rannym, ochrona personelu medycznego podczas działań wojennych.

¹¹ Program humanitarnej reformy ustawodawstwa dotyczył najbardziej jaskrawych przejawów bezprawia i okrucieństwa systemów karan. Wyrósł on na gruncie ostrej krytyki dotychczasowego prawa. Do najwybitniejszych uczonych, którzy wywarli wpływ na podjęcie reform w duchu humanitarnym należeli Voltaire oraz Cesare Beccaria. Za prekursora szkoły humanitarnej uważa się Monteskiusza (fr. *Montesquieu*)

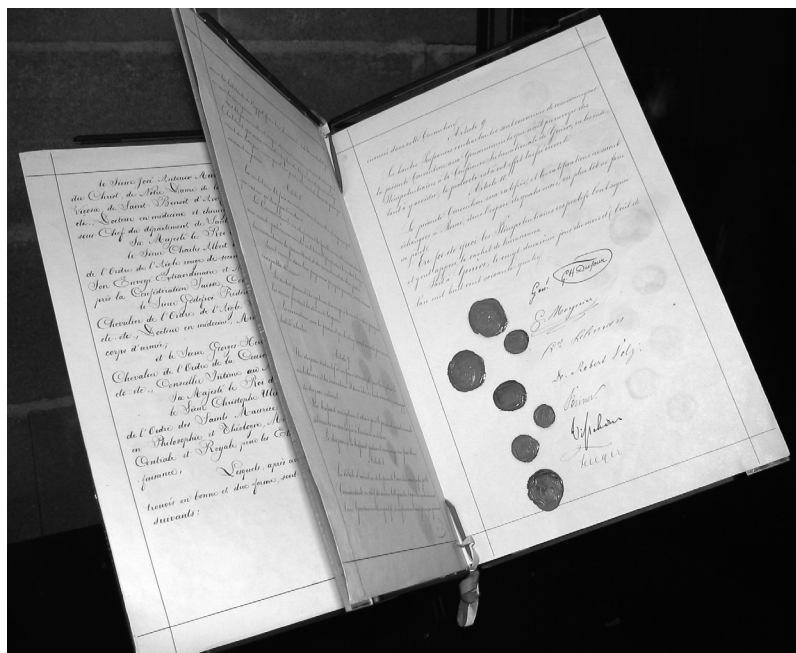
- Konwencja genewska z 27 lipca 1929 r. o polepszeniu losu chorych i rannych w armiach czynnych;
- Konwencja genewska z dnia 27 lipca 1929 r. dotycząca traktowania jeńców wojennych.

Nadto cztery konwencje genewskie z dnia 12 sierpnia 1949 r. a więc już po zakończeniu II wojny światowej.

- I Konwencja genewska, dotyczyła polepszenia losu rannych i chorych w armiach czynnych na lądzie;
- II Konwencja genewska, dotyczyła polepszenia losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu;
- III Konwencja genewska, dotyczyła traktowania jeńców;
- IV Konwencja genewska, dotyczyła ochrony osób cywilnych podczas wojny.

Konwencje genewskie przeplatały się z konwencjami haskimi i innymi międzynarodowymi, humanitarnymi porozumieniami. **Konwencje haskie** – zbiorcza nazwa umów międzynarodowych zawieranych w Hadze. Konwencje te dotyczą prawa konfliktów zbrojnych, ochrony dóbr kultury, legalizacji dokumentów i innych o tym charakterze. W szczególności były to Konwencje haskie z 29 lipca 1899 r., z 21 grudnia 1904 r., 18 października 1907 r. Reguły haskie z 19 lutego 1923 r., Konwencje haskie z 14 maja 1954 r. z 5 października 1961r. z 16 grudnia 1970 r.

Fot. 4. Oryginał Konwencji Genewskiej

Źródło: Flickr autor: Kevin Quinn, Ohio, US, https://pl.wikipedia.org/wiki/Konwencje_genewskie#/media/File:Original_Geneva_Conventions.jpg [dostęp: 9.10.2018 r.].

Prawo humanitarne zawsze starało się nadążać za tym, co niosło życie, a szczególnie nowe konflikty zbrojne. Kolejne konferencje dyplomatyczne, które dokonywały uaktualnienia konwencji, zbierały się zawsze po wojnach i konfliktach zbrojnych. Po raz pierwszy konwencję uaktualniano po wojnie rosyjsko-japońskiej w 1906 r., potem po I wojnie światowej w roku 1929, a dalsze po II wojnie światowej. Wynikało to z negatywnych doświadczeń sprzecznych z zasadami humanitaryzmu zachowań i stąd rodziło konieczność międzynarodowej regulacji tych zasad, które zobowiązywały strony potencjalnego konfliktu do ich przestrzegania.

B. Konwencja genewska z 22 sierpnia 1864 r.¹²

Konwencja z 1864 r. liczyła zaledwie 10 artykułów, podpisało ją początkowo zaledwie 12 państw. Wśród jej postanowień znalazły się przepisy mówiące o tym, że

- ranni żołnierze i osoby, które udzielają im pomocy, nie biorą udziału w walce – nie mogą więc być celem ataku;
- personel sanitarny jest neutralny w konflikcie, nie może być atakowany i nie bierze udziału w walkach;
- cywile, którzy pomagają rannym i chorym żołnierzom powinni być szanowani, nie można ich atakować;
- ranni w wyniku konfliktu powinni być traktowani jednakowo bez względu na ich narodowość;
- powołano znak czerwonego krzyża, którym podczas konfliktu oznaczane są formacje medyczne i ich personel.

C. Deklaracja petersburska z 1868 roku

Deklaracja Petersburska zakazywała stosowania broni powodującej niepotrzebne cierpienie żołnierzy przeciwnika i praktyk odmawiania zakwaterowania pokonanym żołnierzom. Jej pełna nazwa brzmi „Deklaracja w sprawie pocisków wybuchających małego kalibru”. Została podpisana przez 19 państw. Wedle wstępu jedynym legalnym celem, jaki państwa winny sobie stawiać w czasie wojny, jest osłabienie sił zbrojnych nieprzyjaciela (...) używanie broni, która by bez potrzeby zwiększała cierpienie ludzi już niezdolnych do walki albo sprowadzała nieuchronnie ich śmierć, prowadziłoby poza ten cel; zatem używanie podobnej broni byłoby sprzeczne z prawami ludzkości¹³. Deklaracja między innymi zakazuje używania amunicji małokalibrowej w broni osobistej¹⁴.

¹² Niniejszy dokument został oparty na dokumencie udostępnionym dzięki uprzejmości Ośrodka Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Biura Zarządu Głównego Polskiego Czerwonego Krzyża.

¹³ *Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna*, wybór dokumentów, wstęp i oprac. L. Gelberg, PWN, Warszawa 1954, t. I, s. 108–109.

¹⁴ Na zakaz ten powołuje się Deklaracja brukselska (1874) w artykule 13, pkt. e). Do Deklaracji Petersburskiej nawiązuje Regulamin wojny lądowej załączony do Konwencji haskich II z 1899 i IV z 1907 w artykule 23.

D. Deklaracja brukselska z 1874 roku

Deklaracja brukselska uchwalona 27 sierpnia 1874 na konferencji w Brukseli, z udziałem delegacji 15 państw europejskich. Zawiera 56 artykułów. Stanowiła projekt regulacji praw wojny takich jak władza na terytorium okupowanym, zakres dopuszczalności zdobyczy wojennej (art. 7 okupant jest jedynie administratorem własności państwa okupowanego, art. 18 zakaz złupienia miasta zdobytego szturmem, wg art. 23 wszystkie rzeczy osobiste jeńca, z wyjątkiem broni, pozostają jego własnością, art. 38 zakaz konfiskat własności prywatnej, art. 39 zakaz rabunku) i rekwizycji (art. 40 – 42), definicja strony walczącej (art. 9 i 10), ochrona obiektów cywilnych (art. 8 i 17). Zawiera humanitarne postanowienia m.in. zakaz używania broni zatrutej (art. 13). Jej wzorem był m.in. kodeks Liebera (1863)¹⁵, trzykrotnie powołuje się na Konwencję genewską (1864). Choć nie została ratyfikowana, zapisane w niej zasady wykorzystano przy układaniu konwencji haskich w 1899 i 1907¹⁶.

Fot. 5. Haga, Holandia

Źródło: <http://annasplace.pl/haga-fotorelacja-praktyczne-wskazowki> [dostęp: 9.10.2018 r.].

E. Konwencje haskie z 29 lipca 1899 r.

Dla rozwoju prawa międzynarodowego największy wpływ miały konferencje haskie. Pierwsza konferencja odbyła się w 1899r. Początkowo miała dotyczyć rozbrojenia, jednak w trakcie obrad skoncentrowała się na kodyfikacji i reformie

¹⁵ P. Holquist, *The Russian Empire as a „civilized state”: international law as principle and practice in imperial Russia, 1874–1878*, National Council for Eurasian and East European Research, Washington 2004.

¹⁶ [https://pl.wikipedia.org/wiki/Deklaracja_brukselska_\(1874\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Deklaracja_brukselska_(1874)) [dostęp: 20.07.2018 r.].

prawa wojennego a także prawa dotyczącego pokojowego załatwiania sporów międzynarodowych. W wyniku obrad podpisano trzy konwencje dotyczące pokojowego załatwiania sporów międzynarodowych, praw i zwyczajów wojny lądowej oraz zastosowania do wojny morskiej przepisów Konwencji Czerwonego Krzyża. W sprawie rozbrojenia ograniczono jedynie wydatki na wojsko.

Konwencje składały się z trzech konwencji o różnej tematyce. Trzecia z nich nawiązywała do Konwencji genewskiej z 1964 r.

I konwencja haska – pokojowe rozstrzyganie międzynarodowych sporów, utworzenie Stałego Trybunału Rozjemczego.

II konwencja haska – normowała zwyczaje i prawa podczas wojny lądowej, wzorowana na deklaracji brukselskiej z 1874 r.

III konwencja haska – zastosowanie konwencji genewskiej z 1864 roku do wojny na morzu.

DEKLARACJE I KONWENCJE XX WIEKU POPRZEDZAJĄCE I WOJNĘ ŚWIATOWĄ

W okresie XX wieku poprzedzającym I wojnę światową wprowadzono ochronę okrętów szpitalnych. Zwiększono zakres rannych i chorych żołnierzy w stosunku do konwencji genewskiej z 1864 roku. Określono także obowiązki państwa neutralnych w czasie wojny.

W kolejnych konwencjach podtrzymane zostały zasady określone we wcześniejszych, a także rozszerzono ich zakresy przedmiotowe i podmiotowe.

Do nowych ograniczeń wprowadzono zakaz użycia siły zbrojnej celem ściągnięcia długów jako należnego obywatelom danego kraju. Wprowadzono zakaz rozpoczynania wojny bez uprzedniego zawiadomienia o tym zawierający ultimatum i warunki wypowiedzenia wojny. Wprowadzono również bardziej szczegółowe zasady traktowania jeńców z podziałem na oficerów i żołnierzy, zakazując nadmiernej pracy wykonywanej przez jeńców wojennych, kar za ucieczkę. Zapewnienie wolności wykonywania praktyk religijnych, a także opieki nad chorymi i rannymi.

W ten sposób rozszerzono wcześniejsze ustalenia, a w szczególności zakazy używania trucizn i zatrutej broni, zadawania ran nieprzyjacielowi, który się poddał, a także używania flagi parlamentarnej jak również mundurów i oznak nieprzyjaciela zagarniania własności nieprzyjaciela, zmuszania poddanych strony przeciwnej do działań wojennych przeciwko ich krajowi, atakowania lub bombardowania bezbronných wsi, domów mieszkalnych i budowli oraz miejsc, gdzie zgromadzeni są chorzy i ranni, a także wprowadzono obowiązek ochrony obiektów mające wartość historyczną i kulturalną.

Oдноśnie państw neutralnych uregulowano położenie walczących, którzy schronili się na terytorium neutralnym. Wprowadzono obowiązek internowania takich żołnierzy i zamknięcia ich w obozach. Przyjęto nienaruszalność krajów neutralnych, a także zakaz przeprowadzania przez jego terytorium wojsk lub taborów

wojskowych, używania stacji radiotelefonicznej dla komunikacji pomiędzy wojującymi siłami, werbowanie lub formowanie oddziałów na potrzeby wojujących stron. Podkreślono zakaz płądrowania zdobytych siłą miast i osiedli.

Wprowadzone zostały ograniczenia wykonywania prawa zdobyczy podczas wojny morskiej. Ograniczenia te odnosiły się głównie do zakazu zajęcia statków, rybołówstwa przybrzeżnego, małej żeglugi lokalnej oraz statki z misją religijną, naukową lub filantropijną, a członkowie ich załóg nie staną się jeńcami wojennymi.

Konwencja haska z 1904 roku

Konwencja ta dotyczy ochrony okrętów szpitalnych¹⁷.

Artykuł 1 Okręty szpitalne, co do których zachodzą warunki wymienione w artykułach 1, 2 i 3 Konwencji zawartej w Hadze w dniu 29 lipca 1899 r. o przystosowaniu do wojny morskiej zasad Konwencji Genewskiej z dnia 22 sierpnia 1864 r., będą zwolnione w czasie wojny, w portach Układających się Stron, od wszelkich podatków i opłat, nakładanych na statki na rzecz Państwa.

Artykuł 2 Przepis artykułu poprzedniego nie stoi na przeszkodzie stosowaniu ustaw skarbowych lub innych ustaw, obowiązujących w tych portach, w drodze rewizji i innych formalności.

Artykuł 3 Zasada zawarta w artykule pierwszym, obowiązuje tylko Układające się Mocarstwa w przypadku wojny między dwoma lub kilkoma z nich. Wspomniana zasada przestanie obowiązywać z chwilą, gdy w czasie wojny między Układającymi się Mocarstwami, Mocarstwo nie Układające się przyłączy się do jednego z walczących¹⁸.

Konwencja genewska z 6 lipca 1906 r.

- w stosunku do Konwencji genewskiej z 1864 r. zwiększała zakres ochrony rannych i chorych żołnierzy;
- wprowadzała zasady ewidencji osób poszkodowanych w konfliktach;
- ustalała system wymiany informacji na temat osób poszkodowanych w konfliktach¹⁹.

Konwencje haskie z 1907 roku

W 1907 roku zebrała się druga konferencja haska, która rozszerzała zakres Konwencji haskich z 1899 roku. Rezultatem obrad było podpisanie konwencji mówiących m.in. o kwestii prawa wojny morskiej, obowiązku państw neutralnych w czasie wojny oraz o ograniczeniu praw użycia siły dla ściągnięcia długów. Powstało wówczas 13 Konwencji, z tym, że ratyfikowanych zostało dwanaście.

¹⁷ <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19360600439> [dostęp: 20.07.2018 r.].

¹⁸ Dz.U. z 1936 r., Nr 60, poz. 439, https://mswia.gov.pl/ftp/OCK/dokumenty_Prawo_MPH/1904_21_XII_Konwencja_w_sprawie_okretow_szpitalnych_Haga.pdf.

¹⁹ pl.wikipedia.org/wiki/Konwencje_genewskie [dostęp: 20.07.2018 r.].

Fot. 6. Szpital polowy

Źródło: autor – płk lek. Wojciech Wójcicki Komendant 1 Szpitala Operacji Pokojowych, <http://www.oil.org.pl/xml/oil/oil72/gazeta/numery/n2005/n200506/n20050610> [dostęp: 9.10.2018 r.].

I Konwencja haska z 18 października 1907 r.

Jej wiodącym zagadnieniem było pokojowe rozstrzyganie sporów międzynarodowych. Rozszerzała zakres konwencji haskich z 1899 roku i ustanawiała nowe przepisy²⁰.

II Konwencja haska z 18 października 1907 r. Dotyczy głównie ograniczenia użycia siły w celu ściągnięcia długów zawarowanych²¹.

Art. 1 tej Konwencji stanowi: Układające się Mocarstwa postanawiają nie uciekać się do użycia siły zbrojnej celem ściągnięcia zawarowanych umową długów, których zwrotu, jako należnego jego obywatelom, od Rządu jednego kraju domaga się Rząd drugiego. Wszelako postanowienie to nie będzie mogło się stosować, jeżeli Państwo dłużnicze odrzuca albo pozostawia bez odpowiedzi propozycję rozjemstwa (arbitraż) albo przyjąwszy ją, czyni niemożliwym sporządzenie zapisu na sąd rozjemczy, albo potem zaniecha zastosowań się do wydanego wyroku. Art. 2 rozjemstwo wspomniane w artykule 1 poddawał procedurze określonej

²⁰ Dz.U. 19309, poz. 64 Oświadczenie Rządowe z dnia 28 listopada 1935 r. w sprawie przystąpienia Polski i szeregu państw do konwencji o przerabianiu statków handlowych na okręty wojenne z dnia 18 października 1907 r., oraz jej ratyfikacji.

²¹ Zwana od nazwisk inicjatorów konwencji Drago – Portera.

w dziale IV rozdziale II o stałym sądzie rozjemczym (art. 41 – 50) konwencji I o pokojowym rozstrzygnięciu sporów.

III Konwencja haska z 18 października 1907 r.²² Dotyczy głównie sposobu rozpoczęcia konfliktu.

„Uważając, że dla zabezpieczenia stosunków pokojowych ważnym jest, aby kroki nieprzyjacielskie nie rozpoczynały się bez uprzedniego zawiadomienia, że ważnym jest również, aby stan wojny był notyfikowany bez zwłoki mocarstwom neutralnym; (...),

Artykuł 1

Układające się mocarstwa uznają, iż kroki wojenne między nimi nie powinny się rozpoczynać bez uprzedniego i niedwuznacznego zawiadomienia, które będzie mieć formę bądź umotywowanego wypowiedzenia wojny, bądź formę ultimatum z warunkowym wypowiedzeniem wojny.

Artykuł 2

Stan wojny powinien być mocarstwom neutralnym bez zwłoki zakomunikowany i wyrzucić swe skutki w stosunku do nich dopiero po otrzymaniu notyfikacji, która może być skuteczniejsza nawet za pomocą telegrafu. Wszakże nie mogą neutralne państwa powoływać się na nieotrzymanie tego zawiadomienia, jeżeli było ustalone w sposób niewątpliwy, że o stanie wojny istotnie wiedziały.

IV Konwencja haska z 18 października 1907 r.²³ dotyczy sposobu prowadzenia wojny na lądzie, praw i zwyczajów wojny lądowej²⁴. Konwencja ta uchwaliła Regulamin dotyczący praw i zwyczajów wojny lądowej stanowiący aneks do konwencji. Głównymi jego założeniami były:

- Jeńcy Powinni być traktowani w sposób humanitarny. Wszystko, co stanowi ich własność osobistą, z wyjątkiem broni, koni i papierów wojskowych, pozostaje ich własnością. Państwo może używać jako pracowników jeńców wojennych, za wyjątkiem oficerów, odpowiednio do ich rangi i zdolności. Prace te nie powinny być nadmierne i nie będą w żadnym związku z działaniami wojennymi. Jeńcy wojenni, którzy po udanej ucieczce znowu dostaną się do niewoli, nie podlegają żadnej karze za poprzednią ucieczkę. Jeńcom zapewnia się zupełną wolność wykonywania praktyk ich religii oraz uczęszczania na nabożeństwa swego wyznania jedynie pod warunkiem zachowania przepisów porządkowych i policyjnych, ustanowionych przez władze wojenne.
- Obowiązki stron wojujących, dotyczące opieki nad chorymi i rannymi, określa konwencja genewska.
- Oprócz zakazów, ustanowionych przez specjalne konwencje, zabrania się mianowicie:
 - a) używać trucizny lub broni zatrutej;

²² Opublikowana w Dz.U. z 1927 r., Nr 21, poz. 159.

²³ Niniejszy dokument został oparty na dokumencie udostępnionym dzięki uprzejmości Ośrodka Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Biura Zarządu Głównego Polskiego Czerwonego Krzyża.

²⁴ Dz.U. z 1927 r., Nr 21, poz. 161.

- b) zabijać albo ranić zdradziecko osoby, należące do ludności lub do wojsk nieprzyjaciela;
 - c) zabijać lub zadawać rany nieprzyjacielowi, który złożył broń i, nie mając już środków obrony, zdał się na łaskę;
 - d) oświadczać, że nikomu nie będzie darowane życie;
 - e) używać broni, pocisków lub środków, mogących zadać zbyteczne cierpienia;
 - f) bezprawnie używać flagi parlamentarnej, narodowej, oznak wojskowych i uniformów nieprzyjaciela, jak również oznak odróżniających, ustanowionych przez konwencję genewską;
 - g) niszczyć lub zagarniać własność nieprzyjaciela, oprócz wypadków, gdy takiego zniszczenia lub zagarnięcia wymaga konieczność wojenna;
 - h) ogłaszać za wygasłe, zawieszone lub nie podпадаjące osądzeniu prawa i roszczenia obywateli strony przeciwnej.
- Zabrania się również stronom wojującym zmuszać poddanych strony przeciwnej do uczestnictwa w działaniach wojennych, skierowanych przeciwko ich krajowi, nawet w tych razach, gdy pozostawali oni w służbie tejże strony wojującej przed rozpoczęciem wojny.
 - Wzbronione jest atakowanie lub bombardowanie w jaki bądź sposób bezbronnych wsi, domów mieszkalnych i budowli.
 - Podczas oblężeń i bombardowań należy zastosować wszelkie niezbędne środki, ażeby w miarę możliwości oszczędzone zostały świątynie, gmachy, służące celom nauki, sztuki i dobroczynności, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, gdzie zgromadzeni są chorzy i ranni, pod warunkiem, ażeby te gmachy i miejsca nie służyły jednocześnie celom wojennym. Obowiązkiem oblężonych jest oznaczyć te gmachy i miejsca za pomocą specjalnych widocznych znaków, które będą notyfikowane oblegającym.
 - Nie są uważani za szpiegów wojskowi, którzy bez przebrania przedostali się dla zbierania wiadomości do strefy działań armii nieprzyjacielskiej.
 - W kapitulacjach, zdecydowanych między układającymi się stronami, należy brać pod uwagę przepisy o honorze wojskowym.
 - Z chwilą faktycznego przejścia władzy z rąk rządu legalnego do rąk okupanta, tenże poweźmie wszystkie będące w jego mocy środki, celem przywrócenia i zapewnienia, o ile to jest możliwym, porządku i życia społecznego, przestrzegając, z wyjątkiem bezwzględnych przeszkód, prawa obowiązujące w tym kraju. Honor i prawa rodzinne, życie jednostek i własność prywatna, jak również przekonania religijne i wykonywanie obrządków religijnych, winny być uszanowane. Własność prywatna nie podlega konfiskacie. Rabunek jest formalnie zakazany. Państwo okupujące uważać się będzie jedynie za administratora i użytkownika gmachów publicznych, nieruchomości, lasów i rolnych gospodarstw, należących do państwa nieprzyjacielskiego, a znajdujących się w kraju okupowanym. Państwo to winno ochraniać wartość tych majątków i rządzić nimi zgodnie z zasadami użytkowania.

V Konwencja haska z 18 października 1907 r.²⁵ dotyczy praw i obowiązków mocarstw i osób neutralnych w razie wojny lądowej²⁶.

Celem tej Konwencji jest dokładniejsze określenie praw i obowiązków mocarstw neutralnych w razie wojny lądowej i uregulowanie położenia walczących, którzy schronili się na terytorium neutralnym. Konwencja określa także istotę neutralności, zanim będzie możliwe uregulowanie poszczególnych państw neutralnych w stosunku do walczącymi. Najważniejszymi są następujące postanowienia:

- Terytorium mocarstw neutralnych jest nienaruszalne. Zabronione jest stronom wojującym przeprowadzanie przez terytorium mocarstwa neutralnego wojsk lub taborów z amunicją lub z aprowizacją;
- Zabronione jest stronom wojującym zakładanie na terytorium neutralnego mocarstwa stacji radio-telegraficznej lub jakiegokolwiek aparatu, przeznaczonego do użytku jako środek dla komunikacji pomiędzy siłami wojującymi na lądzie lub morzu;
- Na terytorium mocarstwa neutralnego nie mogą być formowane oddziały, przeznaczone do walki, ani otwieranie biur werbunkowych na korzyść wojujących stron;
- Mocarstwo neutralne, które przyjmie na swoje terytorium wojska, należące do armii stron wojujących, winno je internować, o ile możliwe, daleko od terenu wojny. Mocarstwo to będzie mogło trzymać te wojska w obozach i nawet zamknąć je w fortecach, bądź w miejscowościach przystosowanych do tego celu;
- Konwencja genewska będzie stosowana do chorych i rannych, internowanych na terytorium neutralnym.

VII Konwencja haska z 18 października 1907 r. dotyczy przerabiania statków handlowych na okręty wojenne²⁷. Do najważniejszych jej postanowień należą:

- Statki handlowe, przerobione na okręty wojenne, winny ukazywać zewnętrzne znaki rozpoznawcze okrętów wojennych swej narodowości;
- Każdy statek handlowy, przerobiony na okręt wojenny, winien przestrzegać, w czasie swych działań, praw i obyczajów wojennych.

IX Konwencja haska z 18 października 1907 r. dotyczy bombardowania przez morskie siły zbrojne w czasie wojny²⁸. Do najważniejszych jej postanowień należą:

- Zakazuje się bombardowania przez morskie siły zbrojne portów, miast, wiosek, osiedli lub gmachów, które nie są bronione. Żadna miejscowość nie może

²⁵ Niniejszy dokument został oparty na dokumencie udostępnionym dzięki uprzejmości Ośrodka Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Biura Zarządu Głównego Polskiego Czerwonego Krzyża.

²⁶ Dz.U. z 1927 r., Nr 21, poz. 163.

²⁷ Opublikowana w Dz.U. z 1936 r., Nr 6, poz. 65.

²⁸ Opublikowana w Dz.U. z 1936 r., Nr 6, poz. 66.

być bombardowana jedynie z tytułu ustawienia przed jej portem podwodnych min uderzeniowych;

- Po wyraźnej notyfikacji można dokonać bombardowania portów, miast, wiosek, osiedli lub gmachów niebronionych, jeżeli władze miejscowe, oficjalnie wezwane, odmawiają zadośćuczynienia żądaniom rekwizycji żywności lub prowiantów, koniecznych dla chwilowych potrzeb morskiej siły zbrojnej, znajdującej się przed daną miejscowością;
- Przy bombardowaniu przez morskie siły zbrojne, dowódca winien przedsięwziąć wszelkie konieczne środki, ażeby zaoszczędzić w miarę możliwości gmachy, przeznaczone dla obrzędów religijnych i sztuk pięknych, zakłady naukowe i dobroczynne, pomniki historyczne, szpitale i miejsca zbiórek dla chorych lub rannych, pod warunkiem, że nie będą one przeznaczone jednocześnie dla celów wojskowych. Obowiązkiem ludności jest wskazać te miejsca;
- Z wyjątkiem okoliczności, gdy względy wojskowe staną wyraźnie na przeszkodzie, dowódca atakującej morskiej siły zbrojnej winien przed rozpoczęciem bombardowania uczynić wszystko co jest w jego mocy, ażeby uprzedzić władze miejscowe;
- Zakazuje się plądrowania miast i osiedli nawet jeżeli zostały one zdobyte siłą.

X Konwencja haska z 18 października 1907 r. dotyczy zastosowania do wojny morskiej zasad konwencji genewskiej z 1906)[8] zmiana III konwencji haskiej z 1899 r.

XI Konwencja haska z 18 października 1907 r. dotyczy ograniczeniach w wykonywaniu prawa zdobyczy podczas wojny morskiej²⁹. Do najważniejszych jej postanowień należą:

- Przesyłki pocztowe państw neutralnych lub wojujących, zarówno gdy mają one charakter służbowy jak i prywatny, znalezione na statkach neutralnych lub na statkach nieprzyjacielskich na morzu są nietykalne. Jeżeli ma miejsce przytrzymanie statku, winny one być odesłane przez zdobywcę z jak najmniejszym opóźnieniem;
- Statki, przeznaczone wyłącznie do rybołówstwa przybrzeżnego lub do potrzeb małej żeglugi lokalnej, nie podlegają prawu zajęcia wraz z ich sprzętem, wyposażeniem, aparatami i ładunkiem. Nie podlegają również prawu zajęcia statki, mające na pokładzie misje religijne, naukowe lub filantropijne;
- Dowódca, oficerowie i członkowie załogi, obywatele Państwa nieprzyjacielskiego, nie są uczynieni jeńcami wojennymi, gdy złożą formalne zobowiązanie na piśmie, że na czas trwania wojny nie wstąpią do żadnej służby, mającej związek z działaniami.

XII Konwencja haska z dnia 18 października 1907 r. dotyczy utworzenia Międzynarodowego Trybunału Łupów – nie została ratyfikowana.

²⁹ Opublikowana w DzU z 1936 r., Nr 6, poz. 66.

Artykuł 7 projektu. Jeżeli istnieje możliwość rozstrzygnięcia kwestii prawnej na podstawie konwencji między stroną wojującą dokonującą zajęcia a mocarstwem będącym stroną sporu lub osobą będącą jej obywatelem, Trybunał kierował się będzie ustaleniami niniejszej konwencji. W przypadku braku takich postanowień, Trybunał stosuje reguły prawa międzynarodowego. Jeżeli reguły powszechnie uznane nie istnieją, Trybunał rozstrzyga na podstawie ogólnych zasad prawa i zasad słuszności³⁰.

XIII Konwencja haska z 18 października 1907 r. dotyczy praw i obowiązków mocarstw neutralnych w razie wojny morskiej.

Fot. 7. Wybuch I wojny światowej

Źródło: Wikipedia, <http://www.dziennikzachodni.pl/artykul/3488327,quiz-dz-wybuch-i-wojny-swiatowej-sprawdz-swoja-wiedze-o-dramatycznych-dniach-1914-r,id,t.html> [dostęp: 9.10.2018 r.].

KONWENCJE PO I WOJNIE ŚWIATOWEJ

Konwencje po I wojnie światowej były odpowiedzią na doświadczenie wynikające z działań wojennych w I wojnie światowej. Zwrócono uwagę na konieczność wprowadzenia instytucji mającej możliwość ścigania przestępstw ludobójstwa pod auspicjami Ligi Narodów³¹, gdzie spory te miał rozstrzygać stały Trybunał

³⁰ Tekst ang. Convention (XII) relative to the Creation of an International Prize Court. The Hague, 18 October 1907.

³¹ Liga Narodów (ang. *League of Nations*, fr. *Société des Nations*) – nieistniejąca już organizacja międzynarodowa powstała z inicjatywy prezydenta Stanów Zjednoczonych Woodrowa Wilsona. Statut Ligi został przyjęty przez konferencję pokojową w Wersalu 28 czerwca 1919 r. Stał się on pierwszą częścią traktatu wersalskiego i wszedł w życie

Sprawiedliwości Międzynarodowej. Porozumienia w zakresie możliwości osądzenia i ukarania osób naruszających konwencje czyli stworzenie sankcji miało zagwarantować przestrzeganie konwencji w znacznie silniejszy sposób niż same zobowiązania i deklaracje ich przestrzegania.

Wprowadzono zasady o zawieszeniu broni, repatriacji jeńców wojennych, a nadto zobowiązano walczące strony do ustalania tożsamości osób zabitych oraz pochowania ich z czczą, a także aby ich groby były ochraniane. Wprowadzono także zasady traktowania załogi i pasażerów statków handlowych, zakaz zatapiania ich.

Reguły wojny powietrznej, Haga, 19 lutego 1923 r.

Dokument ten został opracowany przez komisję prawników jako projekt reguł wojny powietrznej, (tzw. haskie reguły wojny powietrznej). Nie stał się on jednak prawem obowiązującym³².

Rys. 8. Samolot myśliwski Gloster "Gladiator"

Źródło: via Konrad Zienkiewicz, 2.08.2018 r., <http://www.samolotypolskie.pl/samoloty/1098/126/Gloster-Gladiator2> [dostęp: 9.10.2018 r.].

Protokół genewski z 1925 r.

Protokół genewski – z 17 czerwca 1925 r. o zakazie używania na wojnie gazów duszących, trujących lub podobnych oraz środków bakteriologicznych. Podpisany przez 34 państwa do 1970 r. Do protokołu dołączyło się jeszcze kilka państw, lecz nie ratyfikowały go. Polska ratyfikowała go 4 lutego 1929 (Dz.U. Nr 28, poz. 279

po ratyfikacji 10 stycznia 1920 r., https://pl.wikipedia.org/wiki/Liga_Narod%C3%B3w [dostęp: 20.07.2018 r.]; Pakt Ligi Narodów, Dz.U. z 1920 r. Nr 35, poz. 200.

³² The Hague Rules of Air Warfare.

i 280). Protokół ten jest głównym międzynarodowym porozumieniem zabraniającym prowadzenia wojny chemicznej i bakteriologicznej. Państwa uczestniczące w podpisaniu protokołu potwierdziły, że nie użyją broni chemicznej i zgadzają się rozszerzyć ten zakaz na bakteriologiczne środki prowadzenia wojny. Protokół nie ma ograniczenia czasowego. Państwa ratyfikujące protokół zobowiązały się dołożyć starań, aby pobudzić kraje trzecie do dołączenia do protokołu.

Warto przytoczyć próbę porozumienia mającego na celu humanitaryzację wojny jaką podjęły niektóre mocarstwa, pomimo, że porozumienie nie należało do Konwencji genewskich.

Konwencja genewska z 25 września 1926 r.

Konwencja w sprawie niewolnictwa – umowa międzynarodowa dotycząca przeciwdziałania niewolnictwu, podpisana 25 września 1926 w Genewie przez 35 państw, w tym Polskę. Polska ratyfikowała Konwencję 1 września 1930 r. Konwencja składa się z preambuły i 12 artykułów.

Artykuł 1 uznawał, że niewolnictwo jest stanem czy położeniem jednostki względem której stosowane postępowanie w całości lub w części wynikające z prawa własności, zaś handel niewolnikami obejmuje wszelkie pojmowanie, nabycie lub odstąpienie danej osoby celem uczynienia z niej niewolnika; wszelkie nabycie niewolnika dla sprzedaży lub zamiany, jakkolwiek akt odstąpienia drogą sprzedaży lub zamiany niewolnika nabytego dla celów sprzedaży lub wymiany, jak i w ogóle wszelki rodzaj handlu lub przewozu niewolników.

Artykuł 2 zobowiązywał strony do zupełnego usunięcia niewolnictwa pod wszystkimi jego postaciami, w sposób najbardziej skuteczny i w najprędszym czasie. Artykuł 3 i 4 nakazywał współpracę między państwami. Artykuł 5 nakazywał ograniczyć pracę przymusową tylko do celów publicznych, a w innych wypadkach do czasu jej zniesienia mogła być ona wymagana tylko wyjątkowo, za odpowiednim wynagrodzeniem i pod warunkiem, że nie pociągnie za sobą zmiany zwykłego miejsca zamieszkania. Ograniczenia te sprecyzowały później Konwencje MOP nr 29 i 105.

Art. 6 nakazywał dostosować ustawy karne do ścigania naruszeń Konwencji, art. 7 powiadamiać o wykonaniu inne Strony i Sekretarza Generalnego Ligi Narodów. Spory rozstrzygać miał Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej (art. 8). Art. 9 omawiał zastosowanie na terytoriach zależnych, art. 10 wystąpienie z Konwencji (skuteczne po upływie roku), art. 11 i 12 ratyfikacje, depozytariuszem był Sekretarz Generalny Ligi Narodów, językami autentycznymi francuski i angielski. Zarejestrowana w Sekretariacie Ligi Narodów 9 marca 1927 z nr 1414.

W 1956 podpisano w Genewie uzupełniającą Konwencję zabraniającą także instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa: bezterminowe odpracowywanie długu, pańszczyzna, specyficzne rodzaje handlu kobietami (jak zmuszanie do małżeństwa) oraz praca dzieci.

Konwencja genewska z 27 lipca 1929 r.

Konwencja genewska o polepszeniu losu chorych i rannych w armiach czynnych z 27 lipca 1929 r. rozszerzała postanowienia Konwencji z 1906. M.in. dodano: „Strony będą czuwały, aby przed pogrzebaniem albo spaleniem dokładnie zbadać zwłoki zabitych, jeżeli możliwe przez lekarza, celem stwierdzenia śmierci, ustalenia tożsamości i podania jej do wiadomości. Czuwać będą nadto, aby zabici byli pochowani z czcią oraz tak, aby ich groby były ochraniać, aby mogły być zawsze odszukane.” (Art. 4).³³ Konwencja ta rozbudowywała postanowienia o jeńcach IV Konwencji Haskiej z 1907³⁴. Artykuł 82 głosił: „gdyby jedna ze stron wojujących nie należała do konwencji, jej postanowienia będą pomimo to obowiązujące dla stron wojujących, które do niej należą”. Gdy artykuł 20 konwencji haskiej przewidywał: „Po zawarciu pokoju, odesłanie jeńców do ojczyzny dokonane być winno w możliwie krótkim czasie”, Konwencja z 1929 stanowiła w art. 75: „Zawierając umowę o zawieszeniu broni, strony wojujące powinny w zasadzie umieścić w niej porozumienie dotyczące się repatriacji jeńców wojennych. Jeżeli postanowienia w tym względzie nie mogły być zamieszczone w tej umowie, strony wojujące powinny jednak jak najrychlej skomunikować się w tej sprawie. W każdym razie repatriacja jeńców odbędzie się w jak najkrótszym czasie po zawarciu pokoju.”³⁵ W obu Konwencjach z 1929 zakazano, pod rygorem bezskuteczności, wypowiedzania ich przez stronę biorącą udział w wojnie (wypowiedzenie nabierało mocy po upływie roku od zawarcia traktatu pokojowego)³⁶.

Protokół londyński z 1936 roku

Protokół dotyczący przepisów o akcji wojennej łodzi podwodnych, ustalonych w części IV traktatu londyńskiego z dnia 22 kwietnia 1930 r., Londyn, 6 listopada 1936 r.³⁷ Zważywszy, że Traktat w sprawie ograniczenia i zmniejszenia zbrojeń morskich, podpisany w Londynie dnia 22 kwietnia 1930 r., nie został ratyfikowany przez wszystkich sygnatariuszy, traktat stracił swoją moc po dniu 31 grudnia 1936 r., z wyjątkiem Części IV Traktatu, w której podane są, jako ustalone przepisy prawa międzynarodowego postanowienia dotyczące akcji łodzi podwodnych względem statków handlowych. W ostatnim ustępie artykułu 22 j Części IV znajduje się oświadczenie, wzywające wszystkie inne Mocarstwa do wyrażenia zgody na wskazane przepisy tego Protokołu. Niektóre fragmenty Traktatu :

„W akcji swojej względem statków handlowych, łodzie podwodne winny stosować się do przepisów prawa międzynarodowego, którym podlegają nawodne okręty wojenne”.

„W szczególności – z wyjątkiem przypadku uporczywej odmowy zatrzymania statku, po skierowaniu do niego przepisowego żądania, lub przypadku czynnego oporu przy rewizji okręt wojenny nawodny lub też podwodny, nie może za-

³³ Dz.U. z 1932 r., Nr 103, poz. 864.

³⁴ Dz.U. z 1932 r., Nr 103.

³⁵ Dz.U. z 1932 r., Nr 103, poz. 866

³⁶ pl.wikipedia.org/wiki/Konwencje_genewskie.

³⁷ Opublikowany w Dz.U. z 1937 r., Nr 55, poz. 425.

topić statku handlowego, względnie uczynić go niezdolnym do dalszej żeglugi, nie umieściwszy uprzednio pasażerów, załogi i dokumentów okrętowych w bezpiecznym miejscu. W tym celu łodzie okrętowe nie mogą być uważane za miejsca bezpieczne, chyba że uwzględniając stan morza i warunków atmosferycznych, bezpieczeństwo pasażerów i załogi zostanie zapewnione przez bliskość lądu lub obecność innego statku, który byłby w możności zabrać ich na pokład”.

Fot. 9. Parlament w Londynie

Źródło: <http://wiadomosci.com/brexit-trafia-parlamentu-dzis-poczek-dwudniowej-debaty/parlament-londyn> [dostęp: 9.10.2018 r.].

KONWENCJE PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Okrucieństwo II wojny światowej przejawiało się głównie tym, że przedmiotem ataku byli wszyscy, a przede wszystkim ludność cywilna w bestialski sposób mordowana przez wojska nieprzyjacielskie. Łamane były wszelkie wcześniejsze porozumienia. Przyjmuje się, że II wojna światowa została zakończona w Europie 8 maja 1945 r. podpisaniem aktu bezwarunkowej kapitulacji Niemiec, a w pozostałej części świata podpisaniem przez Japonię aktu bezwarunkowej kapitulacji w dniu 2 września 1945 r.

Po wojnie osądzono³⁸ zbrodniarzy hitlerowskich w procesie karnym prowadzonym w latach 1945–1949 przed Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym

³⁸ Decyzję o nich podjęto na kolejnych konferencjach tzw. wielkiej trójki, sprecyzowano natomiast podczas konferencji w Poczdamie. Akt oskarżenia poszczególnych procesów obejmował: podżeganie i przygotowanie wojny; dokonanie zbrodni przeciwko pokojowi; dokonanie zbrodni wojennych; dokonanie zbrodni przeciwko ludzkości. Zob. pl.wikipedia.org/wiki/Procesy_norymberskie

w Norymberdze³⁹, a następnie przez amerykańskimi sądami wojskowymi, których wyroku skazywały na karę śmierci głównych zbrodniarzy III Rzeszy Niemieckiej⁴⁰.

Rys. 10. 20 listopada 1945 – proces zbrodniarzy niemieckich w Norymberdze

Źródło: http://fr.rbth.com/art/histoire/2016/09/30/le-proces-de-nuremberg-en-cinq-questions_634817 [dostęp:09.10.2018 r.].

W tym samym roku gdy zakończył się główny proces norymberski zostały podpisane 12 sierpnia 1949 r. cztery konwencje genewskie, których postanowienia były wynikiem i refleksją II wojny światowej, Konwencje te zostały uzupełnione w roku 1977 o dwa protokoły dodatkowe do tych konwencji oraz w 2005 roku. W międzyczasie pojawiła się konwencja genewska w 1980 roku. Powojenne konwencje genewskie zostały uzupełnione konwencją haską z 14 maja 1954 r. Wszystkie te konwencje były rozwinięciem postanowień wcześniejszych konwencji, a nadto uzupełniały o precyzyjne definicje dóbr chronionych konwencjami.

Wydawało się, że Konwencje genewskie powstrzymają okrucieństwo wojen lub chociaż je złagodzą. Były z gruntu słuszne a w warunkach wojennych tak bardzo potrzebne. Jednakże szczególnie II wojna światowa ujawniła, że porozumienia te to tylko nic nie znaczący papier, rzeczywistość była straszniejsza od najśmielszych nawet przewidywań twórców Konwencji Genewskich.

Zarówno konwencja genewska z 1864 r. jak i z 1906 r. nie były przestrzegane szczególnie w czasie II wojny światowej. Niemieccy lotnicy bombardując miasta widzieli duże płachty z ogromnym czerwonym krzyżem oznaczającym szpital, znak był widoczny z bardzo daleka i nawet z dużej wysokości. Mimo to, a może nawet właśnie dlatego bombardowali przede wszystkim te obiekty, a czerwony krzyż był dla znakiem orientacyjnym, celem który należy przede wszystkim zaata-

³⁹ *Norymberskie procesy*, internetowa encyklopedia PWN [dostęp: 20.07.2018 r.].

⁴⁰ Łącznie w stan oskarżenia zostało postawionych 185 osób: 39 lekarzy i prawników (proces I i III); 56 członków SS i policji (proces IV, VIII i IX); 42 przemysłowców i kierowników (proces V, VI i X); 26 przywódców wojskowych (proces VII i XI); 22 ministrów i wysokich przedstawicieli rządowych (proces II i XII), pl.wikipedia.org/wiki/Procesy_norymberskie [dostęp: 20.07.2018 r.].

kować. Nie pomagały apele o przestrzegani konwencji genewskich, nie pomagały groźby sankcji za ludobójstwo.

Rys. 11. Obóz koncentracyjny

Źródło: <http://www.meritum.us/2015/01/27/polskie-obozy-wciaz-w-zachodnich-media-ch-walka-trwa> [dostęp: 9.10.2018 r.].

II wojna światowa była nie tylko wojną jaką była jeszcze I wojna światowa, a więc militarna. To była wojna światopoglądów. Wojna, w której żołnierze byli przekonani, wierzyli wręcz fanatycznie w idee, które wpoila im propaganda, że to właśnie oni walczą o słuszną sprawę i to właśnie oni idąc do boju ratują świat. Tak właśnie podchodzili do tego Niemcy, którzy w narodowym socjalizmie dostrzegali obronę ich, Niemców – narodu wybranego przez Boga, wywodzącego się z prawdziwej rasy aryjskiej przed innymi narodami, którymi gardzili. Wojna była dla nich ratowaniem świata, ich świata od innych, którzy są niezdolni do kierowania własnymi sprawami i krajami. Uważali przykładowo, że Ukraina to kraj, który powinien być spichlerzem Europy, a jest tylko zaniedbanym zakątkiem świata przez co głodują ludzie, a przecież mogłaby wyżywić całą Europę. To uzasadniało aby w imię wyższych racji oderwać Ukrainę i stworzyć z niej część Niemiec zarządzaną przez umiejących gospodarować nadludzi. Niemieccy bauerzy powinni przejąć te urodzajne ziemie dla dobra świata. Niemcy nie tylko nie przestrzegali jakichkolwiek postanowień konwencji Genewskich ale wręcz ignorując je stworzyli piekło na Ziemi zabijając w brutalny sposób nie tylko żołnierzy ale i ludność cywilną w tym w wielu obozach koncentracyjnych.

Rosjanie stworzyli w Związku Radzieckim system władzy zwany bolszewizmem. Do czasu II wojny światowej dominowała ideologia oparta na dziewięć-

nastawiecznych poglądach wywodzących się od Marksa i Engelsa „Proletariusze wszystkich krajów łączcie się” co oznaczało walkę klas wyzyskiwanych (proletariatu) i wyzyskiwaczy (kapitalistów), gdzie robotnicy tworzący proletariat pozostający w sojuszu z chłopami połączą się bez względu na narodowość i kraj by wspólnie walczyć o sprawiedliwość dziejową czyli o zniesienie wyzysku. Podstępny atak na Polskę w dniu 17 września 1939r. zaplanowany przez ZSRR i Niemcy dowiódł sprzeczności pomiędzy tymi hasłami i propagandą rosyjską. To nie była już walka o prawa człowieka ale agresja by zagarnąć cudzy kraj, w tym wypadku Polskę. Wymordowanych w bestialski sposób zostało kilkadziesiąt tysięcy Polaków tylko dlatego, że byli Polakami. Byli to ludzie, którzy zostali wzięci do niewoli, którzy się poddali i oczekiwali traktowania zgodnie z zasadami wynikającymi z Konwencji genewskich. Rosjanie byli przekonywani, że walczą w obronie swojej ojczyzny. Zniknęło z propagandy hasło „Proletariusze wszystkich krajów łączcie się”, a w to miejsce zaczęły obowiązywać propagandowe hasła nacjonalistyczne.

Wojna weszła w fazę wojny światopoglądów, a więc w fazę, gdzie ludzie w sposób fanatyczny oddawali życie „za sprawę”. Ten nowy rodzaj wojny ujawnił się niebywałym okrucieństwem wynikającym ze skrajnej nienawiści do innych narodów. Właśnie to wojenne okrucieństwo wywołało po jej zakończeniu refleksje, które doprowadziły w 1949 r. do kolejnych porozumień zwanych ze względu na tradycję i miejsce ich podpisywania Konwencjami Genewskimi.

W 1949 r. spotkano się, aby dostosować prawo humanitarne do nowoczesnego pola walki po II wojnie światowej.

I Konwencja genewska z 12 sierpnia 1949 r.⁴¹, dotyczyła polepszenia losu rannych i chorych w armiach czynnych na lądzie.

Konwencja ta ma zastosowanie w razie wypowiedzenia wojny lub powstania jakiegokolwiek innego konfliktu zbrojnego między dwiema lub więcej umawiającymi się stronami, nawet gdyby jedna z nich nie uznała stanu wojny. Konwencja ma zastosowanie we wszystkich przypadkach okupacji całości lub części terytorium jednej z umawiających się Stron, nawet gdyby ta okupacja nie napotkała żadnego oporu zbrojnego. Jeżeli jedno z Mocarstw w konflikcie nie jest stroną niniejszej Konwencji, Mocarstwa będące jej stronami pozostaną jednak nią związane w swych wzajemnych stosunkach. Będą one również związane Konwencją wobec powyższego Mocarstwa, jeżeli przyjmie ono i stosuje jej postanowienia.

- Osoby nie biorące bezpośrednio udziału w działaniach wojennych, włącznie z członkami sił zbrojnych, które złożyły broń, oraz osoby, które stały się niezdolne do walki na skutek choroby, ran, pozbawienia wolności lub z jakiegokolwiek innego powodu, będą we wszelkich okolicznościach traktowane w sposób humanitarny, bez czynienia żadnej różnicy na ich niekorzyść z powodu rasy, koloru skóry, religii lub wiary, płci, urodzenia lub majątku ani z żadnych innych analogicznych powodów. W tym celu są i pozostaną zaka-

⁴¹ Niniejszy dokument został oparty na dokumencie udostępnionym dzięki uprzejmości Ośrodka Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Biura Zarządu Głównego Polskiego Czerwonego Krzyża.

zane w stosunku do wyżej wymienionych osób w każdym czasie i w każdym miejscu:

- a) zamachy na życie i nietykalność cielesną, a w szczególności zabójstwa we wszelkiej postaci, okaleczenia, okrutne traktowanie, tortury i męki,
 - b) branie zakładników,
 - c) zamachy na godność osobistą, a w szczególności traktowanie poniżające i upokarzające,
 - d) skazywanie i wykonywanie egzekucji bez uprzedniego wyroku, wydanego przez sąd należycie ukonstytuowany i dający gwarancje procesowe, uznane za niezbędne przez narody cywilizowane.
- Ranni i chorzy będą zbierani. Bezstronna organizacja humanitarna, jak Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, będzie mogła ofiarować swe usługi Stronom w konflikcie.
 - Ranni i chorzy, jak również członkowie personelu sanitarnego i duchownego będą korzystali z dobrodziejstw tych układów, w tym także z pomocy państw opiekuńczych lub neutralnych, a także z pomocy Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża.
 - Członkowie sił zbrojnych i inne osoby wymienione w następnym artykule, którzy są ranni lub chorzy, będą szanowani i chronieni we wszelkich okolicznościach. Będą oni traktowani w sposób humanitarny i leczeni przez tę Stronę w konflikcie, w której mocy się znajdują, bez żadnej na ich niekorzyść różnicy z powodu płci, rasy, narodowości, religii, poglądów politycznych lub z jakichkolwiek innych analogicznych powodów. Zabronione są surowo wszelkie zamachy na ich życie i osobę, a między innymi ich dobijanie lub wyniszczanie, torturowanie, dokonywanie na nich doświadczeń biologicznych, pozostawianie ich z premedytacją bez pomocy lekarskiej lub bez opieki albo stwarzanie warunków narażających ich na zarażenie się lub zakażenie.
 - Kobiety mają być traktowane ze szczególnymi względami należnymi ich płci.
 - Strona w konflikcie, zmuszona do pozostawienia rannych lub chorych swemu przeciwnikowi, pozostawi wraz z nimi, o ile tylko względy wojskowe na to pozwolą, część swego personelu i materiału sanitarnego, aby przyczynić się do ich leczenia.
 - Konwencja niniejsza będzie się stosowała do rannych i chorych należących do następujących kategorii:
 - 1) członkowie sił zbrojnych Strony w konflikcie, jak również członkowie milicji i oddziałów ochotniczych, stanowiących część tych Sił Zbrojnych;
 - 2) członkowie innych milicji i innych oddziałów ochotniczych, włączając w to członków zorganizowanych ruchów oporu, należących do jednej ze Stron w konflikcie i działających poza granicami lub w granicach swego własnego terytorium, nawet jeżeli to terytorium jest okupowane, pod warunkiem, że te milicje lub oddziały ochotnicze, włączając w to zorganizowane ruchy oporu, odpowiadają następującym warunkom:
 - a) mają na czele osobę odpowiedzialną za swych podwładnych,
 - b) noszą stały i dający się z daleka rozpoznać znak rozpoznawczy,
 - c) jawnie noszą broń,

- d) przestrzegają w swych działaniach praw i zwyczajów wojny;
- 3) osoby towarzyszące siłom zbrojnym, ale nie należące do nich bezpośrednio, jak na przykład cywilni członkowie załóg samolotów wojskowych, korespondenci wojenni, dostawcy, członkowie oddziałów pracy lub służb powołanych do opiekowania się wojskowymi, pod warunkiem, że otrzymali oni upoważnienie od sił zbrojnych, którym towarzyszą;
- 4) członkowie załóg statków handlowych, włączając w to kapitanów, pilotów i uczniów, oraz członkowie załóg samolotów cywilnych Stron w konflikcie, o ile nie przysługuje im prawo do korzystniejszego traktowania na mocy innych postanowień prawa międzynarodowego;
- 5) ludność terytorium nie okupowanego, która przy zbliżaniu się nieprzyjaciela chwytą spontanicznie za broń, aby stawić opór inwazji, a nie miała czasu zorganizować się w regularne siły zbrojne, jeżeli jawnie nosi broń i przestrzega praw i zwyczajów wojny.
- Z uwzględnieniem postanowień artykułu poprzedniego ranni i chorzy jednej ze stron wojujących, którzy wpadli w ręce przeciwnika, stają się jeńcami wojennymi i będą się do nich stosowały przepisy prawa międzynarodowego, dotyczące jeńców wojennych. W każdym czasie, a zwłaszcza po bitwie, Strony w konflikcie przedsięwzrą niezwłocznie wszelkie możliwości środki w celu wyszukania i zebrania rannych i chorych, ochrony ich przed rabunkiem i złym traktowaniem oraz zapewnienia im niezbędnej opieki, jak również w celu wyszukania poległych i niedopuszczenia do ich ograbienia.
- Stałe zakłady i lotne formacje sanitarne służby zdrowia nie mogą stać się w żadnych okolicznościach przedmiotem ataku, ale będą zawsze szanowane i chronione przez Strony w konflikcie. Jeżeli wpadną w ręce Strony przeciwnej, będą one mogły nadal spełniać swoje czynności, dopóki Strona ta nie zapewni sama niezbędnej ochrony rannym i chorym znajdującym się w tych zakładach i formacjach.
- Statki szpitalne, korzystające z ochrony na podstawie Konwencji Genewskiej z dnia 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu, nie mogą być atakowane z lądu.
- Personel sanitarny, przeznaczony wyłącznie do odszukiwania, zbierania, przenoszenia i leczenia rannych i chorych albo zapobiegania chorobom, personel przeznaczony wyłącznie do zarządzania formacjami i zakładami sanitarnymi, jak również przydzieleni do sił zbrojnych kapelani będą we wszelkich okolicznościach szanowani i chronieni. Dotyczy to także przedstawicieli Czerwonego Krzyża.
- Transport rannych i chorych lub materiału sanitarnego będą szanowane i chronione w takim samym stopniu jak lotne formacje sanitarne. Gdy te transporty lub pojazdy wpadną w ręce strony przeciwnej, będą one traktowane według praw wojny pod warunkiem, że Strona w konflikcie, która je zdobędzie, zaopiekuje się w każdym razie znajdującymi się tam rannymi i chorymi.
- Samoloty sanitarne, to jest samoloty używane wyłącznie do ewakuacji rannych i chorych, jak również do przewozu personelu i materiału sanitarnego, nie będą atakowane.

- Jako wyraz hołdu dla Szwajcarii, godło czerwonego krzyża na białym polu, utworzone z odwróconych barw związkowych, będzie używane nadal jako godło i znak rozpoznawczy wojskowej służby sanitarnej. Jednakże dla krajów, które zamiast czerwonego krzyża jako znaku rozpoznawczego używają już czerwonego półksiężyca lub czerwonego lwa i słońca na białym polu, godła te są również dopuszczone w rozumieniu niniejszej Konwencji.

Fot. 12. II wojna światowa

Źródło: East News, <https://wiadomosci.onet.pl/dr-grzegorz-bebnik-ii-wojna-swiatowa-rozpoczela-sie-3-a-nie-1-wrzesnia/91e18> [dostęp: 9.10.2018 r.].

Jak wynika z treści tej Konwencji nawiązywała ona do Konwencji genewskich z 1864 r. oraz z 1906 r., a w oparciu o doświadczenia z okresu II wojny światowej rozszerzając je znacznie i uszczegóławiając.

II Konwencja genewska z 12 sierpnia 1949 r.⁴² dotyczyła polepszenia losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu.

- W przypadku działań wojennych między lądowymi a morskimi siłami zbrojnymi Stron w konflikcie postanowienia Konwencji niniejszej będą się stosowały tylko do zaokrętowanych sił zbrojnych. Po wylądowaniu siły zbrojne podlegać będą natychmiast postanowieniom Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych.
- Członkowie sił zbrojnych i inne osoby, wymienione w następnym artykule, którzy znajdują się na morzu i są ranni lub chorzy albo stali się rozbitkami, będą szanowani i chronieni we wszelkich okolicznościach, przy czym rozumie się, że termin „rozbitcie się” stosuje się do każdego rozbitcia się bez względu na okoliczności, w jakich ono nastąpiło, włączając w to przymusowe wodowanie oraz upadek do morza. Będą oni traktowani w sposób humanitarny i leczeni

⁴² Tamże.

przez tę Stronę w konflikcie, w której mocy się znajdują, bez żadnej na ich niekorzyść różnicy z powodu płci, rasy, narodowości, religii, przekonań politycznych lub z jakichkolwiek innych analogicznych powodów. Zabronione są surowo wszelkie zamachy na ich życie i osoby, a między innymi ich dobijanie lub wyniszczanie, torturowanie, dokonywanie na nich doświadczeń biologicznych, pozostawianie ich z premedytacją bez pomocy lekarskiej lub bez opieki albo stwarzanie warunków narażających ich na zarażenie się lub zakażenie.

- Kobiety mają być traktowane ze szczególnymi względami należnymi ich płci.
- Każdy okręt wojenny Strony wojującej może żądać wydania rannych, chorych lub rozbitków znajdujących się na pokładzie wojskowych statków szpitalnych, statków szpitalnych należących do towarzystw ratowniczych i osób prywatnych, jak również statków handlowych, jachtów i łodzi bez względu na ich przynależność państwową, o ile pozwala na to stan zdrowia rannych i chorych, a okręt wojenny posiada urządzenia, umożliwiające zapewnienie im dostatecznej opieki lekarskiej.

Jeżeli ranni, chorzy lub rozbitkowie zostali przyjęci na pokład neutralnego okrętu wojennego lub neutralnego samolotu wojskowego, należy zapewnić, aby, jeżeli wymaga tego prawo międzynarodowe, nie mogli oni uczestniczyć ponownie w działaniach wojennych.

- Wojskowe statki szpitalne, czyli statki zbudowane lub urządzone przez Mo-carstwa specjalnie i wyłącznie w celu niesienia pomocy rannym, chorym i rozbitkom, ich leczenia i przewożenia, nie mogą być w żadnych okolicznościach atakowane ani zajmowane, lecz będą zawsze szanowane i chronione, pod warunkiem, że ich nazwy i cechy charakterystyczne zostały zakomunikowane stronom w konflikcie na dziesięć dni przed użyciem tych statków.

Konwencja ta oraz I Konwencja w pozostałym zakresie wzajemnie się uzupełniają i stosują analogiczne rozwiązania idei humanitarnej.

III Konwencja genewska z 12 sierpnia 1949 r.⁴³, dotyczyła traktowania jeńców.

- jeńcy znajdują się we władzy obcego państwa, nie zaś jednostki lub oddziału biorącego ich do niewoli;
- jeńcy pozostają pod stałą ochroną prawa międzynarodowego od chwili pojmania do chwili ich uwolnienia;
- jeńcy podlegają prawu, regulaminom i zasadom obowiązującym w państwie zatrzymującym i muszą tych norm przestrzegać;
- humanitarne traktowanie jeńców;
- internowanie jeńców w obozach oddalonych od terenu działań wojennych i obiektów militarnych;
- zapewnienie jeńcom jak najszybszego powrotu do kraju po zakończeniu działań wojennych;
- zapewnienie jeńcom żywności, pomieszczeń i ubrań;
- jeńcy wojenni mogą zostać zatrudnieni jako robotnicy;
- oficerowie mogą być zatrudnieni tylko, jeśli sami zgłoszą się z prośbą o pracę;

⁴³ Tamże.

- nie zakazuje się ucieczki jeńca wojennego, który nie może być za nią karany (jedynie dyscyplinarnie), a państwo zatrzymujące może użyć broni wobec uciekającego jeńca jedynie w ostateczności.

IV Konwencja genewska z 12 sierpnia 1949 r.⁴⁴, dotyczyła ochrony osób cywilnych podczas wojny. Konwencja ta została podpisana przez Pełnomocników Rządów reprezentowanych na Konferencji Dyplomatycznej, która obradowała w Genewie od 21 kwietnia do 12 sierpnia 1949. Konwencja ta zapewnia ochronę ludności cywilnej w czasie działań zbrojnych oraz podczas okupacji wojennej (wojskowej). Otacza szczególną ochroną dzieci, kobiety, osoby starsze i upośledzone. Osoby cywilne będące we władzy strony przeciwnej, mają we wszelkich okolicznościach prawo do poszanowania ich osoby, honoru, praw rodzinnych i praktyk religijnych, zwyczajów i obyczajów. Żadne zarządzenie władz okupacyjnych nie może pozbawić ludności terytorium okupowanego praw zagwarantowanych przez konwencję.

Konwencja ta zabrania:

- 1) zmuszania, bądź nakłaniania ludności cywilnej do służby wojskowej w Siłach Zbrojnych przeciwnika;
- 2) przymusowego przesiedlania ludności cywilnej z terytoriów okupowanych;
- 3) deportacji lub przesiedlania własnej ludności cywilnej na terytorium okupowane;
- 4) rabunku i brania zakładników.

Także zobowiązuje:

- 1) do zapewnienia ludności cywilnej podstawowego minimum warunków egzystencji (bytowania i wyżywienia);
- 2) do traktowania jej w sposób humanitarny;
- 3) do otoczenia troską osób potrzebujących pomocy;
- 4) do poszanowania dóbr i urządzeń niezbędnych dla przetrwania ludności cywilnej;
- 5) do poszanowania godności, honoru, praw rodziny, przekonań, praktyk religijnych, zwyczajów i obyczajów ludności cywilnej.

Konwencja haska z 14 maja 1954 r.⁴⁵ Konwencja ta jest jedną z najważniejszych konwencji podpisanych w Hadze, dotyczy postępowania wobec dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego. Konwencja została uzupełniona przez 3 akty prawne:

- Regulamin wykonawczy do Konwencji o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego;
 - I Protokół haski z 1954 r. o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego;
 - II Protokół haski z 1999 r. o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego.
- Ustala m.in., że:

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ https://pl.wikipedia.org/wiki/Konwencje_haskie.

- państwa, które podpisują konwencję, mają obowiązek utworzyć w ramach swoich sił zbrojnych jednostkę zajmującą się ochroną dóbr kulturalnych;
- państwa, które podpisują konwencję, mają obowiązek włączyć jej postanowienia do prawa krajowego;
- sygnatariusze konwencji powinni unikać wywozu dóbr kulturalnych z krajów i terytoriów okupowanych.

Dodatkowo konwencja haska z 1954 roku ustanawia definicję dobra kulturalnego i sposobu jego ochrony. Status obiektu chronionego przez konwencję mają m.in.:

- schrony, w których przechowywane są dobra kultury;
- wszelkie nieruchomości mające status zabytku (z wyjątkiem obiektów wykorzystywanych do celów wojskowych oraz tych, które znajdują się w bezpośrednim sąsiedztwie ośrodków przemysłowych i wojskowych).

Rejestrację takich obiektów prowadzi UNESCO (Międzynarodowy Rejestr Dóbr Kultury Objętych Ochroną Specjalną). Nieruchomości uznane za zabytkowe są specjalnie oznakowane – tarczą skierowaną ostrzem w dół, przedzieloną po przekątnych na dwa pola białe i dwa pola niebieskie⁴⁶.

Konwencja ta została poprzedzona preambułą następującej treści:

„Wysokie umawiające się Strony, stwierdzając, że dobra kulturalne doznały poważnych szkód w toku ostatnich konfliktów i że w następstwie rozwoju techniki wojennej grozi im coraz bardziej zniszczenie; przeświadczone, że szkody wyrządzone dobrom kulturalnym, do jakiegokolwiek należałyby one narodu, stanowią uszczerbek w dziedzictwie kulturalnym całej ludzkości, gdyż każdy naród ma swój udział w kształtowaniu kultury światowej; zważywszy, że zachowanie dziedzictwa kulturalnego posiada wielkie znaczenie dla wszystkich narodów świata i że jest rzeczą doniosłą zapewnić temu dziedzictwu ochronę międzynarodową; kierując się zasadami dotyczącymi ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, jakie ustalono w Konwencjach Haskich z lat 1899 i 1907 oraz w Pakcie Waszyngtońskim z dnia 15 kwietnia 1935 r.; zważywszy, że ochrona tych dóbr, aby być skuteczną, powinna być zorganizowana już w czasie pokoju w drodze środków zarówno powziętych przez poszczególne państwa, jak i międzynarodowych; postanawiając poczynić wszelkie możliwe kroki dla ochrony dóbr kulturalnych”⁴⁷.

Protokół Dodatkowy z 1977 r. do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r.

W 1977 r., po wojnie w Wietnamie, zdecydowano się przyjąć nową strategię. Zamiast zmieniać całe konwencje i powtarzać na nowo procedurę ratyfikacji, zdecydowano się na stworzenie dwóch dodatkowych protokołów do konwencji. Oba rozwijają postanowienia konwencji genewskich. Wynika z nich zasada ograniczenia stron konfliktu w stosowaniu metod i środków szkodenia nieprzyjacielowi.

⁴⁶ https://pl.wikipedia.org/wiki/Konwencje_haskie#Konwencja_haska_z_14_maja_1954_roku.

⁴⁷ *Ochrona dóbr kultury według konwencji podpisanej w Hadze 14 maja 1954 r.*, http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Haga.pdf.

Po 1949 r. pojawiła się potrzeba powtórzenia w nowej redakcji dotychczasowych idei zawartych we wszystkich wcześniejszych konwencjach. Aby podkreślić charakter nowych zapisów nawiązujący do istniejących już porozumień nazwano je Protokołami dodatkowymi.

I Protokół Dodatkowy z 1977 r. do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949⁴⁸

- zabrania atakowania ludności cywilnej;
- zabrania atakowania szpitali i innych urządzeń służących opiece nad rannymi i chorymi;
- zabrania atakowania obiektów bez ich rozróżnienia oraz niszczenia dóbr niezbędnych do przetrwania ludności;
- zabrania stosowania w walce metod i środków powodujących zbędne cierpienia oraz długotrwałe i poważne szkody w środowisku naturalnym;
- stanowi podstawę prawną do powołania i działania organizacji i instytucji obrony cywilnej.

II Protokół Dodatkowy z 1977 roku do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r.⁴⁹ Protokół obowiązuje strony konfliktu toczącego się wewnątrz jednego państwa i upoważnia do niesienia pomocy osobom poszkodowanym, zapewniając minimum praw humanitarnych.

Konwencja genewska z 10 października 1980 r.⁵⁰ o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki.

W 1980 roku podpisano konwencję zawierającą zakazy i ograniczenia w stosowaniu nowych rodzajów broni konwencjonalnej. Jest to postanowienie o charakterze ogólnym i przewiduje tylko dokonanie co jakiś czas przeglądu postanowień konwencji, co pozostaje w związku ze stałym postępem technicznym. Wprowadzono także zakaz atakowania ludności cywilnej, obiektów cywilnych przy użyciu broni zapalającej.

III Protokół dodatkowy z 2005 roku do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r.⁵¹ Dokument nakazuje personelowi sanitarnemu, który nie używa znaków czerwonego krzyża lub czerwonego półksiężyca używanie symbolu „czerwonego kryształu”.

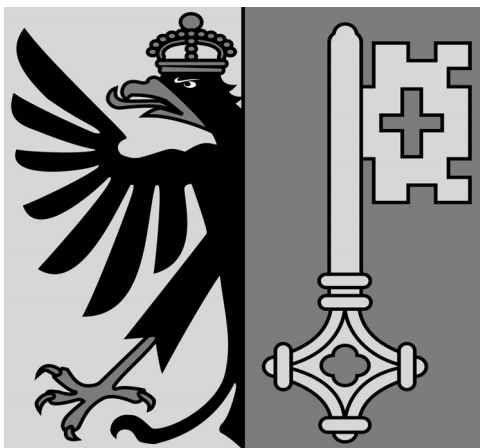
⁴⁸ Niniejszy dokument został oparty na dokumencie udostępnionym dzięki uprzejmości Ośrodka Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Biura Zarządu Głównego Polskiego Czerwonego Krzyża.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Tamże.

Flaga Genewy

W międzyczasie pojawiły się kolejne Konwencje, które ze względów na ich humanitarne zagadnienia znalazły się także i w tym opracowaniu.

Konwencja Ottawska z 1997 r. Konwencja została otwarta do podpisania w Ottawie 3 grudnia 1997 r. i weszła w życie 1 marca 1999 r. Jest to Konwencja o zakazie użycia, składowania, produkcji i przekazywania min przeciwpiechotnych oraz o ich zniszczeniu (powszechnie zwana „Konwencją Ottawską”) stanowi element odpowiedzi społeczności międzynarodowej na ogrom cierpienia spowodowanego przez miny przeciwpiechotne. Konwencja opiera się na zwyczajowych zasadach międzynarodowego prawa humanitarnego, które wiążą wszystkie państwa. Zasady te zakazują użycia broni, które ze swojej natury wykluczają możliwość rozróżnienia pomiędzy osobami cywilnymi, a kombatanami lub też powodują zbędne cierpienia. Umowa międzynarodowa mająca na celu wyeliminowanie użycia min przeciwpiechotnych jako środka walki zbrojnej⁵².

Konwencja z Oslo o zakazie broni kasetowej z 2008 r. Nowa konwencja uznana została za najważniejszy traktat humanitarny i rozbrojeniowy całej dekady. Do tej Konwencji przystąpiła większość państw Unii Europejskiej, a zarazem prawie wszystkie państwa członkowskie NATO. Polska nie uczestniczy w tym procesie. Nasz kraj produkuje i składowa broń kasetową. Organizacje pozarządowe z całego świata apelują do naszych władz o likwidację posiadanych składów i jak najszybsze przystąpienie do traktatu.

Broń kasetowa to bomba lotnicza lub pocisk artyleryjski. Składa się z zasobnika (kasety), w którym umieszczone są mniejsze ładunki wybuchowe (amunicja, podpociski, bombki). Może ich być nawet 650 w jednym zasobniku. W locie zasobnik otwiera się i uwalnia amunicję, która spada i wybucha przy zetknięciu

⁵² https://pl.wikipedia.org/wiki/Traktat_ottawski.

z ziemią. Powierzchnia rozrzutu może wynosić nawet 30 tys. m². Broń kasetowa od lat budzi poważne wątpliwości natury moralnej i prawnej z dwóch zasadniczych powodów: dużego rozrzutu i braku kontroli nad wolnospadającymi pod pociskami, jest bronią nieprecyzyjną. Używanie jej w pobliżu terenów zaludnionych niemal zawsze kończy się ofiarami wśród cywilów; oraz jest zawodna – duży odsetek pod pocisków nie wybucha przy kontakcie z ziemią i pozostaje aktywny. Niewybuchy stanowią podobne zagrożenie jak miny przeciwpiechotne, uniemożliwiając powrót cywilów do normalnego życia. Małe rozmiary (wielkość piłki tenisowej) i ciekawe, niepozorne kształty powodują, że znaczny odsetek ofiar to dzieci. Montowane w pod pociskach mechanizmy samozniszczenia również są zawodne.

Polska wycofała się z Procesu z Oslo na bardzo wczesnym etapie i nie zamierza podpisywać Konwencji o broni kasetowej w najbliższej przyszłości.

ROZDZIAŁ III

ODPOWIEDZIALNOŚĆ

ZA NARUSZENIE MIĘDZYNARODOWEGO

PRAWA HUMANITARNEGO

Fot. 13. Temida

Źródło: autor Mira Suchodolska, „Dziennik Gazeta Prawna” [dostęp: 9.10.2018 r.].

Po I wojnie światowej zwycięskie kraje podjęły próbę rozliczenia i ukarania zbrodniarzy wojennych. Na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. podjęto idące w tym kierunku starania. Pojawił się projekt utworzenia specjalnego trybunału międzynarodowego, którego zadaniem byłoby osądzenie winnych popełnienia zbrodni wojennych, w tym cesarza niemieckiego Wilhelma II. Projekt upadł ponieważ rząd holenderski odmówił wydania cesarza. Nie utworzono także międzynarodowego trybunału.

Po II wojnie światowej niektórzy zbrodniarze hitlerowscy stanęli przed Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym w Norymberdze, który powstał w tym właśnie celu w 1945 r. z inicjatywy Francji, USA, Wielkiej Brytanii i ZSRR. Przestał

istnieć z w dacie ogłoszenia w dniu 1 października 1946 wyroku. Proces norymberski był oparty na prawie narodów i prowadzony zgodnie z procedurą anglosaską, a podstawą prawa materialnego będzie nie prawo oparte na doktrynie prawa pozytywnego ale na doktrynie prawa naturalnego, które jest podstawą wynikającą z tradycji oraz prawa zwyczajowego na bazie którego funkcjonuje prawo międzynarodowe. Na konferencji londyńskiej 8 sierpnia 1945 r. opracowano kartę podpisaną przez cztery wielkie mocarstwa (Stany Zjednoczone, Francję, Wielką Brytanię i Związek Radziecki), w której uzgodniono kwestie sporne oraz powołano do życia Międzynarodowy Trybunał Wojskowy. Na miejsce procesu wybrano niemieckie miasto Norymberga¹.

Został także w dniu 19 stycznia 1946 r. w Tokio powołany na podstawie Proklamacji Gen. McArthura Trybunał Tokijski jako międzynarodowy trybunał do osądzenia zbrodni dokonanych przez przywódców i pozostałych obywateli Japonii podczas II wojny światowej. Państwami-założycielami były: Australia, Chiny, Francja, Holandia, Kanada, Nowa Zelandia, USA, Wielka Brytania i ZSRR. Później do porozumienia dołączyły Indie i Filipiny². Zakres przedmiotowy jurysdykcji był analogiczny do zakresu jurysdykcji Trybunału Norymberskiego.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA NARUSZENIE KONWENCJI I INNYCH POROZUMIEŃ PRAWA HUMANITARNEGO

Odpowiedzialnymi za wdrażanie norm prawa humanitarnego są przede wszystkim państwa. Zgodnie z art. 1 Konwencji Genewskich państwa są obowiązane nie tylko do przestrzegania przepisów Konwencji, ale także do dopilnowania przestrzegania ich we wszystkich okolicznościach. Oznacza to, iż państwa – strony Konwencji mają obowiązek wpływania za pomocą wszelkich możliwych środków na przestrzeganie Konwencji także przez jej nie-strony.

I Konwencja genewska z 12 sierpnia 1949 r.³ stanowiła w rozdziale IX o karaniu nadużyć i naruszeń:

Artykuł 49 „Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się do wydania niezbędnych przepisów ustawodawczych w celu ustalenia odpowiednich sankcji karnych w stosunku do osób, które popełniły albo wydały rozkaz popełnienia jakiegokolwiek z ciężkich naruszeń niniejszej Konwencji, określonych w następnym artykule.

Każda Umawiająca się Strona będzie obowiązana poszukiwać osoby podejrzanej o popełnienie albo wydanie rozkazu popełnienia jakiegokolwiek z tych ciężkich naruszeń i powinna ścigać je przed swoimi własnymi sądami bez względu na obywatelstwo. Będzie ona również mogła, jeżeli woli, wydać te osoby na warunkach

¹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Mi%C4%99dzynarodowy_Trybuna%C5%82_Wojskowy_w_Norymberdze.

² https://pl.wikipedia.org/wiki/Mi%C4%99dzynarodowy_Trybuna%C5%82_Wojskowy_dla_Dalekiego_Wschodu.

³ https://pl.wikipedia.org/wiki/Konwencje_genewskie [dostęp: 9.09.2018 r.].

przewidzianych przez jej własne ustawodawstwo do osądzenia innej zainteresowanej w ściganiu Umawiającej się Stronie, o ile ta Strona posiada dostateczne dowody obciążające przeciwko powyższym osobom.

Fot. 14. Bombardowanych polskich miast we wrześniu 1939 r.

Źródło: <http://jaslo.naszemiasto.pl/artukul/horror-wrzesnia-1939-r-tak-rozpoznala-sie-ii-wojna-swiatowa,4242363,art,t,id,tm.html>.

Każda Umawiająca się Strona podejmie niezbędne środki, aby spowodować zaprzestanie czynów sprzecznych z postanowieniami niniejszej Konwencji, innych niż ciężkie naruszenia, określone w artykule następnym.

We wszelkich okolicznościach oskarżeni będą korzystali z gwarancji procesowych i swobody obrony, które nie będą mniejsze od przewidzianych w artykułach 105 i następnych Konwencji Genewskiej z dnia 12 sierpnia 1949 r. o traktowaniu jeńców wojennych.

Artykuł 50 Za ciężkie naruszenia, przewidziane w artykule poprzednim, uważa się popełnienie któregośkolwiek z niżej wymienionych czynów na szkodę osób lub mienia, chronionych przez niniejszą Konwencję: umyślne zabójstwo, torturowanie lub nieludzkie traktowanie, włączając w to doświadczenia biologiczne, umyślne sprawianie wielkich cierpień albo ciężkie uszkodzenia ciała lub zdrowia, niszczenie i przywłaszczanie osobie mienia, nie usprawiedliwione koniecznościami wojskowymi i dokonane na wielką skalę w sposób bezprawny i samowolny.

Artykuł 51 żadna Umawiająca się Strona nie będzie mogła zwolnić się sama ani zwolnić innej Strony Umawiającej się od odpowiedzialności, ciężącej na niej

samej albo na innej Umawiającej się Stronie za naruszenia przewidziane w poprzednim artykule.

Artykuł 52 Na żądanie jednej ze Stron w konflikcie należy wszcząć śledztwo w trybie, których będzie ustalony przez Strony zainteresowane, co do każdego zarzuconego pogwałcenia Konwencji. Podobne rozwiązania o charakterze karnym przyjęła także II Konwencja genewska z 12 sierpnia 1949 r.

Fot. 15. Zdjęcie młotki sędziowskiego

Źródło: <http://www.radiomaryja.pl/informacje/nowy-program-losowego-przydzielania-spraw-sedziom/> fot. premier.pl [dostęp: 9.10.2018 r.].

MIĘDZYNARODOWY TRYBUNAŁ KARNY

Ważnym krokiem na drodze egzekwowania naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego było powołanie Międzynarodowego Trybunału Karnego, odpowiedzialnego za sądenie osób fizycznych winnych przestępstw wojennych. Należy tu podkreślić, że oskarżonym nie może być państwo a jedynie poszczególne osoby, którym zarzucono popełnienie przestępstwa wymienionego w Statucie Trybunału.

Ściganie za naruszenia prawa humanitarnego. Związane jest to przede wszystkim z krwawymi wydarzeniami, jakie miały miejsce w pierwszej połowie lat 90. w byłej Jugosławii i w Rwandzie. Uznano, że należy ukarać wszystkich winnych za działania niezgodne z prawem humanitarnym. W tym celu, w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych, powołano najpierw w 1993 roku Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii, a następnie w 1994 roku Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy. Zadaniem tych trybunałów było ukaranie wszystkich winnych popełnienia zbrodni takich jak zbrodnie przeciwko ludzkości, ludobójstwo i zbrodnie wojenne.

Międzynarodowy Trybunał Karny, MTK (ang. *International Criminal Court*, ICC) – pierwszy w historii ludzkości stały sąd międzynarodowy powołany do sądownictwa pojedynczych osób oskarżanych o popełnienie najcięższych zbrodni, które miały miejsce po 1 lipca 2002 r. Siedzibą trybunału jest Haga. Powstał na podstawie przyjętego w nocy z 17 na 18 lipca 1998 r. Statutu Rzymskiego, wynegocjowanego po pięciu tygodniach obrad w siedzibie Organizacji ds. Wyżywienia i Rolnictwa ONZ (FAO) w Rzymie. Za przyjęciem Statutu głosowało 120 spośród 162 delegatów państw uczestniczących w konferencji. 7 państw odmówiło swojego podpisu pod dokumentem – były to m.in. Stany Zjednoczone, Chiny, Indie i Izrael⁴. Rozpoczęcie funkcjonowania Trybunału nastąpiło po ratyfikacji i złożeniu dokumentów ratyfikacyjnych przez przedstawicieli 60 krajów, a obecnie jest 124⁵. Wstępnie zakładano, że nastąpi to do 31 grudnia 2000 r.⁶ Polska ratyfikowała Statut 9 października 2001 zgodnie z ustawą z 5 lipca 2001 r.⁷, 12 listopada 2001 r. złożono Sekretarzowi Generalnemu ONZ dokument ratyfikacyjny⁸.

9 grudnia 1948 r. została podpisana **Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa** uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych.⁹ i ratyfikowana przez Polskę w 1950r. Dla Polski ta Konwencja stanowi prawo będące na skutek ratyfikacji częścią polskiego systemu prawnego, a także stanowi podstawę prawną ścigania przestępstw ludobójstwa. Należy zwrócić uwagę na fakt, że Polska nie przyjęła art. IX dotyczący sporów o wykładnię i XII dotyczący obszaru stosowania Konwencji¹⁰.

Trybunał działa na podstawie statutu. Należy podkreślić, że Statut Rzymski nie został podpisany przez Rosję i Chiny, a brak ratyfikacji USA i Izraela powoduje, że skoro największe mocarstwa nie są związane tym statutem, może być on bardzo ograniczony także podmiotowo, co zagraża całej idei karania zbrodniarzy przeciwko ludzkości.

⁴ „Europa” 1998, nr 5, s. 28.

⁵ Stronami są 124 państwa, dalszych 31 podpisało bez ratyfikacji Rome Statute of the International Criminal Court, 17 July 1998.

⁶ https://pl.wikipedia.org/wiki/Mi%C4%99dzynarodowy_Trybuna%C5%82_Karny.

⁷ Dz.U. z 2001 r., Nr 98, poz. 1065.

⁸ Oświadczenie Rządowe z 31 lipca 2002 r., Dz.U. z 2003 r., Nr 78, poz. 709.

⁹ Ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 18 lipca 1950 r., Dz.U. z 1952 r., Nr 2, poz. 9.

¹⁰ Po zaznajomieniu się z powyższą Konwencją przystępujemy do niej z następującymi zastrzeżeniami: „Co się tyczy artykułu IX, Polska nie uważa się za związaną postanowieniami tego artykułu, uważając, że zgoda wszystkich stron w sporze stanowi w każdym poszczególnym przypadku konieczny warunek wniesienia sprawy przed Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości. „Co się tyczy artykułu XII, Polska nie przyjmuje postanowień tego artykułu, uważając, że Konwencja powinna stosować się do terytoriów nieautonomicznych, włącznie z terytoriami powierniczymi.”. Oświadczamy, że wyżej wymieniona Konwencja jest przyjęta, ratyfikowana i potwierdzona, oraz przyrzekamy, że będzie niezmiennie zachowywana. Na dowód czego wydaliśmy Akt niniejszy, opatrzone pieczęcią Rzeczypospolitej.

Art. 8 Statutu Rzymskiego Międzynarodowego Trybunału Karnego stanowi, iż Trybunał ma jurysdykcję, m.in. w sprawach zbrodni wojennych rozumianych jako naruszenie Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r. Przyjęto w niej, że w rozumieniu Konwencji niniejszej ludobójstwem jest którykolwiek z następujących czynów, dokonany w zamiarze zniszczenia w całości lub części grup narodowych, etnicznych, rasowych lub religijnych, jako takich: a) zabójstwo członków grupy, b) spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy, c) rozmyślne stworzenie dla członków grupy warunków życia, obliczonych na spowodowanie ich całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego, d) stosowanie środków, które mają na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy, e) przymusowe przekazywanie dzieci członków grupy do innej grupy¹¹.

Odnosnie kompetencji stosowania prawa za przestępstwa, o których w Konwencji, została ona określona następująco: „Osoby oskarżone o ludobójstwo lub inne czyny wymienione w Artykule III będą sądzone przez właściwy trybunał państwa, na którego obszarze czyn został dokonany, lub przez międzynarodowy trybunał karny, którego kompetencja będzie obejmowała te Umawiające się Strony, które kompetencję tę przyjmą.”¹², a dalej „Każda z Umawiających się Stron może zwrócić się do właściwych organów Narodów Zjednoczonych o przedsięwzięcie przewidzianych w Karcie Narodów Zjednoczonych środków, które uznają za odpowiednie dla zapobieżenia i stłumienia aktów ludobójstwa lub innych czynów wymienionych w Artykule III”.¹³ Art. III Konwencji ma brzmienie: „Następujące czyny podlegają karze: a) ludobójstwo, b) zmowa w celu popełnienia ludobójstwa, c) bezpośrednie i publiczne podżeganie do popełnienia ludobójstwa, d) usiłowanie popełnienia ludobójstwa, e) współudział w ludobójstwie.”¹⁴ W tej sytuacji wskazana Konwencja wraz z Konwencją w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa daje podstawy prawne legitymacji Polski dla Międzynarodowego Trybunału Karnego.

Art. 5. 1.¹⁵ Statutu Rzymskiego Międzynarodowego Trybunału Karnego stanowi, że Jurysdykcja Trybunału jest ograniczona do najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej i obejmuje następujące zbrodnie:

(a) zbrodnię ludobójstwa; – definicje zaczerpnięta z Konwencji o ściganiu zbrodni ludobójstwa z 1948)¹⁶

(b) zbrodnie przeciwko ludzkości; – definicje zaczerpnięte ze statutów trybunałów: norymberskiego, haskiego dla byłej Jugosławii oraz trybunału w Arushy): dokonane w sposób systematyczny lub na wielką skalę, za poduszczeniem organi-

¹¹ Art. II Konwencji.

¹² Art. VI Konwencji.

¹³ Art. VIII Konwencji.

¹⁴ Art. III Konwencji.

¹⁵ Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego, Dz.U. z 2003 r., Nr 78, poz. 708.

¹⁶ Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 9 grudnia 1948, Dz.U. z 1970 r., Nr 26, poz. 208.

zacji bądź grupy, morderstwa, eksterminacja, tortury, obracanie w niewolników, prześladowania z powodów politycznych, religijnych lub zinstytucjonalizowana dyskryminacja, deportacja ludności, gwałt, zmuszanie do prostytucji i wszelkie inne formy przemocy seksualnej¹⁷

(c) zbrodnie wojenne; – a podstawie: konwencji genewskich o ochronie ofiar wojny (1949) wraz z protokołami dodatkowymi (1977), deklaracje haskie o zakazie pocisków z gazami oraz rozszerzających się lub spłaszczających w ciele ludzkim (1899), IV konwencji haskiej o zasadach wojny lądowej (1907), protokołu o zakazie używania broni chemicznej i gazowej (1925)

(d) zbrodnię agresji. (rozpatrywanie spraw z tego punktu jest zawieszane do czasu wypracowania jasnej definicji terminu „agresja”)¹⁸.

Należy tu podkreślić, że art. 7. Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego następująco definiuje pojęcie „zbrodni przeciwko ludzkości”¹⁹:

1. Którykolwiek z następujących czynów, popełniony w ramach rozległego lub systematycznego, świadomego ataku skierowanego przeciwko ludności cywilnej:

(a) zabójstwo; (b) eksterminacja; (c) niewolnictwo; (d) deportacja lub przymusowe przemieszczanie ludności; (e) uwięzienie lub inne dotkliwie pozbawienie wolności fizycznej z naruszeniem podstawowych reguł prawa międzynarodowego; (f) tortury; (g) zgwałcenie, niewolnictwo seksualne, przymusowa prostytucja, wymuszona ciąża, przymusowa sterylizacja oraz jakiegokolwiek inne formy przemocy seksualnej porównywalnej wagi; (h) prześladowanie jakiejkolwiek możliwej do zidentyfikowania grupy lub zbiorowości z powodów politycznych, rasowych, narodowych, etnicznych, kulturowych, religijnych, płci (gender) w rozumieniu ustępu 3 lub z innych powodów powszechnie uznanych za niedopuszczalne na podstawie prawa międzynarodowego, w związku z jakimkolwiek czynem, do którego odnosi się niniejszy ustęp, lub z jakąkolwiek zbrodnią objętą jurysdykcją Trybunału; (i) wymuszone zaginięcia osób; (j) zbrodnia apartheidu; (k) inne nie-ludzkie czyny o podobnym charakterze celowo powodujące ogromne cierpienie lub poważne uszkodzenie ciała albo zdrowia psychicznego lub fizycznego.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ W roku 2010 odbyła się w Kampali (Uganda) pierwsza Konferencja Przeglądowa Statutu Rzymskiego. Państwa – strony Statutu przyjęły na niej dwie poprawki do Statutu: pierwsza z nich dotyczy definicji zbrodni agresji i zasad wykonywania jurysdykcji przez MTK wobec tej zbrodni, druga rozszerza niektóre definicje zbrodni wojennych na konflikty o charakterze niemiędzynarodowym. Tekst angielski obu projektów: *Amendments to the Rome Statute of the International Criminal Court on the crime of aggression, Amendments to article 8 of the Rome Statute*, przekład polski prof. E. Zielińska, *Definicja zbrodni agresji w polskim kodeksie karnym w kontekście art. 8 bis Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, Opinia do ustawy o ratyfikacji poprawek do Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzonego w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r., przyjętych podczas konferencji rewizyjnej w Kampali (rezolucje nr 5 i 6) w dniach 10 i 11 czerwca 2010 r.*, Kancelaria Sejmu, Warszawa, 26 lutego 2014 r., Ustawa z dnia 21 lutego 2014 r. o ratyfikacji poprawek do Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, Dz.U. z 2014 r., poz. 500.

¹⁹ Tamże.

W rozumieniu ustępu 1:

(a) „atak skierowany przeciwko ludności cywilnej” oznacza sposób działania, polegający na wielokrotnym dopuszczaniu się czynów opisanych w ustępie 1 skierowanych przeciwko ludności cywilnej, podjęty stosownie do lub dla wsparcia polityki państwowej lub organizacyjnej zakładającej dokonanie takiego ataku;

(b) „eksterminacja” obejmuje celowe stworzenie takich warunków życia, interalia, pozbawienie dostępu do jedzenia i opieki medycznej, które są obliczone na wyniszczenie części ludności;

(c) „niewolnictwo” oznacza realizowanie niektórych lub wszystkich uprawnień związanych z prawem własności w stosunku do człowieka oraz obejmuje realizację tych uprawnień w zakresie handlu ludźmi, a w szczególności kobietami i dziećmi;

(d) „deportacja lub przymusowe przemieszczanie ludności” oznacza zmuszenie ludzi do zmiany ich zgodnego z prawem miejsca zamieszkania połączone z wydaleniem lub innymi przymusowymi działaniami, bez podstawy w prawie międzynarodowym;

(e) „tortury” oznaczają celowe zadawanie dotkliwego bólu lub cierpienia, fizycznego bądź psychicznego, jakiejkolwiek osobie będącej pod opieką lub pod kontrolą oskarżonego; termin ten nie obejmuje bólu i cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo;

4(f) „wymuszona ciąża” oznacza bezprawne uwięzienie kobiety, której zajście w ciążę

nastąpiło na skutek przemocy, z zamiarem wpłynięcia na skład etniczny jakiejkolwiek grupy ludności lub dokonania innych poważnych naruszeń prawa międzynarodowego; niniejsza definicja w żadnym razie nie może być rozumiana jako naruszająca prawo krajowe dotyczące ciąży;

(g) „prześladowanie” oznacza celowe i dotkliwe, sprzeczne z prawem międzynarodowym, pozbawianie podstawowych praw jakiejkolwiek grupy lub wspólnoty z powodu jej tożsamości;

(h) „zbrodnia apartheidu” oznacza niehumanitarne działania o charakterze podobnym do opisanych w ustępie 1, dokonane w ramach zinstytucjonalizowanego ustroju ukierunkowanego na systematyczny ucisk oraz przewagę jednej grupy rasowej nad jakąkolwiek inną grupą lub grupami rasowymi oraz dokonane w zamiarze utrzymania tego ustroju;

(i) „wymuszone zaginięcia osób” oznaczają zatrzymanie, aresztowanie lub porwanie osób przez Państwo lub organizację polityczną lub z ich upoważnienia, przy ich poparciu lub milczącej zgodzie, a następnie odmowę przyznania faktu tego pozbawienia wolności lub odmowę przekazania informacji dotyczących losu i miejsca pobytu tych ludzi, z zamiarem pozbawienia ich ochrony prawnej przez dłuższy okres czasu.

3. Dla celów niniejszego statutu przyjmuje się, że pojęcie „płeć” (gender) odnosi się do dwóch płci: męskiej i żeńskiej w kontekście społecznym. Pojęcie „płeć” (gender) nie ma żadnego innego znaczenia od wskazanego powyżej.

Fot. 16. Zdjęcie obrad Trybunału

Źródło: US Department of State [dostęp: 9.10.2018 r.].

Międzynarodowy Trybunał Karny (MTK) ma funkcjonować jako trybunał stały i uniwersalny, by w przyszłości nie musiały być powoływane trybunały specjalne. Prawo kierowania spraw do Międzynarodowego Trybunału Karnego mają:

- państwa-strony statutu rzymskiego;
- prokurator Międzynarodowego Trybunału Karnego;
- Rada Bezpieczeństwa ONZ.

Trybunał działa zgodnie z zasadami norymberskimi. Maksymalna możliwa kara to 30 lat pozbawienia wolności lub dożywocie. W przypadku odmowy współpracy ze strony państwa, Trybunał może poskarżyć się na nie zgromadzeniu państw-stron statutu rzymskiego lub Radzie Bezpieczeństwa (ale tylko jeśli to ona wniosła daną sprawę)²⁰.

Międzynarodowy Trybunał Karny nie zastąpił krajowych sądów karnych ani jurysdykcji karnej państw wobec zbrodni międzynarodowych. Rolą Trybunału jest uzupełnianie jurysdykcji narodowych, gdy krajowy wymiar sprawiedliwości jest nieefektywny lub go brak.

²⁰ pl.wikipedia.org/wiki/Międzynarodowy_Trybunał_Karny [dostęp: 20.07.2018 r.].

ROZDZIAŁ IV

PODSTAWOWE ZASADY

MIĘDZYNARODOWEGO RUCHU

CZERWONEGO KRZYŻA,

CZERWONEGO PÓŁKSIĘŻYCA I INNYCH

Omawiając zagadnienia prawa humanitarnego w kontekście prawa międzynarodowego nie można pominąć organizacji, które zarówno ze względu na humanitarne cele jak i działalność mającą ogromne znaczenie dla ochrony ofiar wojen w dotychczasowych dziejach odegrały i nadal odgrywają poważną rolę. Omówione zostały tu tylko niektóre z nich ale jak się wydaje najważniejsze, a mianowicie Międzynarodowy Ruch Czerwonego Krzyża, Czerwonego Półksiężycy, Czerwonej Gwiazdy Dawidowej, Czerwonego Kryształu, Czerwonego Lwa i Słońca. O ogromie tych organizacji świadczyć może, że Międzynarodowy Ruch Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy¹ – zreszta około 97 milionów wolontariuszy na całym świecie.

Często używany termin Międzynarodowy Czerwony Krzyż jest właściwie terminem obejmującym wiele takich samych organizacji, gdyż nie istnieje jedna organizacja nosząca tę nazwę jest ich kilkanaście, które są od siebie niezależne, lecz zjednoczone w ruchu pod wspólnymi zasadami, celami, symbolami, statutami, oraz zarządzającymi organami. W skład ruchu wchodzi:

- Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (ICRC) – będący strażnikiem prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, i który może składać skargi do Komitetu Praw Człowieka ONZ oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka;
- Międzynarodowa Federacja Towarzystw Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy (IFRC);
- Stowarzyszenia krajowe Czerwonego Krzyża, Czerwonego Półksiężycy (w większości państw muzułmańskich) i Czerwonej Gwiazdy Dawidowej (Magen David Adom; w Izraelu)².

¹ *International Red Cross and Red Crescent Movement* [dostęp: 20.07.2018 r.].

² Commons Multimedia w Wikimedia Commons [dostęp: 20.07.2018 r.].

Nadto do tego ruchu należą:

- **Amerykański Czerwony Krzyż** Organizacja powstała w 1881 roku z inicjatywy Clary Barton nosiła początkowo nazwę American Association of the Red Cross, ale w 1900 roku, gdy została uznana przez Kongres, zmieniła nazwę na American National Red Cross, w skrócie i obecnie w powszechnym użytku American Red Cross. Amerykański Czerwony Krzyż z siedzibą w Waszyngtonie jest członkiem Międzynarodowego Czerwonego Krzyża z siedzibą w Genewie.
- **Francuski Czerwony Krzyż** (fr. Croix-Rouge française) – jedno z najstarszych narodowych stowarzyszeń Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, utworzone w roku 1864 (przed wojną francusko-pruską), w czasie II wojny światowej obejmujące opieką m.in. dziesiątki tysięcy więźniów uwolnionych z obozów zagłady, towarzyszące wojskom alianckim w wyzwoleniu obozów Auschwitz-Birkenau, Dachau, Buchenwald; współcześnie aktywne w międzynarodowych akcjach pomocy m.in. ofiarom klęsk żywiołowych i katastrof.
- **Japoński Czerwony Krzyż** (jap. 日本赤十字社 Nippon Sekijūjisha) – japońskie stowarzyszenie humanitarne, założone w roku 1877 (jako Philanthropic Society) w celu niesienia pomocy ofiarom klęsk i wojen; współcześnie jest członkiem Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy,
- **Niemiecki Czerwony Krzyż** (niem. Deutsches Rotes Kreuz) – niemiecka organizacja humanitarna należąca do Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy. Jest to trzecia pod względem wielkości organizacja wchodząca w skład międzynarodowego ruchu – skupia ponad 4,5 miliona osób.
- **Polski Czerwony Krzyż**³ najstarsza polska organizacja humanitarna będąca członkiem Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy. Zajmuje się: udzielaniem pomocy humanitarnej w czasie klęsk i wojen, pomocą socjalną, nauką udzielania pierwszej pomocy, prowadzeniem zabezpieczeń medycznych na imprezach masowych, propagowaniem idei honorowego krwiodawstwa, rozpowszechnianiem wiedzy o międzynarodowych prawach konfliktów zbrojnych.
- **Turecki Czerwony Półksiężyc** (pełna turecka nazwa: Türkiye Kızılay Derneği) – największa humanitarna organizacja działająca w Turcji jako część Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy. Organizacja ta została założona w Imperium Osmańskim 11 czerwca 1868 i nazwana Al-Hilal al-Ahmar (arab. czerwony półksiężyc). Nazwa organizacji została zmieniona w 1923 po proklamowaniu Republiki Tureckiej (Türkiye Hilaliahmer Cemiyeti – Hilaliahmer – starotureckie słowo oznaczające „czerwony półksiężyc”, Cemiyeti – „towarzystwo”), w 1935 nazwę na Türkiye Kızılay Cemiyeti zmienił Mustafa Kemal Atatürk (Kızılay – „czerwony półksiężyc”), zaś aktualna oficjal-

³ Polski Czerwony Krzyż działa na podstawie Ustawy z dnia 16 listopada 1964 r. o Polskim Czerwonym Krzyżu (Dz.U. z 1964 r., Nr 41, poz. 276 z późn. zm.) oraz wydanego na jej podstawie Statutu zatwierdzonego Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 20 września 2011 r. (Dz.U. z 2011 r.m Nr 217, poz. 1284).

na nazwa organizacji (Türkiye Kızılay Derneği – Derneği – „stowarzyszenie”) została ustanowiona w 1947.

- **Ukraiński Czerwony Krzyż** (ukr. Український Червоний Хрест, Ukrajinskyj Czerwonyj Chrest) – ukraiński oddział Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, utworzony w kwietniu 1918 z inicjatywy Wszzechukraińskiego Zjazdu Lekarzy w Kijowie, na bazie lokalnych kół Rosyjskiego Czerwonego Krzyża.

MIĘDZYNARODOWY CZERWONY KRZYŻ

Międzynarodowy Czerwony Krzyż, obecnie z siedzibą w Genewie, został stworzony aby chronić ludzkie zdrowie i życie, zapewniać szacunek dla istoty ludzkiej, oraz by łagodzić i zapobiegać ludzkiemu cierpieniu, odrzucając jednocześnie dyskryminację opartą na pochodzeniu narodowościowym, rasowym, klasowym, przekonaniach religijnych, czy politycznych. Jest niezależną, neutralną organizacją zapewniającą ochronę i pomoc humanitarną ofiarom wojny i przemocy⁴. Należy także podkreślić, iż jest czterokrotnym laureatem Pokojowej Nagrody Nobla⁵. Jest niezależną, neutralną organizacją zapewniającą ochronę i pomoc humanitarną ofiarom wojny i przemocy. Nie jest organizacją rządową, mimo iż współpracują z nią rządy państw. Nie jest również organizacją pozarządową, ponieważ oprócz działalności społecznej i indywidualnej obejmuje także zakres działalności państwowej.

Międzynarodowy Czerwony Krzyż jest nie tylko organizacją niosącą pomoc ofiarom konfliktów ale pełni równie doniosłą rolę humanitarną. Stanowi centrum informacji o jeńcach, osobach internowanych i zaginionych, zajmuje się poszukiwaniem zaginionych oraz wymianą jeńców podczas wojny. Uczestniczy w przygotowywaniach projektów konwencji dotyczących prawa humanitarnego. Może także, z czego korzysta, występować w roli mediatora pomiędzy walczącymi stronami i pośredniczyć w wymianie jeńców wojennych, rannych i chorych w tym także i osób cywilnych.

Podstawową misją Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy jest zapobieganie i łagodzenie cierpienia ludzkiego oraz ochrona ludzkiej godności, bez jakiegokolwiek dyskryminacji dotyczącej narodowości, rasy, płci, przekonań religijnych lub politycznych. W wypełnianiu swojej misji Czerwony Krzyż i Czerwony Półksiężyc podejmuje przede wszystkim takie zadania jak:

- ochrona życia i zdrowia;
- zapewnienie poszanowania istoty ludzkiej, zwłaszcza podczas konfliktów zbrojnych i w innych krytycznych sytuacjach;
- praca na rzecz zapobiegania chorobom i rozwijanie pomocy społecznej;

⁴ *International Committee of the Red Cross*, oficjalna strona internetowa dostępna w 7 językach: English, Français, Español, Português, Arabic, Russian, Chinese, www.icrc.org [dostęp: 13.09.2014 r.].

⁵ *Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, genewa.msz.gov.pl [dostęp: 13.09.2014 r.].

- aktywizowanie pracy wolontariuszy i stała gotowość do niesienia pomocy;
- budowa uniwersalnego poczucia solidarności ze wszystkimi, którzy potrzebują ochrony i pomocy;
- akcje krwiodawstwa.

Czerwony Krzyż oraz Czerwony Półksiężyc w realizacji swoich celów kierują się następującymi zasadami:

- humanitaryzm – człowieczeństwo, ochrona życia, zdrowia i poszanowanie ludzkiej godności i praw człowieka;
- bezstronność – pomoc udzielana bez rozróżnienia wszystkim stronom konfliktu, najpierw najbardziej potrzebującym;
- neutralność – brak stanowiska w sporach: religijnych, rasowych, politycznych itp.;
- niezależność – niezależność od państwa w granicach prawa;
- dobrowolność – przynależność do organizacji jest dobrowolna, nieprzymusowa;
- jedność – w każdym z krajów istnieje tylko jedna organizacja działająca w ramach Czerwonego Krzyża lub Czerwonego Półksiężycy;
- powszechność – wszystkie stowarzyszenia są równe, Czerwony Krzyż i Czerwony Półksiężyc stara się być obecny na całym świecie.

POCZĄTKI CZERWONEGO KRZYŻA

Czerwony Krzyż powstał w 1863 roku z inicjatywy szwajcarskiego filantropa i finansisty Henriego Dunanta⁶, wstrząśniętego widokiem dogorywających i pozostawionych sobie rannych, jaki ujrzał 24 czerwca 1859 r. na poboju wielkiej bitwy pod Solferino, gdzie armia cesarstwa Austrii stoczyła krwawą całodniową bitwę z armią włoską wspomaganą przez armię francuską. W wyniku bitwy na polu walki pozostało nieomal 30 tysięcy ofiar, w tym ponad 20 tysięcy rannych. Wstrząśnięty widokiem ofiar pozostawionych praktycznie bez opieki, podjął spontanicznie próbę udzielenia im pomocy przy udziale miejscowej ludności, którą z powodzeniem zachęcił do wynoszenia i pielęgnowania rannych, niezależnie od ich narodowości.

Po powrocie do rodzinnej Genewy napisał książkę *Wspomnienie Solferino*, w której zawarł opis tego co widział i przeżył oraz przedstawił swoje propozycje, a przede wszystkim ideę powołania dodatkowej służby medycznej, która miała by nieść pomoc rannym w czasie wojny. Zaproponował powołanie narodowych stowarzyszeń pomocy, które w czasie pokoju przygotowywałyby swych wolontariuszy do takich zadań, a ponadto postulował, by ranni oraz ci, którzy się nimi opiekują, byli uznawani za osoby neutralne nawet na polu walki.

Norweski Komitet Noblowski w 1901 pierwszej pokojowej nagrody Nobla Henry Dunantowi. 30 października 1910 r. Idee te poparli czterej znani obywatele Genewy – Gustave Moynier, gen.Guillaume Henri Dufour, dr Louis Appia i dr

⁶ Henri Dunant, nobel-winners.com [dostęp: 22.06.2018 r.].

Théodore Maunoir, powołując wspólnie Międzynarodowy Komitet Pomocy Rannym, który przekształcił się nieco później w Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża.

Fot. 17. Komitet pięciu – Komitet założycielski Czerwonego Krzyża

Źródło: http://www.redcross.int/en/history/not_founders.asp [dostęp: 9.10.2018 r.].

Inicjatywa spotkała się z dużym rozgłosem w całej Europie. W październiku 1863 spotykają się na konferencji w Genewie osoby popierające pomysł Henry Dunanta z 16 państw, przyjmując postanowienia określające rolę krajowych Komitetów Pomocy Rannym. W 1864 r. przy ogromnym udziale tego ruchu zostaje podpisany międzynarodowy traktat zwany: Konwencją Genewską o „polepszeniu losu rannych w armiach czynnych”. W ten sposób znak czerwonego krzyża został prawnie uznany za znak ochronny wojskowej służby zdrowia, znak rozpoznawczy dla sanitariuszy i szpitali polowych.

Czerwony Krzyż na białym tle (odwrotność flagi szwajcarskiej) przyjęto w 1880 r. jako symbol powoływanych organizacji, Ruch otrzymał obecną nazwę Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża.

Obecnie podstawą prawną działalności Międzynarodowego Czerwonego Krzyża są:

- statut MKCK,⁷ który nakłada obowiązek przedsięwzięcia działań w sytuacjach wewnętrznej przemocy, do której nie stosuje się Konwencji Genewskich;
- cztery konwencje genewskie z 12 sierpnia 1949 r. o ochronie ofiar wojny:
 - I konwencja genewska o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych na lądzie,
 - II konwencja genewska o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu,
 - III konwencja genewska o traktowaniu jeńców,
 - IV konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny;
- oraz ich protokoły dodatkowe z 8 czerwca 1977 r., a także;
- protokół I o międzynarodowych konfliktach zbrojnych;
- protokół II o konfliktach zbrojnych o charakterze nie międzynarodowym.

CZERWONY PÓŁKSIĘŻYC

Znak Czerwonego Półksiężyca powstał jako muzułmański odpowiednik znaku Czerwonego Krzyża. Półksiężyc jest symbolem islamu. Od czasu wojny rosyjsko-tureckiej w 1876 roku czerwony półksiężyc stał się rozpoznawalnym znakiem pomocy humanitarnej w krajach islamskich. Znak został oficjalnie wpisany do Konwencji Genewskich z 1929 roku. Organizacje *Al-Hilal al-Ahmar* (arab. czerwony półksiężyc) Stowarzyszenia krajowe Czerwonego Półksiężyca współtworzyły dzisiejszy Międzynarodowy Ruch Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca. Od tego momentu funkcjonuje na równi ze znakiem Czerwonego Krzyża.

W ciągu następnych lat powstały nowe stowarzyszenia krajowe Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca. Odgrywały one dużą rolę w niesieniu pomocy rannym w czasie różnych konfliktów zbrojnych, a szczególnie w czasie I wojny światowej, a po nastaniu pokoju podjęły szereg innych zadań w dziedzinie ochrony zdrowia, pomocy socjalnej, działalności wśród młodzieży, szkolenia pierwszej pomocy i organizowania ratownictwa, szkolenia pielęgniarek i innego personelu sanitarnego, tworzenia szpitali i zakładów opiekuńczych, niesienia pomocy ofiarom klęsk i konfliktów, krwiodawstwa, poszukiwań ofiar wojny i wiele innych.

W 1919 powołano Ligę Stowarzyszeń Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca (w 1991 zmieniono jej nazwę na Międzynarodową Federację Stowarzyszeń Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca). Miało to na celu ułatwianie

⁷ Statutes of the International Committee of the Red Cross.

wzajemnych kontaktów i współpracy, koordynowanie działalności w różnych dziedzinach, inicjowanie nowych form pracy, wymianę doświadczeń.

Po II wojnie światowej nastąpił znaczny rozwój Ruchu, zwłaszcza dzięki powstaniu wielu nowych stowarzyszeń krajowych, szczególnie w krajach rozwijających się. Ruch Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca stał się najważniejszą światową organizacją świadczącą pomoc i ochronę ofiarom klęsk i konfliktów zbrojnych.

Obecnie organizacja prowadzi prace nad rozwojem i doskonaleniem międzynarodowego prawa humanitarnego, która doprowadziła w 1949 do podpisania czterech konwencji genewskich o ochronie ofiar wojny, a w 1977 do przyjęcia 2 Protokołów Dodatkowych do tych konwencji. W dniu 8 grudnia 2005 r. przyjęto III Protokół dodatkowy. Prace w tej dziedzinie są prowadzone do dziś, bowiem wciąż pojawiają się nowe problemy związane z ochroną różnych kategorii ofiar wojny.

CZERWONY KRYSZTAŁ

Czerwony Kryształ to nowy znak ochronny wprowadzony III Protokołem Dodatkowym (wszedł w życie 14 stycznia 2007 r.) do konwencji genewskich o ochronie ofiar wojny z dnia 12 sierpnia 1949 r. Celem wprowadzenia nowego znaku nie było zastąpienie pozostałych znaków (Czerwonego Krzyża, Półksiężyca, Gwiazdy Dawida) nową, nie kojarzącą się ani z chrześcijaństwem, ani z islamem, ani z judaizmem, ani z żadną inną religią – ale stworzenie neutralnego, nowego obok istniejących w prawie międzynarodowym znaku. Wewnątrz granic własnego państwa istnieje dla stowarzyszenia krajowego możliwość wpisania w kryształ: krzyża, półksiężyca, gwiazdy Dawida lub kombinacji powyższych znaków.

CZERWONA GWIAZDA DAWIDA

W Izraelu jako symbol stosowana jest Czerwona Gwiazda Dawida. Był to jeden z powodów, dla których izraelska organizacja do 2006 roku była jedynie obserwa-

torem, a nie pełnoprawnym członkiem Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca. Obecnie Magen David Adom jest pełnoprawnym członkiem Federacji i Ruchu.

CZERWONY LEW I SŁOŃCE

Czerwony Lew i Słońce był stosowany jako znak ochronny wojskowych służb medycznych oraz znak informacyjny stowarzyszenia krajowego w Persji czyli dzisiejszym Iranie, jednakże po wybuchu rewolucji islamskiej zaniechano w 1980 roku stosowania tego symbolu, zastępując go stosowanym w większości pozostałych krajów islamskich Czerwonym Półksiężycem.

MIĘDZYNARODOWA SŁUŻBA POSZUKIWAŃ (INTERNATIONAL TRACING SERVICE – ITS)

Cechą charakterystyczną II wojny światowej w porównaniu z innymi wojnami jest to, iż większość jej ofiar stanowili cywile. Szacuje się, że zginęło ich w sumie ok. 41 milionów. Nie zapominając o politycznym czy ekonomicznym wymiarze spustoszeń jakie dokonała II wojna światowa pozostawiła po sobie przede wszystkim ogrom ludzkich tragedii. W wyniku zawieruchy wojennej, wywózek, przesiedleń, losy milionów pracowników przymusowych, więźniów obozów koncentracyjnych były nieznane ich rodzinom.

Zorganizowane próby tropienia losów i rejestrowania osób zaginionych podejmowane były jeszcze podczas wojny, początkowo przez brytyjski Czerwony Krzyż, zaś po jej zakończeniu, przez Administrację Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy i Odbudowy (UNRRA). Od 1948 roku poszukiwanie zaginionych przejęła Międzynarodowa Służba ds. Poszukiwań (International Tracing Service, w skrócie ITS). Z biegiem czasu coraz mniej potrzebna była bezpośrednia i doraźna pomoc w powrocie do rodzin i domów, a coraz bardziej służenie informacją na temat losów zaginionych.

6 czerwca 1955 r. w Bonn zawarte zostało przez Belgię, Holandię, Luksemburg, Francję, Wielką Brytanię, Republikę Federalną Niemiec, Włochy, Grecję, Izrael i USA porozumienie powołujące Międzynarodową Komisję do spraw Międzynarodowej Służby Poszukiwań (tzw. Porozumienie Bońskie). Porozumienie określało jako zadanie ITS prowadzenie poszukiwań osób zaginionych oraz gromadzenie, porządkowanie, przechowywanie i udostępnianie rządowi oraz zainteresowa-

nym osobom fizycznym dokumentów dotyczących Niemców i obywateli innych państw, którzy byli więzieni w narodowosocjalistycznych obozach koncentracyjnych lub obozach pracy, lub obywateli innych państw, którzy zostali deportowani w wyniku II wojny światowej. Siedziba archiwów została umieszczona w Bad Arolsen, na terytorium RFN.

Od samego początku zarządzanie Służbą powierzono Międzynarodowemu Komitetowi Czerwonego Krzyża z uwagi na humanitarny charakter jej misji oraz wiarygodność i uznanie Międzynarodowego Komitetu. Rzeczpospolita Polska podpisała 1 czerwca 2006 r. Protokół o zmianie porozumień bońskich i od tego czasu zasiada, jako jedenasty członek w Międzynarodowej Komisji.

Po ponad 60 latach od zakończenia II wojny światowej działalność Międzynarodowej Służby Poszukiwań ma w coraz mniejszym stopniu charakter humanitarny, a w coraz większym naukowo-badawczy. Jest ona w dzisiejszych czasach przede wszystkim instytucją archiwalną będącą przedmiotem zainteresowania historyków, naukowców i badaczy. W związku z powyższym, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża uznał, że jego misja humanitarna w ITS dobiegła końca i zwrócił się z prośbą do Międzynarodowej Komisji o wyznaczenie innego podmiotu, który pełniłby funkcję kierowniczą i zarządzającą archiwum. Spowodowało to konieczność wynegocjowania nowej umowy międzynarodowej regulującej funkcjonowanie Międzynarodowej Służby Poszukiwań.

Porozumienie o Międzynarodowej Służbie Poszukiwań, zostało podpisane w Berlinie 9 grudnia 2011 r. przez 11 państw członkowskich Międzynarodowej Komisji. W Porozumieniu utrzymany został międzynarodowy charakter ITS.

ROZDZIAŁ V

INSTYTUCJE ONZ W KONTEKŚCIE MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA HUMANITARNEGO

DZIAŁALNOŚĆ POKOJOWA I HUMANITARNA ONZ

Pojawienie się i rozwój organizacji międzynarodowych związany jest z procesem instytucjonalizacji stosunków międzynarodowych i zmieniającą się pozycją państw w systemie międzynarodowym¹.

ONZ organizacja międzynarodowa, z siedzibą w Nowym Jorku, powstała 24 października 1945 r.² w wyniku wejścia w życie, podpisanej 26 czerwca 1945 w San Francisco, Karty Narodów Zjednoczonych. ONZ jest następczynią Ligi Narodów. ONZ stawia sobie za cel zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, rozwój współpracy między narodami oraz popieranie przestrzegania praw człowieka³.

Organizacje międzynarodowe – niejednorodna grupa uczestników stosunków międzynarodowych dzieląca się pod względem statusu prawnomiędzynarodowego na międzynarodowe organizacje rządowe (ang. *International Governments Organizatons* – IGOs) i międzynarodowe organizacje pozarządowe (ang. *Interna-*

¹ T. Łoś-Nowak, *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota – mechanizmy działania – zasięg*, wyd. 4, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.

² *History of the United Nations* na oficjalnej stronie.

³ ONZ, Wiem, https://zapytaj.onet.pl/encyklopedia/43347,,,,organizacja_narodow_zjednoczonych,haslo.html [dostęp 22.06.2018 r.].

tional Non-Government Organizatons – INGOs)⁴. Mianem rządowych określa się zorganizowane przez państwo struktury utworzone w celu rozwoju współpracy. Muszą być one związkiem minimum trzech suwerennych państw, posiadać zdefiniowany cel i być powołane z mocy umowy międzynarodowej. Z kolei określenie międzynarodowych organizacji pozarządowych zdefiniowano w rezolucji RGiS ONZ z 27 lutego 1950 jako organizacje działające w sferze stosunków międzynarodowych, które nie zostały utworzone na podstawie umowy międzynarodowej. Ponadto członkostwo w tych organizacjach z natury jest otwarte dla zainteresowanych stron. Ich działalność opiera się na statutach i regulaminach, czyli aktach o charakterze wewnętrznym⁵.

Idea powołania nowej organizacji światowej powstała jeszcze w czasie trwania II wojny światowej. Za pierwsze dokumenty zapowiadające utworzenie ONZ uznawane są Karta Atlantycka podpisana 14 sierpnia 1941 oraz Deklaracja Narodów Zjednoczonych tzw. Deklaracja waszyngtońska, która została podpisana w Waszyngtonie 1 stycznia 1942 r. przez przedstawicieli 26 państw (w tym Polski). Kolejna decyzja zapadła na konferencji w Teheranie w roku 1943. Jej głównym pomysłodawcą był prezydent USA Franklin Delano Roosevelt, a jej nazwę zaproponował premier Wielkiej Brytanii Winston Churchill (wcześniej określenie „narody zjednoczone” w trakcie wojny stosowano nieraz na określenie sojuszu aliantów przeciw państwom osi). Od sierpnia do października 1944 roku przedstawiciele Francji, Chin, Wielkiej Brytanii, USA oraz ZSRR przebywali w Dumbarton Oaks w Waszyngtonie, gdzie przedyskutowano zakres, cele i sposoby działania nowej organizacji⁶.

25 kwietnia 1945 r. zwołano pierwszą konferencję ONZ w San Francisco, w której uczestniczyło 50 państw z całego świata – pierwszych członków organizacji. Za członka ONZ od założenia uznawana jest też Polska, której przedstawiciele (Rząd RP na uchodźstwie uznawany przez państwa-założycieli z wyjątkiem ZSRR) z powodów politycznych nie zostali zaproszeni na konferencję w San Francisco. Zachodni politycy obawiali się bowiem reakcji Józefa Stalina⁷. Podczas konferencji, 26 czerwca, podpisano Kartę Narodów Zjednoczonych, akt prawny regulujący działalność ONZ. Karta została podpisana przez 50 z 51 krajów członkowskich, pozostawiono miejsce dla Polski. Polska podpisała ją po utworzeniu Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej 16 października 1945⁸.

Organizację Narodów Zjednoczonych powołano do życia 24 października 1945, kiedy postanowienia konferencji ratyfikowało pięciu przyszłych stałych

⁴ T. Łoś-Nowak, dz. cyt., s. 35–36.

⁵ Tamże, s. 15.

⁶ https://pl.wikipedia.org/wiki/Organizacja_Narodów_Zjednoczonych.

⁷ J. Walker, *Trzecia wojna światowa. Tajny plan wyrwania Polski z rąk Stalina*, Znak-Horyzont, Kraków 2014, s. 129.

⁸ . Ustawa z dnia 31 grudnia 1945 r. o ratyfikacji podpisanych w San Francisco dnia 26 czerwca 1945 r. Karty Narodów Zjednoczonych oraz Porozumienia ustanawiającego Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych (Dz.U. z 1946 r., Nr 2, poz. 6), Oświadczenie Rządowe z dnia 8 lipca 1946 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Karty Narodów Zjednoczonych podpisanej w Waszyngtonie dnia 16 października 1945 r.

członków Rady Bezpieczeństwa (Chiny, Francja, ZSRR, Wielka Brytania i USA) oraz większość pozostałych państw członkowskich. Powołanie ONZ położyło jednocześnie kres działalności Ligi Narodów, która rozwiązała się formalnie 18 kwietnia 1946, przekazując pełnienie swej misji nowej organizacji. Rocznica wejścia w życie Karty Narodów Zjednoczonych – 24 października 1945 r. – jest obchodzona jako Dzień Narodów Zjednoczonych od 1948 roku. Pierwsza sesja Zgromadzenia Ogólnego rozpoczęła się 10 stycznia 1946 r. w Londynie. Wzięli w niej udział przedstawiciele 51 państw. W grudniu 1945 Kongres Stanów Zjednoczonych wyśtosował propozycję, aby siedziba ONZ mieściła się w Nowym Jorku, co zostało zaakceptowane. Budynek siedziby głównej otwarto 9 stycznia 1951 r. na terenach подарowanych ONZ przez Johna Rockefellera Jr., gdzie mieści się do dziś. Część instytucji funkcjonuje jednak w innych miastach świata, m.in. w Genewie, Hadze, Nairobi i Wiedniu⁹.

Karta Narodów Zjednoczonych – wielostronna umowa międzynarodowa powołująca do życia i określająca ustrój Organizacji Narodów Zjednoczonych (stąd nazywa się ją czasem Konstytucją ONZ). Karta została podpisana 26 czerwca 1945 w San Francisco przez 50 z 51 krajów członkowskich (Polska podpisała ją 16 października 1945)[1] i weszła w życie 24 października tego samego roku, po ratyfikowaniu jej (wedle artykułu 110) przez pięć krajów założycielskich (Chiny, Francja, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania i Związek Radziecki) oraz większość sygnatariuszy. Kraje podpisujące Kartę zobowiązują się do przestrzegania jej postanowień, jako prawa międzynarodowego. Karta, choć sama nie zawiera katalogu praw podstawowych, podnosi aż siedmiokrotnie kwestie związane z prawami człowieka (art. 1, 13, 55, 56, 62, 68, 76) – mówi się tam o popieraniu, przestrzeganiu, poszanowaniu praw człowieka. ONZ zdecydowała się na podjęcie tematu praw człowieka, aby je przywrócić i podkreślić godność i wartość jednostki. Narody Zjednoczone uznały, że wszyscy ludzie są równi. Warunkiem niezbędnym do ochrony praw człowieka jest postęp społeczny i poprawa warunków życia. Karta wraz z paktami ekonomicznym i prawnym oraz powszechną deklaracją praw człowieka tworzy uniwersalny system ochrony praw człowieka w podwójnym sensie – podmiotowym i przedmiotowym¹⁰.

Działania ONZ są prowadzone na rzecz utrzymania pokoju lub zahamowania eskalacji konfliktu zbrojnego w danym regionie. Decyzja o podjęciu takich kroków musi wynikać z

- a) uchwały Zgromadzenia Ogólnego NZ;
- b) Rady Bezpieczeństwa lub z
- c) zalecenia Sekretarza Generalnego. Realizowane są przez siły zbrojne ONZ bądź przez misje obserwatorów pokojowych.

ONZ zawiera w swojej strukturze siły pokojowe zwane: Błękitnymi Hełmami ze względu na kolor hełmów używanych przez wojska ONZ dla odróżnienia od innych wojsk.

⁹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Organizacja_Narodów_Zjednoczonych [dostęp 22.06.2018].

¹⁰ https://pl.wikipedia.org/wiki/Karta_Narodów_Zjednoczonych [dostęp 22.06.2018].

Siły pokojowe ONZ – część sił zbrojnych państw oddanych do dyspozycji ONZ w celu przeprowadzenia konkretnych operacji pokojowych. Siły te powoływane są w trybie doraźnym przez Zgromadzenie Ogólne lub Radę Bezpieczeństwa ONZ, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych. W założeniach ONZ, siły pokojowe stanowią – dla państw w nich uczestniczących – nieprzymusowy instrument kontroli konfliktów zbrojnych. W latach 1948–2006 przeprowadzono 60 operacji pokojowych z powołaniem tego typu sił przez ONZ, w których wzięło udział ponad 750 tysięcy osób pochodzących z ponad 110 krajów. Życie straciły 2272 osoby, w tym 1816 żołnierzy. Koszt w latach 1948–2005 wyniósł 52 mld \$ w cenach z 2004 r. 30.06.2006 na misjach pokojowych i politycznych ONZ służyły 72 953 osoby personelu mundurowego (62 495 żołnierzy, 2717 obserwatorów wojskowych i 7291 policjantów). Wspiera ich prawie 15 tys. osób personelu cywilnego. Uczestniczy aktualnie w misjach 108 państw (najwięcej, 72 państwa, uczestniczą w operacji UNMIS). Największymi kontrybutorami personelu mundurowego są: Bangladesz (aż 10 310), Pakistan, Indie, Nepal i Jordania. Kraje UE wystawiają 3 896 osób, z tego najwięcej Polska (695) i Francja (588). Polska jest na 20. miejscu w rankingu największych kontrybutorów personelu, najwyżej z państw rozwiniętych¹¹.

Fot. 18. Rada Bezpieczeństwa w trakcie obrad

Źródło: Eric Draper, http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/09/images/20050914-4_f1g7563jpg-515h.html [dostęp: 9.10.2018 r.].

Operacje reagowania kryzysowego – operacje wojskowe mające na celu ochronę bądź zapewnienie bezpieczeństwa grup ludzi, regionów bądź państw. Operacje tego typu mogą być podejmowane w razie zaistnienia sytuacji kryzyso-

¹¹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Siły_pokojowe_ONZ [dostęp: 21.11.2013 r.].

wych zagrażających bezpieczeństwu na określonym obszarze. W literaturze oraz doktrynach obronnych wyróżnia się operacje reagowania kryzysowego o charakterze działań wojennych oraz operacje inne niż wojna. Podstawowym czynnikiem wyróżniającym militarne operacje reagowania kryzysowego od operacji pokojowych, jest brak konieczności uzyskiwania zgody państwa bądź państw, na terytorium których ma być przeprowadzona, często nawet wbrew ich woli. Zasadniczo, operacje reagowania kryzysowego powinny być przeprowadzane z mandatem Organizacji Narodów Zjednoczonych, coraz częściej jednak kwestionuje się ten wymóg, podnosząc że w sytuacjach regionalnych kryzysów, zagrożone kryzysem życie ludzi czy też fizyczna egzystencja całych grup społecznych bądź etnicznych, jest wartością nadrzędną, stojącą ponad zasadą suwerenności państwowej, a nawet ponad niedoskonałym prawem międzynarodowym, którego realizacja często obciążona jest partykularnymi interesami politycznymi¹².

Operacje reagowania kryzysowego mogą być przeprowadzane wobec całego spektrum zagrożeń. Z uwagi na charakter czynnika powodującego sytuację kryzysową lub kryzys, mogą przybrać postać:

- działań ratowniczo-ewakuacyjnych;
- działań humanitarnych;
- działań wspierających pokój;
- działań zmierzających do niesienia pomocy w przypadku klęsk i katastrof żywiołowych;
- działań militarnych skierowanych przeciw zagrożeniom bezpieczeństwa¹³.

RADA BEZPIECZEŃSTWA ONZ

Rada Bezpieczeństwa ONZ jest jednym z głównych organów Organizacji Narodów Zjednoczonych. Karta Narodów Zjednoczonych powierzyła Radzie Bezpieczeństwa główną odpowiedzialność za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Ma ona rozpatrywać sporne sytuacje, oceniać stan zagrożenia konfliktem i w razie niebezpieczeństwa wydawać zalecenia lub podejmować środki zapobiegawcze. Jest organem, na którym spoczywa główna odpowiedzialność za utrzymanie pokoju. Składa się z pięciu stałych członków oraz dziesięciu niestałych, wybieranych na dwa lata zgodnie z kluczem regionalnym (5 miejsc dla Afryki i Azji, 2 Ameryki Łacińskiej, 2 Europy Zachodniej i 1 Europy Wschodniej) przez Zgromadzenie Ogólne (po 5 co roku) łącznie z 15 członków. Członkami stałymi są: Chiny¹⁴, Federacja Rosyjska, Francja, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania.

¹² https://pl.wikipedia.org/wiki/Operacje_reagowania_kryzysowego [dostęp: 22.06.2018 r.].

¹³ A. Czupryński, *Współczesna sztuka operacyjna*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2009, s. 240–250.

¹⁴ Chińska Republika Ludowa została członkiem stałym Rady Bezpieczeństwa w 1971 roku. Do tego czasu Chiny były reprezentowane przez Republikę Chińską (Tajwan). Do 1991 roku członkiem stałym RB był Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich.

REZOLUCJE RADY BEZPIECZEŃSTWA ONZ

Rada przyjmuje uchwały większością 9 głosów spośród 15 członków. Wśród uchwał wyróżnia się uchwały dotyczące spraw proceduralnych oraz uchwały dotyczące innych spraw. W przypadku spraw innych do ważności uchwały wymagane są zgodne głosy członków stałych. Jednak w drodze zwyczaju wykształciła się zasada, że uchwała zostaje przyjęta także w wypadku, gdy żaden z członków stałych nie wyrazi sprzeciwu¹⁵.

Rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ – uchwały jednego z sześciu głównych organów Organizacji Narodów Zjednoczonych. Szczególne znaczenie mają rezolucje Rady Bezpieczeństwa dotyczące utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, a zwłaszcza decyzje o zastosowaniu sankcji niewymagających użycia siły zbrojnej (art. 41. Karty) oraz decyzje o sankcjach zbrojnych (art. 42 Karty). Jako jedyne spośród rezolucji uchwalanych przez organy ONZ, mają moc prawnie wiążącą dla państw – na mocy art. 25 Karty Narodów Zjednoczonych¹⁶. Ich legalność nie może być kwestionowana, nie podlegają także kontroli sądowej ze strony Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości¹⁷.

Fot. 19. Zdjęcie budynku ONZ

Źródło: <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/kolejne-weto-rosji-ws-przedluzenia-sledztwa-w-syrii/5vx9ff4> [dostęp: 9.10.2018 r.].

Dwie wojny w XX wieku znalazły w rezolucjach Rady Bezpieczeństwa swe podstawy prawne: wojna koreańska w latach 1950–1953 (Rezolucja nr 85) oraz

¹⁵ https://pl.wikipedia.org/wiki/Rada_Bezpieczeństwa_Organizacji_Narodów_Zjednoczonych.

¹⁶ Art. 25 Karty stanowi, iż: Członkowie Organizacji Narodów Zjednoczonych zgadzają się przyjmować i wykonywać decyzje Rady Bezpieczeństwa zgodnie z niniejszą Kartą.

¹⁷ W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, wyd. II, Warszawa 2004, s. 373.

I wojna w Zatoce Perskiej w roku 1991 (Rezolucja nr 678). Ta ostatnia rezolucja była powoływana także jako podstawa interwencji w Iraku w 2003 roku, jednak legalność tej interwencji i doszukiwanie się podstawy prawnej dla niej w Rezolucji nr 687 było kwestionowane przez wiele państw¹⁸.

Fot. 20. Zdjęcie żołnierzy misji pokojowej ONZ

Źródło: United Nations, Misja pokojowa ONZ w Mali skupia się na przywróceniu porządku na północy kraju, <http://www.tvn24.pl> [dostęp: 9.10.2018 r.].

Przykładami stosowania przez Radę Bezpieczeństwa ONZ prawa humanitarnego są rezolucje odnoszące się do bojowych środków trujących. Zgodnie z Rezolucją nr 687 ONZ, są uznawane za broń masowego rażenia. Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ oparta była na Protokole genewskim z 1925 roku, który zakazał stosowania bojowych środków trujących zakazał ich produkcji i przechowywania. Konwencja o Broni Chemicznej z 1993 r. uzupełniając wcześniejszą ostatecznie zakazała badań, produkcji i przechowywania tych środków w każdej formie.

RADA PRAW CZŁOWIEKA ONZ

Rada Praw Człowieka ONZ (ang. *United Nations Human Rights Council*) – organ pomocniczy Zgromadzenia Ogólnego ONZ działający od 2006 roku. Zastąpiła Komisję Praw Człowieka ONZ, przejmując większość jej funkcji. Miało to służyć głównie poprawie efektywności działania tego organu. Jej siedziba znajduje się w Genewie. Jej głównym celem, podobnie jak poprzedniczki, jest promowanie poszanowania praw człowieka oraz podstawowych wolności. Jest to swoiste fo-

¹⁸ https://pl.wikipedia.org/wiki/Rezolucje_Rady_Bezpieczenstwa_ONZ [dostęp 22.06.2018 r.].

rum dialogu i współpracy. Organ ten koncentruje się na pomocy państwom członkowskim w wywiązywaniu się z zobowiązań ochrony praw człowieka, poprzez dialog, budowę struktur instytucjonalnych i pomoc techniczną. Zadania te realizuje we współpracy z rządami państw, organizacjami regionalnymi, instytucjami państwowymi i organizacjami pozarządowymi zajmującymi się prawami człowieka. W ramach swych kompetencji Rada przedkłada również rekomendacje na forum Zgromadzenia Ogólnego ONZ, dotyczące dalszego rozwoju prawa międzynarodowego w zakresie praw człowieka¹⁹.

Fot. 21. Siedziba MTS w Hadze

Źródło: fot. flickr/Roman Boed, <https://www.polskieradio.pl/78/1227/Artykul/1609317,Miedzynarodowy-Trybunal-Sprawiedliwosci-w-Hadze-ma-70-lat> [dostęp: 9.10.2018 r.].

Jednym z głównych zadań Rady jest reagowanie na pojawiające się na świecie naruszenia praw człowieka. W takich sytuacjach może ona kierować pytania i zalecenia do państw łamiących prawo. Rada przejęła w tym zakresie także mechanizmy ochronne Komisji Praw Człowieka, takie jak procedury specjalne (tzw. mandaty krajowe i tematyczne) czy poufna procedura skargowa. Prace w ramach poszczególnych procedur i innych kompetencji Rady opierają się na tzw. grupach roboczych (ang. *Working Groups*) zajmujących się wybranymi, przekazanymi im zagadnieniami. Nowym mechanizmem ochronnym jest tzw. powszechny przegląd okresowy (ang. *Universal Periodic Review*) służący kontroli przestrzegania praw człowieka w poszczególnych krajach. Mechanizmowi temu podlegają wszystkie państwa członkowskie ONZ. Ponadto, raz do roku, Rada składa sprawozdanie ze swej działalności Zgromadzeniu Ogólnemu ONZ²⁰.

Rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ została w dniu 6 kwietnia 2006 r. po-

¹⁹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Rada_Praw_Człowieka_ONZ.

²⁰ https://pl.wikipedia.org/wiki/Rada_Praw_Człowieka_ONZ [dostęp 22.06.2018 r.].

wołana Rada Praw Człowieka ONZ. Rada Praw Człowieka ONZ (ang. *Human Rights Council*) jest to organ pomocniczy Zgromadzenia Ogólnego ONZ działający od 2006 roku. Zastąpiła Komisję Praw Człowieka ONZ, przejmując większość jej funkcji. Miało to służyć głównie poprawie efektywności działania tego organu. Jej siedziba znajduje się w Genewie²¹.

W przypadku poważnych i regularnych naruszeń praw człowieka możliwe jest zawieszenie państwa – członka Rady w jego prawach większością 2/3 głosów Zgromadzenia Ogólnego ONZ.

MIĘDZYNARODOWY TRYBUNAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI (MTS)

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w wersji angielskiej *International Court of Justice* (ICJ), w wersji francuskiej *Cour Internationale de Justice* (CIJ) – główny organ sądowy ONZ. Siedzibą Trybunału jest Haga. Został ustanowiony w 1945 do rozstrzygania sporów między państwami. Trybunał działa według swego Statutu, który opiera się na Statucie Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej i stanowi integralną część Karty Narodów Zjednoczonych. Wszyscy członkowie Organizacji Narodów Zjednoczonych są *ipso facto* stronami Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. Państwo nienależące do Organizacji Narodów Zjednoczonych może przystąpić do Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości na warunkach, które w każdym przypadku ustali Zgromadzenie Ogólne na zalecenie Rady Bezpieczeństwa (art. 93 Karty NZ i art. 4 Statutu MTS)²².

MTS orzeka zgodnie z prawem międzynarodowym. Podstawy orzekania są uregulowane w art. 38 Statutu MTS. Są to: umowy międzynarodowe, zwyczaj międzynarodowy oraz ogólne zasady prawa. Pomocniczo podstawami mogą być orzeczenia sądowe i opinie doktryny. Jeżeli strony się na to godzą, Trybunał może orzekać *ex aequo et bono*, czyli w oparciu o zasady słuszności, a nie normy prawne. Trybunał wydaje wyroki w sporach międzypaństwowych oraz wydaje opinie doradcze. MTS wydaje swoje decyzje na podstawie przepisów określanych w art. 38 ust. 1 statutu MTS. Zgodnie z nim, Trybunał stosuje:

- a) konwencje międzynarodowe, bądź ogólne, bądź specjalne, ustalające reguły wyraźnie uznane przez państwa wiodące spór;
- b) zwyczaj międzynarodowy jako dowód istnienia powszechnej praktyki przyjętej za prawo;
- c) ogólne zasady prawa uznane przez narody cywilizowane;
- d) wyroki sądowe i opinie znawców prawa publicznego różnych narodów jako środek pomocniczy do stwierdzenia przepisów prawnych²³.

²¹ www.unic.un.org.pl/rada_praw/powstanie_zasady.php [dostęp 22.06.2018 r.].

²² https://pl.wikipedia.org/wiki/Międzynarodowy_Trybunał_Sprawiedliwości [dostęp 22.06.2018 r.].

²³ https://pl.wikipedia.org/wiki/Międzynarodowy_Trybunał_Sprawiedliwości.

Fot. 22. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości

Źródło: GKostrzewa-ZorbasPhD@GKZorbas_PhD, 5.11.2017 [dostęp: 9.10.2018 r.].

Art. 36 ust. 1 mówi, że kompetencje MTS obejmują „wszelkie spory, które strony doń wniosą, oraz wszelkie sprawy wyraźnie wymienione w Karcie NZ albo w obowiązujących traktatach i konwencjach”. Zatem kompetencja MTS ma charakter dobrowolny. MTS działa tylko wówczas, gdy strony przekażą mu sprawę do rozstrzygnięcia.

Zgodnie z art. 96 Karty NZ, Zgromadzenie Ogólne lub Rada Bezpieczeństwa mogą zwrócić się do MTS o wydanie opinii doradczej w każdej kwestii prawnej²⁴.

²⁴ Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 9 grudnia 1948, Dz.U. z 1970 r., Nr 26, poz. 208.

ROZDZIAŁ VI

MIĘDZYNARODOWE PRAWO HUMANITARNE W KONSTYTUCJI RP I USTAWACH

Podstawowym i najważniejszym aktem prawnym w Polsce jest Konstytucja. Art. 41. ust. 4 Konstytucji o treści: „Każdy pozbawiony wolności powinien być traktowany w sposób humanitarny.” odnosi się nie tylko do tych, którzy zostali zatrzymani w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa o charakterze kryminalnym ale obejmuje każdego, a zatem także w odniesieniu do działań zbrojnych. Dowodzi tego zdanie drugie art. 42 Konstytucji RP, który stanowi: „Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego”¹. Art. 9 Konstytucji RP: „Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego”.

Odpowiedzialność międzynarodowa, do której nawiązuje powyższy zapis Konstytucji obejmuje przestępstwa prawa narodów w tym piractwo na pełnym morzu, handel niewolnikami, narkotykami, ludobójstwo i inne określone konwencjami genewskimi i haskimi. Podkreślić należy także treść art. 43. Konstytucji RP stanowiący, iż „Zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości nie podlegają przedawnieniu.”

Charakter prawa humanitarnego mają przepisy Konstytucji RP, które zostały w niej określone rozdziale „Wolności, prawa człowieka i obywatela” art. 30 do 86.

ZESPÓŁ DO SPRAW MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA HUMANITARNEGO

Instytucją zajmującą się prawem humanitarnym w Polsce jest Zespół do Spraw Międzynarodowego Prawa Humanitarnego. Dnia 20 maja 2004 r. Zarządzeniem Nr 51 Prezesa Rady Ministrów (M.P. Nr 23, poz. 402) został powołany Zespół do Spraw Międzynarodowego Prawa Humanitarnego². Jest to organ opiniotwórczo-doradczym Prezesa Rady Ministrów. Do zadań Zespołu do Spraw Międzynarodowego Prawa Humanitarnego należy przede wszystkim:

¹ Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.

² M.P. Nr 23, poz. 402 z 2004 r.

- dokonywanie analizy i przeglądu umów międzynarodowych dotyczących Międzynarodowego Prawa Humanitarnego oraz formułowanie opinii w tym zakresie;
- przedstawianie Prezesowi Rady Ministrów okresowych opinii na temat działań legislacyjnych, organizacyjnych i edukacyjnych, jakie należy podjąć w celu zapewnienia wykonania zobowiązań RP w dziedzinie Międzynarodowego Prawa Humanitarnego;
- opiniowanie, na wniosek właściwego ministra, stanowiska Polski na konferencje międzynarodowe oraz na temat realizacji zobowiązań podjętych na tych konferencjach;
- utrzymywanie kontaktów i wymianę informacji z innymi Komitetami i Komisjami zajmującymi się problematyką Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, w szczególności z Komisją do spraw Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego działającą przy Zarządzie Głównym Polskiego Czerwonego Krzyża.

Członkami Zespołu do Spraw Międzynarodowego Prawa Humanitarnego są przedstawiciele Ministerstwa Spraw Zagranicznych, reprezentanci Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, oraz ministerstw: Spraw Wewnętrznych, Administracji, Finansów, Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Nauki, Obrony i Sprawiedliwości. Ponadto, do udziału w spotkaniach zapraszani są częstokroć przedstawiciele instytucji bezpośrednio zaangażowanych w działania związane z Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, m.in. Polskiego Czerwonego Krzyża, Polskiej Akcji Humanitarnej, Caritas.

POLSKI CZERWONY KRZYŻ

Inną instytucją zajmującą się prawem humanitarnym, a ściślej rzecz biorąc jego realizacją jest Polski Czerwony Krzyż. Jest to najstarsza polska organizacja humanitarna będąca członkiem Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy. Zajmuje się udzielaniem pomocy humanitarnej w czasie klęsk i wojen, pomocą socjalną, nauką pierwszej pomocy, prowadzeniem zabezpieczeń medycznych imprez masowych, propagowaniem idei honorowego krwiodawstwa, rozpowszechnianiem znajomości międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych.

Polski Czerwony Krzyż działa na podstawie Ustawy z dnia 16 listopada 1964 r. o Polskim Czerwonym Krzyżu³ oraz wydanego na jej podstawie Statutu zatwierdzonego Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 20 września 2011 r.⁴ Powstał z inicjatywy Stowarzyszenia Samarytanin Polski w dniu 27 kwietnia 1919.

PCK jest stowarzyszeniem krajowym Czerwonego Krzyża Rzeczypospolitej Polskiej w rozumieniu Konwencji Genewskich o ochronie ofiar wojny z dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r., Nr 38, poz. 171) i Protokołów dodatkowych do tych

³ Opublikowana w Dz.U. z 1964 r., Nr 41, poz. 276.

⁴ Opublikowany w Dz.U. z 2011 r., Nr 217, poz. 1284.

Konwencji z dnia 8 czerwca 1977 r. (Dz.U. z 1992 r., Nr 41, poz. 175). Polski Czerwony Krzyż jako część składowa Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca kieruje się Humanitaryzm, wywodzi się bowiem z idei Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca, zrodzony jest z troski o niesienie pomocy rannym na polu bitwy bez czynienia jakiegokolwiek między nimi różnicy. Podejmuje działania na płaszczyźnie międzynarodowej i krajowej w celu zapobiegania we wszelkich okolicznościach cierpieniom ludzkim i ich łagodzenia. Zmierza do ochrony życia i zdrowia oraz zapewnienia poszanowania osobowości człowieka. Przyczynia się do wzajemnego zrozumienia, przyjaźni i współpracy oraz do trwałego pokoju między wszystkimi narodami.

ZAKOŃCZENIE

Prawo Humanitarne jest podstawą i nakazem działania Międzynarodowego ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycza. Czerwony Krzyż jest promotorem prawa humanitarnego. Nie ocenia przyczyn, skutków ani charakteru wojny, niesie ludziom pomoc i chroni ich.

Początkowo nikt nie miał wątpliwości co do tego, że należy trzymać się podczas walk, wojen i innych strać zbrojnych zasad, które pozwalały łagodziły brutalność walk i chroniły tych, którzy w walkach nie brali udziału. Różne porozumienia były zawierane przez walczące strony. Jednakże kierowano się przede wszystkim zwyczajem, który utrzymywał humanitarne zasady walk oraz ich skutków. Zwyczaj nakazywał nie dobijać rannych, opatrzyć w niewoli, chronić ludność cywilną oraz tych, którzy odpadli z walk. Nie wiadomo dokładnie skąd się wziął taki zwyczaj ale z całą pewnością można przyjąć, że stał się wypadkową przekonań wielu walczących ludzi, stron konfliktów, w tym całych narodów i państw. Ujawniał dążenia do humanitarnych zasad jakimi strony konfliktów kierowały się, bowiem widziały w tym konieczność. Widziały w tym także człowieczeństwo, a więc humanitaryzm, który powinien odróżniać człowieka od zwierząt.

Z biegiem czasu zwyczaje w tym zakresie były coraz bardziej zastępowane przez różne porozumienia. Tak się zrodziły konwencje, które w dużej mierze było spisana formą obowiązującego w tym zakresie zwyczaju. Postanowienia konwencji były uzupełniane i uszczegóławiały istniejące zasady, rzadziej nadawały im odmienną niż zwyczaj treść.

Niestety pojawiły się nowe formy konfliktów zbrojnych, których już nie cechował humanitaryzm. Konwencje przestały być dla niektórych stron konfliktu zwyczajem, zwyczajem międzynarodowym, obowiązującym prawem międzynarodowym. Znane są przypadki całkowitego łamania wszelkich zasad prawa humanitarnego tak zwyczaju jak i przyjętych konwencji. Szczególnym przykładem tego zjawiska było zachowanie bolszewików, którzy jako pierwsi na świecie stworzyli obozy koncentracyjne. Głoszony przez nich światopogląd zwany bolszewizmem daleki był od humanitaryzmu, usprawiedliwiał każdą zbrodnię racjami wyższymi, ideologią. W ślad za nimi pojawił się w Hiszpanii, następnie we Włoszech faszyzm, a dalej narodowy socjalizm w Niemczech, a także faszyzm w Japonii. Wszędzie tam humanizm został zastąpiony szczególnym okrucieństwem. Hitler napisał, a następnie w swoich przemówieniach głosił, że „zwycięzcy nikt nie będzie się pytał...” Samoloty niemieckie celowo, z rażącym naruszeniem wszelkich zasad humanitaryzmu oraz określonym międzynarodową konwencją prawem humanitarnym wstrzeliwały się w rozwieszone na da-

chach szpitali płachty z czerwonym krzyżem. Obozy koncentracyjne pełne były ludności cywilnej z okupowanych krajów.

To nie był przypadek, że głównie konwencje międzynarodowe tworzące prawo humanitarne powstawały głównie dopiero po zakończeniu wojen, w szczególności II wojny światowej. Tak ogromne okrucieństwa jakie w szczególności ujawniła ostatnie wojna prowokowało do refleksji i stworzenia dodatkowych porozumień oraz obowiązującego wszystkich prawa humanitarnego. Nigdy nie będzie pewności, czy prawo humanitarne będzie zawsze i wszędzie przestrzegane, bowiem za słowami Hitlera, zwycięzcy nikt nie będzie rozliczał, może się zdarzyć, że prawo humanitarne będzie nadal naruszane. Jednakże ostatnie działania międzynarodowe zmierzające do karania winnych zbrodni ludobójstwa, zapadłe wyroki skazujące stanowią faktycznie ogromny krok naprzód w kierunku realizacji prawa humanitarnego. Ci którzy obecnie rozważają stawianie idei, światopoglądu i w ich konsekwencji zbrodni mają świadomość, że być może i oni nie unikną kary. Już ta świadomość może zmienić sposób działania walczących stron na rzecz prawa humanitarnego.

Prawo humanitarne jest ważną dziedziną prawa zarówno międzynarodowego jak i krajowego każdego kraju. Możliwość coraz silniejszego oddziaływania różnymi metodami na zachowanie przywódców państw lub samych państw jest coraz silniejsza i coraz skuteczniejsza. Interwencje zbrojne, a także ich groźba za nieprzestrzeganie prawa humanitarnego powoduje właściwe refleksje zapobiegające zbrodniom ludobójstwa lub wręcz wojnom.

Podkreślić należy, że niniejsze opracowanie zostało oparte na materiałach źródłowych, w szczególności tekstach konwencji oraz innych aktach prawnych tworzących prawo humanitarne, a także na poglądach autora i podbudowanych źródłowo poglądach ujawnionych w Internecie. Opracowanie to tworzy, zgodnie z tytułem opracowania zaledwie fragment prawa humanitarnego, jednakże usystematyzowanego do wykładu przeznaczonego dla słuchaczy studiów.

ROZDZIAŁ VII

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA ŻOŁNIERZY

WSTĘP

Omawiając zagadnienie odpowiedzialności karnej żołnierzy za popełniane przez nich przestępstwa należy mieć na względzie dokładne zdefiniowanie pojęć przede wszystkim pojęcie żołnierza. Wynika to bowiem z przyjętej przez przepisy polskie konstrukcji osobno uregulowanej odpowiedzialności żołnierzy.

„1. Z zastrzeżeniem art. 317 § 2 k.k., kary i środki karne przewidziane przepisami rozdziału XXXVIII kodeksu karnego, mogą być stosowane wyłącznie wobec żołnierzy, czyli osób, które pełnią czynną służbę wojskową (art. 115 § 17 k.k.) w chwili orzekania. Jedynym wyjątkiem w tym zakresie jest wypadek określony w art. 328 k.k.

2. Możliwość orzeczenia w stosunku do żołnierza kary aresztu wojskowego na podstawie art. 329 k.k. zachodzi jedynie w wypadku, w którym kara ta nie jest przewidziana w sankcji za dane przestępstwo. 3. W stosunku do sprawcy przestępstwa określonego w art. 338 § 1 k.k.¹, który w chwili orzekania nie jest już żołnierzem, orzeczenie kary ograniczenia wolności pozostaje możliwe, jednakże nie na podstawie art. 330 k.k.², lecz na zasadach ogólnych, a w szczególności na podstawie art. 58 § 3 k.k.³.

ŻOŁNIERZ

Żołnierz jest podstawową jednostką w wojsku, formacji zbrojnej powołanej przez organizm społeczno-polityczny dla obrony własnego terytorium przed najazdem, utrzymania (w szczególnych sytuacjach) w porządku w kraju lub dokonywania podbojów⁴.

¹ „Sąd może orzec degradację tylko wobec osoby, która w chwili popełnienia czynu zabronionego była żołnierzem, chociażby przestała nim być w chwili orzekania”.

² „Jeżeli wymierzona za przestępstwo kara aresztu wojskowego nie byłaby surowsza od roku, sąd może w stosunku do żołnierza orzec karę ograniczenia wolności”.

³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2002 r., WK 44/02, LEX nr 77209.

⁴ Uznawane obecnie za zakazane przez prawo międzynarodowe.

Pojęcie żołnierza zostało zdefiniowane w art. 115 § 17 k.k. Definicji pojęcia żołnierza przepis ten nadał cechę normatywności. Zgodnie z jego brzmieniem **żołnierzem jest osoba pełniąca czynną służbę wojskową**⁵, a więc „osoba, co do której nie upłynął jeszcze termin wypowiedzenia stosunku służbowego dokonanego przez organ wojskowy”⁶.

Fot. 23. Mundur majora Wojsk Desantowych

Źródło: Mundur majora Wojsk Desantowych, https://pl.wikipedia.org/wiki/Stopnie_wojskowe_w_Polsce Marcello002 [dostęp: 9.10.2018 r.].

Żołnierzami w czynnej służbie wojskowej, w rozumieniu niniejszej ustawy, są osoby, które odbywają lub pełnią następujące jej rodzaje:

- 1) zasadniczą służbę wojskową;
- 2) przeszkolenie wojskowe;
- 3) terytorialną służbę wojskową;
- 4) ćwiczenia wojskowe;
- 5) służbę przygotowawczą;
- 6) okresową służbę wojskową;
- 7) służbę wojskową w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny⁷.

Żołnierzami w czynnej służbie wojskowej (która może mieć charakter stały lub kontraktowy) są też tzw. żołnierze zawodowi (art. 3 ust. 1 i 1a u.s.w.)⁸

⁵ § 17. „Żołnierzem jest osoba pełniąca czynną służbę wojskową, z wyjątkiem terytorialnej służby wojskowej pełnionej dyspozycyjnie”.

⁶ Postanowienie SN z dnia 11 maja 2004 r., WO 6/04, LEX nr 162750.

⁷ Art. 59. Żołnierze w czynnej służbie wojskowej] Ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony RP.

⁸ Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych.

lub kandydaci na żołnierzy zawodowych (art. 124 ust. 1 u.s.w.). Żołnierze zawodowi pełniący czynną służbę wojskową tworzą kadre Sił Zbrojnych RP, która dzieli się na: korpus oficerów zawodowych, korpus podoficerów zawodowych oraz korpus szeregowych zawodowych.

Fot. 24. Żołnierz 17 Wielkopolskiej Brygady Zmechanizowanej z karabinkiem wz. 96 Beryl

Źródło: [wikipedia/commons/2/2a/Beryl_zdjecie_489_5968.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:2/2a/Beryl_zdjecie_489_5968.jpg) www.wp.mil.pl [dostęp: 9.10.2018 r.].

Żołnierz to zatem osoba pełniąca służbę w siłach zbrojnych danego państwa i zobowiązana do obrony jego granic. Żołnierzem jest również osoba wykonująca zadania bojowe poza granicami własnego kraju, zarówno wówczas, gdy kraj ten jest agresorem, jak i w przypadku uczestniczenia sił zbrojnych danego kraju w misjach pokojowych lub siłach szybkiego reagowania w sytuacjach zmuszających społeczność międzynarodową do natychmiastowego zbrojnego współdziałania (operacje reagowania kryzysowego). Umowy międzynarodowe określające prawo konfliktów zbrojnych uznają za żołnierzy także osoby inne niż służące w siłach zbrojnych o ile osoby spełniają ustalone zasady (pozostawanie pod dowództwem, noszenie z daleka widocznego znaku rozpoznawczego, jawne noszenie broni, przestrzeganie w swych działaniach praw i zwyczajów wojny)⁹. W działaniach

⁹ Wytyczne Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża). Pojęcia „osoba cywilna” oraz „bezpośredni udział w działaniach zbrojnych” (s. 61 n).

zbrojnych celem jest wyeliminowanie przeciwnika z walki, zabronione jest atakowanie wyłączonego z walki (jak jeńiec czy ciężko ranny) czy odmowa brania jeńca (zwana niedawaniem pardonu)¹⁰.

Obecnie coraz częściej odstępuje się od poboru na rzecz armii zawodowej, znacznie mniejszej liczebnie, natomiast o wysokim stopniu profesjonalizmu. W takim rozwiązaniu, trzon armii składający się z żołnierzy czynnej służby wojskowej, może być w mniejszej lub większej mierze wspierany przez żołnierzy rezerwy¹¹.

Elementem konstytutywnym dla kwalifikacji osoby powołanej do czynnej służby wojskowej jako żołnierza jest fakt stawiennictwa w jednostce wojskowej w celu pełnienia służby¹². Do stawiennictwa dochodzi w miejscu i w czasie wskazanym w dokumencie powołania¹³. Statusu żołnierza nie będzie mieć osoba, która mimo powołania do służby wojskowej stawiała się w odpowiedniej jednostce, jednak nie w celu odbywania tej służby¹⁴, a także osoba, która została przymusowo doprowadzona do jednostki wojskowej w celu odbycia czynnej służby wojskowej¹⁵.

Zwolnienie z czynnej służby wojskowej. Jest ono skuteczne w dwóch sytuacjach. Po pierwsze: wraz z upływem ustalonego w ustawie lub powołaniu czasu trwania służby, po drugie: przed upływem tego czasu – w sytuacjach wskazanych w ustawie lub przepisach wydanych na jej podstawie (art. 71 ust. 1 u.p.o.o.). Zwolnienie z czynnej służby wojskowej jest skuteczne z chwilą odejścia żołnierza z miejsca pełnienia służby, które poprzedzone jest zwolnieniem z niej, dokonanym przez dowódcę jednostki wojskowej lub inny organ wojskowy¹⁶.

Czynnej służby wojskowej nie pełnią:

- 1) poborowi;
- 2) osoby pełniące służbę w obronie cywilnej lub innych jednostkach zmilitaryzowanych;
- 3) osoby pełniące służbę zastępczą;
- 4) żołnierze przeniesieni w stan spoczynku, a także
- 5) pracownicy wojska.
- 6) Czynnej służby wojskowej, mimo że podlega obowiązkowi służby wojskowej, nie pełni żołnierz rezerwy. Jest to osoba wojskowo zaprzysiężona, która ma określony stopień wojskowy, zaś po zwolnieniu z czynnej służby wojskowej została przeniesiona do rezerwy.

Żołnierz zawodowy służby stałej lub służby kontraktowej. Służba zawodowa stanowi jedną z form służby wojskowej i wiąże się z bezterminowym wykonywa-

¹⁰ Dopuszczalność pozbawienia życia kombatanta w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego.

¹¹ J.A. Williams, *The Military and Society Beyond the Postmodern Era*, „Orbis” 2008, Vol. 2, No. 52, s. 199–216, Elsevier Science, DOI: 10.1016/j.orbis.2008.01.003.

¹² Zob. wyrok SN z dnia 22 marca 1994 r., WR 45/94, OSNKW 1994, nr 11–12, poz. 76.

¹³ Zob. uchwała SN z dnia 15 maja 1995 r., WZP 1/95, OSNKW 1995, nr 7–8, poz. 40.

¹⁴ Wyrok SN z dnia 24 lutego 1971 r., N 6/71, OSNKW 1971, nr 6, poz. 97.

¹⁵ Wyrok SN z dnia 22 marca 1994 r., WR 45/94, OSNKW 1994, nr 11–12, poz. 76.

¹⁶ Art. 71 ust. 2 i 3 u.p.o.o. – Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej.

niem obowiązków nakładanych w jej ramach. Może mieć ona charakter służby stałej lub służby kontraktowej. Pierwsza z nich powstaje wskutek powołania na podstawie dobrowolnego zgłoszenia się i trwa bezterminowo, aż do momentu osiągnięcia odpowiedniego wieku emerytalnego. Stosunek służbowy w ramach służby kontraktowej trwa terminowo, powstaje w drodze powołania na podstawie kontraktu zawartego między osobą dobrowolnie zgłaszającą się do odbycia tej służby a właściwym organem. Data początkowa pełnienia zawodowej służby wojskowej oraz stanowisko służbowe, w odniesieniu do służby stałej, określone są w rozkazy personalnym, natomiast w służbie kontraktowej – w kontrakcie. Pełnienie zawodowej służby wojskowej (tak stałej, jak i kontraktowej) rozpoczyna się z dniem stawienia we wskazanej w rozkazy personalnym lub w kontrakcie jednostce wojskowej. Osoby powołane do służby kandydackiej stają się żołnierzami w czynnej służbie wojskowej wraz z dniem stawienia do tej służby (art. 125 u.s.w.)¹⁷. Zwolnienie żołnierza z zawodowej służby wojskowej może mieć charakter fakultatywny (przypadki wskazane w art. 112 u.s.w.) lub obligatoryjny (przypadki wskazane w art. 111 u.s.w.). Zwolnienie z zawodowej służby wojskowej z przyczyn obligatoryjnych (poza zwolnieniem z racji: złożenia niezgodnego z prawdą oświadczenia lustracyjnego, otrzymania niedostatecznej ogólnej oceny w opinii służbowej lub też nieobecności w służbie jednorazowo przez czas 3 dni roboczych, która została nieusprawiedliwiona) zachodzi *ipso iure* z dniem uprawomocnienia się orzeczenia w sprawie lub z dniem, w którym decyzja stała się ostateczna¹⁸.

Obowiązek służby wojskowej mający postać zasadniczej służby wojskowej, ustał z dniem 1 stycznia 2010 r. jako skutek wejścia w życie ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 161, poz. 1278; ustawa uchylona). Stało się to za sprawą przyjętego przez Radę Ministrów w dniu 5 sierpnia 2008 r. programu profesjonalizacji Sił Zbrojnych.

ZASTOSOWANIE CZĘŚCI WOJSKOWEJ

KODEKSU KARNEGO WOBEC ŻOŁNIERZY

Prawno karna odpowiedzialność żołnierzy została uregulowana ustawą z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny¹⁹, a w szczególności jego część począwszy od rozdziału XXXVIII nazwana „Część wojskowa” odnosząca się do żołnierzy. Nie stanowi ona zamkniętej, oderwanej od pozostałych części kodeksu karnego całość ale zawarte w niej przepisy stosuje się w pierwszej kolejności do żołnierzy, a dopiero w wypadku gdyby wymagało to przytoczenia definicji zawartych wcześniej lub ko-

¹⁷ Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych, tekst jednolity ogłoszony w dniu 24 listopada 2017 r.

¹⁸ Zob. art. 115 ust. 2 i 3 w zw. z art. 111 pkt 3 i 11–15 u.s.w.

¹⁹ Ten Kodeks karny wszedł w życie w dniu 1 września 1998 r.

nieczności uzupełniającego stosowania przepisów zawartych wcześniej w Kodeksie karny, mają zastosowanie przepisy z poprzednich części tego kodeksu. Wynika to z treści art. 317 k.k. otwierającego karną odpowiedzialność żołnierzy: „Przepisy części ogólnej i szczególnej tego kodeksu stosuje się do żołnierzy, jeżeli część wojskowa nie zawiera przepisów odmiennych”²⁰.

Należy podkreślić, że przepisy w Części wojskowa Kodeksu karnego mają zastosowanie nie tylko wobec żołnierzy ale także i wobec innych osób, a mianowicie wypadku popełnienia określonego w nich przestępstwa, przepisy ogólne dotyczące żołnierzy stosuje się odpowiednio także do pracowników wojska, a także przepisy części wojskowej stosuje się odpowiednio także do innych osób, jeżeli ustawa tak stanowi²¹.

Fot. 25. Czerwone berety

Źródło: <https://plus.dziennikzachodni.pl/wiadomosci/a/czerwone-berety-wchodza-na-ekrany-polskich-kin-bedzie-boom-na-wojsko-wideo,5901545> [dostęp: 9.10.2018 r.].

Co do zasady, względem żołnierzy można stosować przepisy części ogólnej i szczególnej k.k. Jeżeli jednak określone zagadnienie zostało uregulowane w części wojskowej inaczej, to wówczas przepisy tej części będą miały zastosowanie z uwagi na swój odmienny charakter. Znaczna część przepisów części wojskowej odnosi się do materii w ogóle niepodjęmowanych w pierwszych dwóch częściach regulacji kodeksowej. Unormowania te nie będą zatem stanowiły, zgodnie z art. 317 § 1 k.k., przepisów odmiennych, ale w odniesieniu do norm powszechnych będą one przepisami dopełniającymi w kwestii dotyczącej odpowiedzialności karnej żołnierzy²².

²⁰ Art. 317 § 1 Kodeksu karnego.

²¹ § 2 i § 3 art. 317 Kodeksu karnego.

²² K. Mioduski [w:] J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny: komentarz*, Warszawa 1987, s. 735.

PODSTAWOWE DEFINICJE KODEKSU KARNEGO

Jak już o tym była mowa w poprzednim rozdziale, do części wojskowej Kodeksu karnego ma zastosowanie wszystko to, co zostało określone w szczególności w części ogólnej Kodeksu karnego. Część ogólna definiuje podstawowe pojęcia, którymi posługują się dalsze części tego kodeksu, a w tym część wojskowa. Do tych właśnie definicji należy się odwołać i nimi posługiwać przy interpretacji konkretnych przepisów kodeksu. Odpowiedzialność karna w prawie polskim została określona w Kodeksie karnym²³.

Fot. 26. Kodeksy

Źródło: https://www.google.pl/search?q=kodeks+karny&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=2ahUKEwiT0JWMpe_cAhXPEVAKHZrHBB0Q_AUoAnoECAwQBA&biw=1001&bih=684#imgsrc=DrVfvCh-infyAM [dostęp: 9.10.2018 r.].

Art. 1. [Struktura przestępstwa. Warunki odpowiedzialności]

§ 1. Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia.

§ 2. Nie stanowi przestępstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma.

§ 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu.

Art. 2. [Przestępstwa skutkowe z zaniechania]

Odpowiedzialności karnej za przestępstwo skutkowe popełnione przez zaniechanie podlega ten tylko, na kim ciążył prawny, szczególny obowiązek zapobiegnięcia skutkowi.

Art. 3. [Zasada humanitaryzmu]

Kary oraz inne środki przewidziane w tym kodeksie stosuje się z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka.

²³ Ustawa z dnia 6.06.1997 r. Kodeks karny.

Art. 4. [Zasady stosowania ustawy karnej]

§ 1. Jeżeli w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa, stosuje się ustawę nową, jednakże należy stosować ustawę obowiązującą poprzednio, jeżeli jest względniejsza dla sprawcy.

§ 2. Jeżeli według nowej ustawy za czyn objęty wyrokiem nie można orzec kary w wysokości kary orzeczonej, wymierzoną karę obniża się do wysokości najsurowszej kary możliwej do orzeczenia na podstawie nowej ustawy.

§ 3. Jeżeli według nowej ustawy czyn objęty wyrokiem nie jest już zagrożony karą pozbawienia wolności, wymierzoną karę pozbawienia wolności podlegającą wykonaniu zamienia się na grzywnę albo karę ograniczenia wolności, przyjmując że jeden miesiąc pozbawienia wolności równa się 60 stawkom dziennym grzywny albo 2 miesiącom ograniczenia wolności.

§ 4. Jeżeli według nowej ustawy czyn objęty wyrokiem nie jest już zabroniony pod groźbą kary, skazanie ulega zatarciu z mocy prawa.

Art. 5. [Zasada terytorialności]

Ustawę karną polską stosuje się do sprawcy, który popełnił czyn zabroniony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak również na polskim statku wodnym lub powietrznym, chyba że umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, stanowi inaczej.

Art. 6. [Czas i miejsce popełnienia czynu zabronionego]

§ 1. Czyn zabroniony uważa się za popełniony w czasie, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany.

§ 2. Czyn zabroniony uważa się za popełniony w miejscu, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany, albo gdzie skutek stanowiący znamię czynu zabronionego nastąpił lub według zamiaru sprawcy miał nastąpić.

Art. 7. [Kwalifikacja przestępstw. Zbrodnia i występki]

§ 1. Przestępstwo jest zbrodnią albo występkiem.

§ 2. Zbrodnią jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą.

§ 3. Występkiem jest czyn zabroniony zagrożony grzywną powyżej 30 stawek dziennych albo powyżej 5000 złotych, karą ograniczenia wolności przekraczającą miesiąc albo karą pozbawienia wolności przekraczającą miesiąc.

Art. 8. [Zasada ustalania strony podmiotowej]

Zbrodnię można popełnić tylko umyślnie; występki można popełnić także nieumyślnie, jeżeli ustawa tak stanowi.

Art. 9. [Strona podmiotowa czynu. Umyślność i nieumyślność]

§ 1. Czyn zabroniony popełniony jest umyślnie, jeżeli sprawca ma zamiar jego popełnienia, to jest chce go popełnić albo przewidując możliwość jego popełnienia, na to się godzi.

§ 2. Czyn zabroniony popełniony jest nieumyślnie, jeżeli sprawca nie mając zamiaru jego popełnienia, popełnia go jednak na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu przewidywał albo mógł przewidzieć.

§ 3. Sprawca ponosi surowszą odpowiedzialność, którą ustawa uzależnia od określonego następstwa czynu zabronionego, jeżeli następstwo to przewidywał albo mógł przewidzieć.

Fot. 27. Tylko najlepsi

Źródło: <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/6295?t=Chronic-VIP-ow-moga-tylko-najlepsi> [dostęp: 9.10.2018 r.].

Formy popełnienia przestępstwa

Art. 13. [Usiłowanie. Udolność i nieudolność]

§ 1. Odpowiada za usiłowanie, kto w zamiarze popełnienia czynu zabronionego swoim zachowaniem bezpośrednio zmierza do jego dokonania, które jednak nie następuje.

§ 2. Usiłowanie zachodzi także wtedy, gdy sprawca nie uświadamia sobie, że dokonanie jest niemożliwe ze względu na brak przedmiotu nadającego się do popełnienia na nim czynu zabronionego lub ze względu na użycie środka nie nadającego się do popełnienia czynu zabronionego.

Art. 14. [Wymiar kary za usiłowanie]

§ 1. Sąd wymierza karę za usiłowanie w granicach zagrożenia przewidzianego dla danego przestępstwa.

§ 2. W wypadku określonym w art. 13 § 2 sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia.

Art. 15. [Bezkarność usiłowania. Czyny żal]

§ 1. Nie podlega karze za usiłowanie, kto dobrowolnie odstąpił od dokonania lub zapobiegł skutkowi stanowiącemu znamię czynu zabronionego.

§ 2. Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary w stosunku do sprawcy, który dobrowolnie starał się zapobiec skutkowi stanowiącemu znamię czynu zabronionego.

Art. 16. [Przygotowanie. Odpowiedzialność za przygotowanie]

§ 1. Przygotowanie zachodzi tylko wtedy, gdy sprawca w celu popełnienia czynu zabronionego podejmuje czynności mające stworzyć warunki do przedsięwzięcia czynu zmierzającego bezpośrednio do jego dokonania, w szczególności w tymże celu wchodzi w porozumienie z inną osobą, uzyskuje lub przysposabia środki, zbiera informacje lub sporządza plan działania.

§ 2. Przygotowanie jest karalne tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi.

Art. 17. [Bezkarność dobrowolnego odstąpienia od przygotowania]

§ 1. Nie podlega karze za przygotowanie, kto dobrowolnie od niego odstąpił, w szczególności zniszczył przygotowane środki lub zapobiegł skorzystaniu z nich w przyszłości; w razie wejścia w porozumienie z inną osobą w celu popełnienia czynu zabronionego, nie podlega karze ten, kto nadto podjął istotne starania zmierzające do zapobieżenia dokonaniu.

§ 2. Nie podlega karze za przygotowanie osoba, do której stosuje się art. 15 § 1.

Art. 18. [Formy zjawiskowe czynu karalnego. Sprawstwo indywidualne, współsprawstwo, sprawstwo kierownicze, sprawstwo poleceniowe, podżeganie, pomocnictwo]

§ 1. Odpowiada za sprawstwo nie tylko ten, kto wykonuje czyn zabroniony sam albo wspólnie i w porozumieniu z inną osobą, ale także ten, kto kieruje wykonaniem czynu zabronionego przez inną osobę lub wykorzystując uzależnienie innej osoby od siebie, poleca jej wykonanie takiego czynu.

§ 2. Odpowiada za podżeganie, kto chcąc, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, nakłania ją do tego.

§ 3. Odpowiada za pomocnictwo, kto w zamiarze, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, swoim zachowaniem ułatwia jego popełnienie, w szczególności dostarczając narzędzie, środek przewozu, udzielając rady lub informacji; odpowiada za pomocnictwo także ten, kto wbrew prawnemu, szczególnemu obowiązкови niedopuszczenia do popełnienia czynu zabronionego swoim zaniechaniem ułatwia innej osobie jego popełnienie.

Art. 19. [Wymiar kary za podżeganie i pomocnictwo]

§ 1. Sąd wymierza karę za podżeganie lub pomocnictwo w granicach zagrożenia przewidzianego za sprawstwo.

§ 2. Wymierzając karę za pomocnictwo sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary.

Art. 20. [Niezależna odpowiedzialność współdziałających]

Każdy ze współdziałających w popełnieniu czynu zabronionego odpowiada w granicach swojej umyślności lub nieumyślności niezależnie od odpowiedzialności pozostałych współdziałających.

Art. 21. [Zasada indywidualizacji odpowiedzialności karnej]

§ 1. Okoliczności osobiste, wyłączające lub łagodzące albo zaostrzające odpowiedzialność karną, uwzględnia się tylko co do osoby, której dotyczą.

§ 2. Jeżeli okoliczność osobista dotycząca sprawcy, wpływająca chociażby tylko na wyższą karalność, stanowi znamię czynu zabronionego, współdziałający

podlega odpowiedzialności karnej przewidzianej za ten czyn zabroniony, gdy o tej okoliczności wiedział, chociażby go nie dotyczyła.

§ 3. Wobec współdziałającego, którego nie dotyczy okoliczność określona w § 2, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary.

Art. 22. [Złagodzona odpowiedzialność podżegacza i pomocnika]

§ 1. Jeżeli czynu zabronionego tylko usiłowano dokonać, podmiot określony w art. 18 § 2 i 3 odpowiada jak za usiłowanie.

§ 2. Jeżeli czynu zabronionego nie usiłowano dokonać, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia.

Art. 23. [Bezkarność współdziałającego. Czynny żal]

§ 1. Nie podlega karze współdziałający, który dobrowolnie zapobiegł dokonaniu czynu zabronionego.

§ 2. Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary w stosunku do współdziałającego, który dobrowolnie starał się zapobiec dokonaniu czynu zabronionego.

Art. 24. [Karalność prowokacji]

Odpowiada jak za podżeganie, kto w celu skierowania przeciwko innej osobie postępowania karnego nakłania ją do popełnienia czynu zabronionego; w tym wypadku nie stosuje się art. 22 i 23.

Wyłączenie odpowiedzialności karnej

Art. 25. [Kontratyp obrony koniecznej]

§ 1. Nie popełnia przestępstwa, kto w obronie koniecznej odpiera bezpośredni, bezprawny zamach na jakiegokolwiek dobro chronione prawem.

§ 2. W razie przekroczenia granic obrony koniecznej, w szczególności gdy sprawca zastosował sposób obrony niewspółmierny do niebezpieczeństwa zamachu, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia.

§ 2a. ¹ Nie podlega karze, kto przekracza granice obrony koniecznej, odpierając zamach polegający na wdarcu się do mieszkania, lokalu, domu albo na przylegający do nich ogrodzony teren lub odpierając zamach poprzedzony wdarciem się do tych miejsc, chyba że przekroczenie granic obrony koniecznej było rażące.

§ 3. Nie podlega karze, kto przekracza granice obrony koniecznej pod wpływem strachu lub wzburzenia usprawiedliwionych okolicznościami zamachu.

Art. 26. [Kontratyp stanu wyższej konieczności. Kolizja obowiązków]

§ 1. Nie popełnia przestępstwa, kto działa w celu uchylenia bezpośredniego niebezpieczeństwa grożącego jakimkolwiek dobru chronionemu prawem, jeżeli niebezpieczeństwa nie można inaczej uniknąć, a dobro poświęcone przedstawia wartość niższą od dobra ratowanego.

§ 2. Nie popełnia przestępstwa także ten, kto, ratując dobro chronione prawem w warunkach określonych w § 1, poświęca dobro, które nie przedstawia wartości oczywiście wyższej od dobra ratowanego.

§ 3. W razie przekroczenia granic stanu wyższej konieczności, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia.

§ 4. Przepisu § 2 nie stosuje się, jeżeli sprawca poświęca dobro, które ma szczególnie obowiązek chronić nawet z narażeniem się na niebezpieczeństwo osobiste.

§ 5. Przepisy § 1–3 stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy z ciężących na sprawcy obowiązków tylko jeden może być spełniony.

Art. 28. [Błąd co do okoliczności stanowiącej znamię czynu zabronionego]

§ 1. Nie popełnia przestępstwa, kto pozostaje w usprawiedliwionym błędzie co do okoliczności stanowiącej znamię czynu zabronionego.

§ 2. Odpowiada na podstawie przepisu przewidującego łagodniejszą odpowiedzialność sprawca, który dopuszcza się czynu w usprawiedliwionym błędnym przekonaniu, że zachodzi okoliczność stanowiąca znamię czynu zabronionego, od której taka łagodniejsza odpowiedzialność zależy.

Art. 29. [Błąd co do okoliczności wyłączającej odpowiedzialność]

Nie popełnia przestępstwa, kto dopuszcza się czynu zabronionego w usprawiedliwionym błędnym przekonaniu, że zachodzi okoliczność wyłączająca bezprawność albo winę; jeżeli błąd sprawcy jest nieusprawiedliwiony, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary.

Art. 30. [Nieświadomość bezprawności]

Nie popełnia przestępstwa, kto dopuszcza się czynu zabronionego w usprawiedliwionej nieświadomości jego bezprawności; jeżeli błąd sprawcy jest nieusprawiedliwiony, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary.

Art. 31. [Niepoczytalność, poczytalność ograniczona. Warunki odpowiedzialności karnej]

§ 1. Nie popełnia przestępstwa, kto, z powodu choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynności psychicznych, nie mógł w czasie czynu rozpoznać jego znaczenia lub pokierować swoim postępowaniem.

§ 2. Jeżeli w czasie popełnienia przestępstwa zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania postępowaniem była w znacznym stopniu ograniczona, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary.

§ 3. Przepisów § 1 i 2 nie stosuje się, gdy sprawca wprowadził się w stan nietrzeźwości lub odurzenia powodujący wyłączenie lub ograniczenie poczytalności, które przewidywał albo mógł przewidzieć.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA ŻOŁNIERZY

Rozkaz

Wojsko jest typową strukturą scentralizowaną opartą na rozkazie wydawanym na wyższym szczeblu organizacyjnym niższemu szczeblowi. Rozkaz jest podstawą działania wojska. Z tego właśnie powodu zagadnienie wykonania lub niewykonania rozkazu oraz odpowiedzialności karnej za wykonanie względnie wydanie rozkazu którego wykonanie może być uznane za przestępstwo jest jednym z najważniejszych zagadnień. Z tym zagadnieniem jest bowiem powiązana sankcja karna, która pełni funkcję dyscyplinującą żołnierzy jak i również ustanawia granice dla wydającego rozkaz, których mu nie wolno przekroczyć.

„Karność wojskowa” – jej istota zawiera się w obowiązku wykonywania rozkazów. Niesubordynacja względem nich, mogąca mieć postać: niewykonania, odmowy wykonania albo wykonania rozkazu niezgodnie z jego treścią, realizuje znamiona czynu penalizowanego w ramach art. 343 k.k. *Ratio legis* konstrukcji i idei rozkazu zakłada obowiązek posłuszeństwa adresata rozkazu wobec woli rozkazodawcy. Warunkiem konstytutywnym wydania rozkazu jest istnienie stosunku legalnej władzy²⁴.

Fundamentalne znaczenie przy konstruowaniu desygnatów pojęcia rozkazu ma unormowanie art. 115 § 18 k.k. Zgodnie z nim **rozkaz jest poleceniem, wydanym żołnierzowi służbowo przez przełożonego lub uprawnionego żołnierza starszego stopniem, nakazującym określone działanie lub zaniechanie. Ma charakter konkretnego polecenia, które wydane zostało w warunkach służbowych**²⁵.

Fot. 28. Apel

Źródło: https://34bkpanc.wp.mil.pl/pl/11_546.html [dostęp: 9.10.2018 r.].

Przy kwalifikacji polecenia jako „polecenia wydanego służbowo” decydujące znaczenie ma nie jego forma, lecz treść, na którą składa się rzeczywista i wyrażnie okazana wola rozkazodawcy adresowana do podwładnego żołnierza, w celu pokierowania jego zachowaniem w sprawach służbowych, zgodnie z wolą przełożonego²⁶. Wypowiedź przełożonego wydającego rozkaz powinna być zawsze wią-

²⁴ Uwagi wstępne do rozdziału XL k.k. „Przestępstwa przeciwko zasadom dyscypliny wojskowej”.

²⁵ W. Kutzmann [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Legalis, Warszawa 2015, s. 1816.

²⁶ Zob. wyrok SN z dnia 17 czerwca 2003 r., WA 28/03, OSNwSK 2003, nr 1, poz. 1313.

żącym wyrazem woli, a nie np. jedynie opinią, prośbą czy też wskazówką. Rozkaz powinien być wyrażony w taki sposób, by jego adresat (żołnierz) rozumiał jego treść. Jego zakres (kreowany przez rozkazodawcę) powinien uwzględniać nie tylko stopień przygotowania adresatów do jego wykonania, ale przede wszystkim całokształt warunków i okoliczności związanych z wydaniem rozkazu.

Rozkaz jest poleceniem wydanym służbowo, co oznacza, że dotyczy on czynności związanych z zakresem spraw służbowych, które określone są przez zadania wojska, cele służby wojskowej, a także uprawnienia i obowiązki żołnierskie²⁷. Rozkazem nie będą, po pierwsze, polecenia mające ogólny charakter, które zawarte są w przepisach wojskowych, nawet jeżeli ich wprowadzenie do użytku było poprzedzone wydaniem rozkazu przez przełożonego. Rozkaz musi zawsze dotyczyć konkretnej sprawy, sytuacji oraz osoby. Między innymi dlatego zarządzenie regulujące np. tok pracy lub służby w jednostce czy też rozkład zajęć nie może być kwalifikowane jako rozkaz²⁸. Po drugie – polecenia dotyczące sfery pozasłużbowej. Wytyczenie granicy między tym, co służbowe, a tym, co niesłużbowe, wymaga każdorazowo zbadania stanu faktycznego i prawnego związanego z określoną sprawą.

Jeżeli chodzi o naturę rozkazu, to może być on np.: przestępny, bezprawny lub wadliwy. Z uwagi na fakt, że treścią rozkazu przestępnego jest przestępstwo, nie ma on mocy wiążącej dla adresata. Należy odróżnić od niego rozkaz bezprawny, który pozostając w kolizji z przepisami norm prawa, np. administracyjnego czy cywilnego, nie narusza norm prawa karnego. Należy podkreślić, że każdy rozkaz przestępny będzie jednocześnie rozkazem bezprawnym, ale nie każdy rozkaz bezprawny będzie rozkazem przestępnym. Powinien on więc zostać wykonany, przy czym ewentualne ujemne skutki jego realizacji będzie ponosić rozkazodawca. Rozkaz wadliwy nie ma przymiotu przestępności ani bezprawności. Charakteryzuje się on np. niecelowością jego wydania bądź też możliwymi mankamentami formalnymi. Niemniej, podobnie jak rozkaz bezprawny, powinien on zostać wykonany, zaś za skutki będzie odpowiadać wydająca go osoba²⁹.

„Przełożonym³⁰ jest żołnierz lub osoba nie będąca żołnierzem, któremu na mocy prawa, rozkazu, polecenia lub decyzji podporządkowano żołnierza (podwładnego), uprawniona do wydawania rozkazów lub poleceń podległym żołnierzom i kierowania ich czynnościami służbowymi”³¹. Po drugie – przełożony to żołnierz mający, na mocy przepisów organizacyjno-służbowych lub decyzji, prawo do wydawania rozkazów podwładnym³². W uchwale tej SN, formułując definicję

²⁷ K. Mioduski [w:] J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, dz. cyt., s. 740.

²⁸ Zob. wyrok SN z dnia 7 listopada 1986 r., N 24/86, OSNKW 1987, nr 5–6, poz. 50.

²⁹ S.M. Przyjemski, H. Kmiecik [w:] *System Prawa Karnego*, t. 11, red. M. Bojarski, 2012, s. 214.

³⁰ Pkt 4 Regulaminu Ogólnego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

³¹ Zob. decyzja nr 445/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 grudnia 2013 r. w sprawie wprowadzenia do użytku Regulaminu Ogólnego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej Regulamin Ogólny Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.Urz. MON poz. 398, zał.

³² Uchwała SN z dnia 7 lutego 1997 r., WZP 1/96, OSN(K) 1997, nr 5–6, poz. 38.

„przełożonego”, zwrócił przede wszystkim uwagę na osobę podwładnego jako adresata rozkazu. Zdaniem R.A. Stefańskiego definiowanie przełożonego przez przyzmat prawa do wydawania rozkazów nie jest zabiegiem zasadnym. Zgodnie z treścią art. 115 § 18 k.k. „Rozkazem jest polecenie określonego działania lub zaniechania wydane służbowo żołnierzowi przez przełożonego lub uprawnionego żołnierza starszego stopniem.” prawo do wydawania rozkazów, poza przełożonym, ma również żołnierz starszy stopniem. Stąd też istota terminu „przełożony” powinna być objaśniana przede wszystkim przez przyzmat relacji (charakteryzujących się podporządkowaniem), jakie występują między nim a inną osobą – podwładnym żołnierzem³³. Pojęcia przełożonego nie należy utożsamiać z „przełożonym dyscyplinarnym” czy „wyższym przełożonym dyscyplinarnym”.

Prawo do wydawania rozkazów przez żołnierza starszego stopniem nie charakteryzuje się automatycznością. Oznacza to, że starszeństwo w stopniu wojskowym nie upoważnia do wydawania rozkazów żołnierzom młodszym, mającym niższy stopień wojskowy. Dopiero umocowanie żołnierza starszego stopniem w drodze przepisu prawa daje mu uprawnienie do wydawania rozkazów³⁴. Wyjątkiem od zasady umocowania przepisem prawa żołnierza starszego stopniem do wydawania rozkazów są sytuacje określone w pkt 26 Regulaminu Ogólnego SZ RP. W sytuacjach:

- 1) niebezpieczeństwa zagrażającego jednostce wojskowej lub żołnierzom, jeśli nie ma ich przełożonego;
- 2) konieczności jednego kierownictwa w czasie współdziałania różnych jednostek wojskowych, jeśli między ich dowódcami nie występuje zależność służbowa, oraz
- 3) gdy młodsi (o niższym stopniu wojskowym) żołnierze naruszają prawo, dyscyplinę wojskową lub zakłócają porządek publiczny – żołnierz wyższy stopniem wojskowym ma prawo wydać rozkaz żołnierzowi młodszemu stopniem wojskowym³⁵.

Uprawnienia do wydawania rozkazów określa Regulamin Ogólny Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej z 30 grudnia 2013 r.³⁶. Klauzula zawarta w art. 318 k.k. odnosi się do sytuacji, w których realizacja znamion czynu zabronionego jest wykonywaniem rozkazu. Nie obejmuje natomiast wypadków, gdy żołnierz w toku wykonywania rozkazu popełnia wprawdzie czyn zabroniony, ale niebędący wykonaniem rozkazu, ani też innych wypadków, gdy żołnierz dopuszcza się czynu zabronionego w bliższym czy dalszym związku z wykonywaniem rozkazu³⁷.

³³ R.A. Stefański, *Przegląd uchwał Izby Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego za 1997 r.*, WPP 1998, nr 3–4, s. 115.

³⁴ Zob. np. art. 2 ust. 3 pkt 1 i 2 u.d.w.

³⁵ M. Flemming, *Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 49.

³⁶ Dz. Urz. MON poz. 398.

³⁷ J. Majewski, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 967–968.

Odpowiedzialność za wydanie lub za wykonanie rozkazu**Art. 318. [Kontratypt rozkazu wojskowego]**

Nie popełnia przestępstwa żołnierz, który dopuszcza się czynu zabronionego będącego wykonaniem rozkazu, chyba że wykonując rozkaz umyślnie popełnia przestępstwo.

A. Odpowiedzialność za wykonanie rozkazu

Może nastąpić także zbieg rozkazu i stanu wyższej konieczności. Żołnierz może nie ponieść odpowiedzialności karnej za wykonanie rozkazu, jeżeli nawet wykonując go, popełnił umyślnie czyn zabroniony (np. w sytuacji gdy odmową wykonania takiego rozkazu naraziłby się na niebezpieczeństwo utraty zdrowia lub życia). Dopuszczalna jest obrona konieczna w stosunku do żołnierza wykonującego bezprawny rozkaz, nawet wiążący żołnierza³⁸.

Na podstawie art. 318 uwalnia się od odpowiedzialności karnej żołnierza, który w wykonaniu rozkazu dopuścił się nieumyślnie czynu zabronionego. Wszelkie prawnokarne konsekwencje wykonania rozkazu w takim wypadku mogą spaść wyłącznie na rozkazodawcę (sprawstwo poleceniodawcze – art. 18 § 1 *in fine*)³⁹. W wypadku gdy podwładny usiłował jedynie popełnić zakazany czyn zabroniony, rozkazodawca odpowiada jak za usiłowanie popełnienia takiego czynu (art. 22 § 1). Zgodnie z art. 22 § 2 rozkazodawca odpowiada również wtedy, gdy podwładny nawet nie usiłował wykonać nakazanego mu czynu zabronionego, a więc za samo wydanie przestępnego rozkazu⁴⁰.

Zasada posłuszeństwa wobec rozkazu oznacza, że podstawowym obowiązkiem każdego żołnierza jest jego wykonanie. Obowiązek ten zwalnia rozkazobiorcę od ewentualnej odpowiedzialności karnej za dopuszczenie się przestępstwa w wyniku wykonania rozkazu. Reguła ta nie ma jedynie zastosowania w wypadku, gdy wykonawca rozkazu umyślnie popełnia przestępstwo, ponieważ – jak wynika z treści art. 318 k.k. – Kodeks karny nie przyjmuje koncepcji tzw. ślepych bagnetów (tj. absolutnego, bezwzględного posłuszeństwa wobec rozkazu). Jeśli wypełnienie rozkazu stanowi przestępstwo, żołnierz ma prawo odmówić jego wykonania (koncepcja „umiarkowanego posłuszeństwa”)⁴¹.

„Art. 318 k.k. nie w każdej sytuacji zwalnia żołnierza od odpowiedzialności, który dopuszcza się czynu będącego wykonaniem rozkazu. Wyjątkiem jest sytuacja, w której wykonujący rozkaz umyślnie popełnia przestępstwo. Ustawodawca nie uznał nieprzystającej do współczesności teorii «ślepych bagnetów», a więc bezwzględного posłuszeństwa rozkazowi, niezależnie od jego charakteru”⁴².

Odpowiedzialność rozkazobiorcy opiera się zatem na świadomości przestępności rozkazu, tj. świadomości jego niezgodności z przepisami prawa karnego i przekonaniu, że w razie jego wykonania rozkazobiorca popełni przestępstwo;

³⁸ J. Ziewiński, *Rozkaz wojskowy w prawie karnym*, Warszawa 1986, s. 311–313.

³⁹ J. Majewski, [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 964.

⁴⁰ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 672.

⁴¹ Por. szerzej: J. Ziewiński, dz. cyt., s. 111 i n.

⁴² Wyrok SN z 17.02.2016 r., WA 16/15, LEX nr 2023428.

podwładnego nie wiąże tylko rozkaz przestępny (naruszający normy prawa karnego); natomiast rozkaz bezprawny, ale sprzeczny z inną – niż prawo karne – dziedziną ma moc wiążącą i musi być wykonany, a odpowiedzialność spada w takim wypadku na rozkazodawcę⁴³; w pełni wiążący jest także rozkaz polecający popełnienie wykroczenia.

Według art. 318 nie popełnia przestępstwa żołnierz, który dopuszcza się czynu zabronionego będącego wykonaniem rozkazu, chyba że – wykonując rozkaz – umyślnie popełnia przestępstwo. Dlatego też wykonanie rozkazu nie jest przestępstwem, ale art. 318 nie uznaje zasady „ślepych bagnetów”, nakazującej bezwzględne posłuszeństwo wydającemu rozkaz. Jeżeli wykonanie rozkazu miałoby polegać na popełnieniu czynu przestępnego, a rozkazobiorca wie o tym wprost lub godzi się na to (wina umyślna), to nie ma on obowiązku ani prawa wykonania takiego rozkazu. Jeżeli rozkaz wykona, to będzie odpowiadał za popełnione przestępstwo, jeśli nie wykona, to nie ponosi odpowiedzialności karnej za odmowę wykonania tego rozkazu (art. 343 § 1).

Działanie nieumyślne wykonującego rozkaz nie wystarcza do pociągnięcia go do odpowiedzialności karnej⁴⁴.

Działanie na rozkaz w granicach określonych przez art. 318 wyłącza po stronie wykonawcy winę, nie zaś bezprawność. Podstawą uchylenia winy jest szczególna sytuacja podwładnego, który bądź nie uświadamia sobie, że wypełnia znamiona czynu zabronionego (tj. wchodzi w grę okoliczność określona w art. 28), bądź działa w przekonaniu, że obowiązek wykonania rozkazu uchyła jego odpowiedzialność (art. 29). W każdym razie podwładny, który otrzymał od przełożonego rozkaz przestępny, znajduje się w anormalnej sytuacji motywacyjnej, która wynika z kolizji między obowiązkiem posłuszeństwa a obowiązkiem przestrzegania obowiązującego prawa⁴⁵. Żołnierz dopuszczający się czynu zabronionego będącego wykonaniem rozkazu działa bezprawnie ze wszystkimi wynikającymi stąd konsekwencjami (w szczególności dla ratowania dóbr zagrożonych przez wykonywanie takiego rozkazu uprawnione jest stosowanie obrony koniecznej)⁴⁶. Uregulowanie dotyczące rozkazu (art. 318) nie dotyczy sytuacji, gdy żołnierz otrzymujący rozkaz działa w nieświadomości bezprawności czynu. Stosuje się wówczas art. 30⁴⁷.

⁴³ M. Flemming, dz. cyt., s. 55.

⁴⁴ T. Bojarski, [w:] *System Prawa Karnego*, t. 11, red. M. Bojarski, 2012, s. 869.

⁴⁵ A. Marek, dz. cyt., s. 673.

⁴⁶ J. Majewski, [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 965.

⁴⁷ Autor fragmentu Stanisław Hoc. Pozostali autorzy komentarza Marian Filar (red.), Marcin Berent, Janusz Bojarski, Marek Bojarski, Paweł Czarnecki, Wojciech Filipkowski, Oktawia Górniok, Ewa Guzik-Makaruk, Hofmański Monika, Piotr Kalitowski, Kulik Michał, Marek Paprzycki, Lech Krzysztof, Emil Pływaczewski, Wojciech W. Radecki, Andrzej Sakowicz, Zygfryd Siwik, Julita Stefańska Blanka, Ryszard A. Stefański, Leon Tyszkiewicz, Andrzej Wąsek, Leszek Wilk (dalej: Stanisław Hoc et al., dz. cyt.).

Fot. 29. Polscy żołnierze na misji

Źródło: <https://cwdpgp.wp.mil.pl/pl/articleshistoria-misji-3/2018-01-19n-pkw-w-ira-ku-2003-2008> [dostęp: 9.10.2018 r.].

Dla polskich jednostek wojskowych wykonujących zadania poza granicami państwa zasadnicze znaczenie ma **Transfer of Authority**, polegający na przekazaniu części uprawnień innemu dowódcy. Co się tyczy żołnierzy polskich, działanie takie polega na przekazaniu innemu, w tym wypadku „niepolskiemu”, dowództwu kierowania i dowodzenia operacyjnego wyznaczonymi siłami polskimi w wyraźnie określonym zakresie. Między żołnierzami Wojska Polskiego a żołnierzami innych armii wyjątkowo mogą występować stosunki przełożenia i podległości. Takie zależności mogą być uzgodnione tylko na okres wspólnych przedsięwzięć oraz wykonywania innych zadań określonych rozkazem przełożonego narodowego⁴⁸.

„«Wykonaniem rozkazu» w rozumieniu art. 318 k.k. należy uznać tylko takie działanie lub zaniechanie, które zostało przez rozkazodawcę wprost nakazane albo bez którego wykonanie rozkazu byłoby niemożliwe. Tylko w takich sytuacjach podwładny może uwolnić się od odpowiedzialności karnej za popełnione przestępstwo, nie odpowiada on też za skutki, które były koniecznym następstwem wykonania rozkazu. Norma art. 318 k.k. nie obejmuje natomiast przypadków, gdy podwładny popełnia przestępstwo wskutek wykonywania rozkazu niezgodnie z jego treścią lub też wbrew przepisom regulującym czynności, które prowadzą bezpośrednio do wykonania rozkazu, a więc nienależycie czy

⁴⁸ W. Marcinkowski, *Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 47.

niewłaściwie, gdyż wówczas czyn podwładnego nie może być uznany za będący «wykonaniem rozkazu»⁴⁹.

Rozkaz wykonania czynu stanowiącego wykroczenie. Wykonanie rozkazu przełożonego (uprawnionego żołnierza starszego stopniem) może prowadzić do popełnienia wykroczenia. W takiej sytuacji wykonawca rozkazu ma obowiązek jego wykonania i nawet jeżeli umyślnie popełni czyn zabroniony mający postać wykroczenia, to nie poniesie on odpowiedzialności karnej⁵⁰.

Rozkaz dotyczy działania związanego ściśle z wykonywaną służbą. Nie stanowi rozkazu polecenie popełnienia czynu zabronionego niemające nic wspólnego z wykonywanymi obowiązkami służbowymi⁵¹.

Na podstawie przepisów szczególnych art. 318, podobnie jak przepisy art. 115 § 18 oraz art. 344, ma odpowiednie zastosowanie do funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Straży Granicznej, Służby Więziennej, Służby Kontroli Wywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, a także strażaków, ale już nie do funkcjonariuszy i pracowników Centralnego Biura Antykorupcyjnego.

B. Odpowiedzialność za wydanie rozkazu

„Co do odpowiedzialności żołnierza wydającego rozkaz przestępny, trzeba zaznaczyć, że będzie on odpowiadał nie jako podżegacz, lecz za sprawstwo, niezależnie od odpowiedzialności wykonawcy. Analiza art. 18 § 1 oraz art. 318 i 344 k.k. skłania bowiem do wysunięcia wniosku, że przez prawo karne uznany został on za sprawcę, zarówno wtedy, gdy wykonawca także ponosi odpowiedzialność karną, jak i wówczas, gdy jest ona wyłączona ze względu na treść art. 318 lub 344 k.k. Art. 18 § 1 k.k. ma zastosowanie do stosunków panujących w wojsku nie tylko w przypadku, gdy nakazanie określonego działania lub zaniechania należy uznać za rozkaz [...], ale również jeśli odpowiada terminowi «polecenie». Natomiast wyłączenie karalności dla wykonawcy rozkazu jest możliwe jedynie, gdy polecenie przybrało formę rozkazu»⁵². Tak więc odpowiedzialność rozkazodawcy za czyn zabroniony będący wykonaniem rozkazu opiera się na konstrukcji sprawstwa polecającego (art. 18 § 1 k.k.). Samo wydanie rozkazu sprzecznego z prawem może też niekiedy stanowić realizację znamion czynu zabronionego w formie dokonania, np. z art. 231 k.k.⁵³

„Z ochrony przewidzianej w art. 318 k.k. nie korzysta rozkazobiorca, który w wykonaniu rozkazu umyślnie dopuszcza się przestępstwa»⁵⁴

⁴⁹ Wyrok SN z 4.11.2011 r., V KK 164/11, OSNKW 2012/2, poz. 16.

⁵⁰ Więcej na ten temat A. Marek, dz. cyt., s. 673.

⁵¹ T. Bojarski, [w:] *System Prawa Karnego*, t. 11, red. M. Bojarski, 2012, s. 868.

⁵² M. Klepner, dz. cyt., s. 70.

⁵³ J. Majewski [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 910.

⁵⁴ Wyrok SN z 14.03.2012 r., WA 39/11, LEX nr 1341745.

Art. 343. [Odmowa wykonania rozkazu]

§ 1. Żołnierz, który nie wykonuje lub odmawia wykonania rozkazu albo wykonuje rozkaz niezgodnie z jego treścią,

podlega karze aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 działa wspólnie z innymi żołnierzami lub w obecności zebranych żołnierzy albo następstwem czynu określonego w § 1 jest znaczna szkoda majątkowa lub inna poważna szkoda, sprawca

podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 3. Żołnierz, który wchodzi w porozumienie z innymi żołnierzami w celu popełnienia czynu zabronionego określonego w § 1 lub 2,

podlega karze ograniczenia wolności, aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 3 następuje na wniosek dowódcy jednostki.

Dobrem chronionym przez art. 343 k.k. jest dyscyplina wojskowa. Jej istota wiąże się z zobowiązaniem żołnierza do przestrzegania przepisów regulujących służbę wojskową, a także innych unormowań określających zasady oraz tryb odpowiedzialności dyscyplinarnej⁵⁵. Konieczność przestrzegania dyscypliny wojskowej nakłada u.d.w. Istota tego obowiązku wyczerpuje się w zasadzie służbowego podporządkowania żołnierzy rozkazom przełożonych, którą to zasadę chroni komentowany artykuł.

Zgodnie z brzmieniem art. 343 § 1 k.k. zachowanie sprawcy czynu zabronionego może polegać na:

- niewykonaniu rozkazu. Niewykonanie rozkazu następuje wówczas, gdy podwładny, nie manifestując zamiaru nierespektowania woli przełożonego, nie wykonuje otrzymanego od niego polecenia służbowego⁵⁶. Z uwagi na treść rozkazu przestępstwa tego można dokonać przez: zaniechanie (jeżeli rozkaz zobowiązuje do określonego działania) lub działanie (jeżeli rozkaz zobowiązuje do zaniechania określonych działań)⁵⁷.
- odmowie jego wykonania – Istota odmowy wykonania rozkazu zawiera się w wyrażnie wyartykułowanym lub uzewnętrznionym sprzeciwie w przedmiocie niewykonania otrzymanego polecenia służbowego. Sprzeciw może być wyrażony bezpośrednio – przełożonemu lub osobie przekazującej rozkaz, lub pośrednio – przez zachowywanie się w sposób, z którego jednoznacznie wynika, że rozkaz nie zostanie wykonany. Taka dowolność manifestacji odmowy prowadzi do wniosku, że może ona przybrać dowolną formę, np. bezpośredniej lub pośredniej (przez pośrednika) rozmowy, pisemną czy nawet gestu⁵⁸ – lub
- wykonaniu rozkazu niezgodnie z jego treścią. – Ostatnim z katalogu zachowań sprawcy czynu zabronionego z art. 343 § 1 k.k. jest wykonanie rozkazu nie-

⁵⁵ M. Mozgawa, *Kodeks karny. Komentarz...*, 2007, s. 651.

⁵⁶ L. Czubiński, *Polskie wojskowe prawo karne w zarysie*, Warszawa 1981, s. 121.

⁵⁷ L. Wilk, *Nieposłuszeństwo rozkazowi wojskowemu*, WPP 2002, nr 1, s. 5.

⁵⁸ A. Zoll [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 997.

zgodnie z treścią. Może się ono przejawiać np. w częściowym wykonaniu rozkazu, przekroczeniu granic rozkazu ze szkodą dla społecznie uzasadnionego interesu lub też samowolnym dodaniu bądź modyfikacji istotnych elementów rozkazu, a także zmianie sposobu i warunków jego realizacji. Przy odmowie wykonania rozkazu lub wykonaniu go, ale niezgodnie z treścią, społeczna szkodliwość nie wynika z niewykonania w ogóle lub niewłaściwego wykonania czynności służbowej nakazanej rozkazem. Wiąże się ona z tym, że doszło do naruszenia dyscypliny wskutek jawnej manifestacji niesubordynacji żołnierza podwładnego jako członka formacji, której istota i konstrukcja bazują na zasadzie bezwzględnej posłuszeństwa⁵⁹.

Tryb kwalifikowany przestępstwa niewykonania rozkazu określa art. 343 § 2 k.k. Kwalifikacja może zająć z uwagi na okoliczności działania sprawcy (wspólnie z innymi żołnierzami – przynajmniej trzech żołnierzy lub w obecności innych zebranych żołnierzy – przynajmniej dwóch) albo z uwagi na następstwo niewykonania rozkazu (znaczna szkoda majątkowa – zob. komentarz do art. 115 § 5 i 7 k.k., lub inna poważna szkoda). Kwalifikacja czynu z uwagi na następstwo pozwala przyjąć, że skutek może być wynikiem zarówno czynu umyślnego, jak i nieumyślnego. Wówczas w grę wchodzi konstrukcja winy kombinowanej (art. 9 § 3 k.k.)⁶⁰. Działania sprawcy w obecności innych zebranych żołnierzy mają szczególnie naganny wydźwięk, dlatego wyjątkowo surowo traktowane są przestępstwa przeciwko zasadom dyscypliny wojskowej popełnione w obecności zebranych służbowo żołnierzy. Użycie przez ustawodawcę w § 2 komentowanego artykułu obok terminu „znaczna szkoda majątkowa” terminu „inna poważna szkoda” pozwala wnioskować, że w tym drugim przypadku raczej nie chodzi o szkodę majątkową⁶¹ lecz o szkodę mającą postać np. naruszenia dobrego imienia i autorytetu armii lub innych wartości o charakterze moralnym⁶².

Użycie form czasownikowych, takich jak „nie wykonuje”, „odmawia”, „wykonuje” czy „działa”, uzasadnia przekonanie, że przestępstwo z art. 343 § 1 i 2 k.k. jest czynem umyślnym, jaki można popełnić w obydwu postaciach zamiaru. Jedynie odmowa wykonania rozkazu jest działaniem tylko w zamiarze bezpośrednim, o czym świadczy zwrot „odmawia”, charakteryzujący działanie intencjonalne, w którym nie ma miejsca na możliwość godzenia się na popełnienie czynu⁶³. W § 3 komentowanego artykułu ustawodawca zwrotem „w celu popełnienia czynu zabronionego” przesądził o konieczności wystąpienia, wchodzącego w skład winy umyślnej, zamiaru bezpośredniego o szczególnym zabarwieniu (*dolus directus coloratus*).

⁵⁹ S.M. Przyjemski, H. Kmiecik [w:] *System Prawa Karnego*, t. 11, red. M. Bojarski, 2012, s. 255.

⁶⁰ A. Marek, dz. cyt., s. 606.

⁶¹ Inaczej S.M. Przyjemski, H. Kmiecik [w:] *System Prawa Karnego*, t. 11, red. M. Bojarski, 2012, s. 256.

⁶² Zob. M. Flemming, dz. cyt., s. 136.

⁶³ R. Janiszowski-Downarowicz [w:] *Kodeks karny...*, red. R.A. Stefański, 2015, s. 1880.

Art. 344. [Niewykonanie rozkazu polecającego popełnienie przestępstwa]

§ 1. Nie popełnia przestępstwa określonego w art. 343 żołnierz, który odmawia wykonania rozkazu polecającego popełnienie przestępstwa albo nie wykonuje go.

§ 2. W razie wykonania rozkazu, o którym mowa w § 1, niezgodnie z jego treścią w celu istotnego zmniejszenia szkodliwości czynu, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary lub odstąpić od jej wymierzenia.

Teorie rozkazu⁶⁴. Kwestią zasadniczą dla normowanego w art. 344 k.k., usprawiedliwionego niewykonania rozkazu, jest ustalenie jego mocy wiążącej. W doktrynie prawa karnego można spotkać trzy zasadnicze koncepcje dotyczące tej kwestii.

1. Pierwszą z nich była koncepcja „ślepych bagnetów”, zgodnie z którą rozkazobiorca był zobowiązany do bezwzględnego wykonania wszelkich rozkazów, nawet przestępnych, za które nie ponosił odpowiedzialności karnej.
2. Stojąca w opozycji do niej koncepcja „myślących bagnetów” zakładała możliwość wykonywania jedynie rozkazów zgodnych z prawem.
3. Koncepcja „stosunkowania dóbr prawnych” (założeniowo najbliższa obecnemu stanowi prawnemu) zakładała stopniowanie dóbr oraz dokonywanie wyboru wedle ich proporcji.

Fot. 30. Żołnierz z bagnetem

Źródło: https://www.google.pl/search?tbm=isch&sa=1&ei=00B0W-39MtHGwQLKoZjQA&q=zolnierz+z+bagnetem&oq=zolnierz+z+bagnetem&gs_l=img.3...23217.27564.0.278 [dostęp: 9.10.2018 r.].

⁶⁴ **PROSZĘ o TYTUŁ, MIEJSCE I ROK WYDANIA** Autor fragmentu: A. Ziółkowska, pozostali autorzy komentarza: V. Konarska-Wrzošek (red.), A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, I. Zgoliński [dalej: autor fragmentu: A. Ziółkowska, pozostali autorzy komentarza: V. Konarska-Wrzošek (red.), dz. cyt.].

W praktyce, dla żołnierzy niemających wykształcenia prawniczego, stało się to problematyczne⁶⁵. Artykuł 344 § 1 k.k. wprowadza wyjątek od zasady bezwzględnej związania żołnierza rozkazem. W celu jak najlepszego scharakteryzowania go należy interpretować go w świetle unormowań art. 318 i 343 k.k. Zgodnie z brzmieniem pierwszego z wymienionych artykułów (art. 318 k.k.) obowiązek wykonania rozkazu, mimo że obejmuje nawet wypełnienie polecenia obligującego do przekroczenia uprawnień, nie może w swojej treści zawierać przestępstwa. Polecenie popełnienia przestępstwa w formie rozkazu nie ma bezwzględnej mocy wiążącej dla żołnierza, w związku z czym nie powoduje odpowiedzialności z art. 343 k.k. Granice obowiązku posłuszeństwa rozkazom wyznacza element podmiotowy – świadomość żołnierza rozkazobiorcy co do bezprawności otrzymanego rozkazu⁶⁶. Obowiązek posłuszeństwa nie obejmuje zatem rozkazów polecających popełnienie przestępstwa. Dlatego też wobec każdego dobra chronionego prawem dyscyplina wojskowa musi ustąpić. Te dobra prawne, których nie chroni sankcja karna, muszą ustąpić przed dyscypliną wojskową⁶⁷. Podwładny każdorazowo, nie wykonując rozkazu, powinien mieć przeświadczenie co do jego bezprawności. Niesubordynacji żołnierza nie usprawiedliwia samo tylko przypuszczenie o przestępności rozkazu⁶⁸. Konsekwencje błędu żołnierza w przedmiocie oceny, czy wydany mu rozkaz jest popełnieniem przestępstwa czy też nie, zależą od okoliczności, czy mamy do czynienia z nieświadomością przestępności rozkazu, czy też z urojeniem w tym zakresie⁶⁹.

Artykuł 344 uzupełnia kontratyp odmowy wykonania przestępnego rozkazu lub jego niewykonania (art. 318). Funkcją art. 344 § 1 jest określenie granic żołnierskiego obowiązku posłuchu dla rozkazu⁷⁰. Przepis ten rozstrzyga, że ciążący na każdym żołnierzu ustawowy obowiązek posłuszeństwa rozkazom nie obejmuje „rozkazów polecających popełnienie przestępstwa”⁷¹. Dyscyplina wojskowa musi ustąpić przed każdym dobrem prawnym chronionym, pod groźbą sankcji karnej, natomiast wszelkie te dobra prawne, których sankcja karna nie chroni, muszą ustąpić przed dyscypliną wojskową⁷².

Artykuł 344 § 1 przewiduje okoliczność wyłączającą bezprawność czynu zabronionego polegającego na odmowie lub niewykonaniu rozkazu, czyli sytuację, gdy żołnierz nie jest zobowiązany do wykonania rozkazu polecającego popełnienie przestępstwa. Niesubordynacja określona w art. 343 § 1 może przejawiać się w odmowie lub niewykonaniu rozkazu, a także w formie wykonania rozkazu niezgodnie z jego treścią. Nie stanowi przestępstwa określonego w art. 343 również

⁶⁵ L. Wilk, dz. cyt., s. 6.

⁶⁶ O. Górniok, S. Hoc, S.M. Przyjemski, *Kodeks karny. Komentarz*, t. 3 (art. 117–363), Gdańsk 1999, s. 505.

⁶⁷ A. Zoll [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 1009.

⁶⁸ R. Janiszowski-Downarowicz [w:] *Kodeks karny...*, red. R.A. Stefański, 2015, s. 1881.

⁶⁹ J. Majewski [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 1123.

⁷⁰ Wyrok SN z 11 października 2004 r., WA 13/04, OSNSK 2004, poz. 1747.

⁷¹ J. Majewski, [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 1115

⁷² Tamże, s. 1116.

wykonanie rozkazu polecającego popełnienie przestępstwa niezgodnie z jego treścią⁷³. Pominięcie w art. 343 § 1 tej formy niesubordynacji wobec rozkazu polecającego popełnienie przestępstwa należy ocenić jako poważny błąd⁷⁴.

Artykuł 344 zwalnia z obowiązku posłuszeństwa jedynie w wypadku, gdy rozkaz przełożonego nakazuje popełnienie przestępstwa, podlega natomiast wykonaniu rozkaz nakazujący popełnienie wykroczenia lub przewinienia dyscyplinarnego czy naruszenie przepisów prawa cywilnego lub administracyjnego. Artykuł 343 § 1 nie dotyczy więc rozkazów popełnienia czynu bezprawnego, ale niestanowiącego przestępstwa.

Rozkaz polecający popełnienie przestępstwa nie wiąże żołnierza w żadnym wypadku i nie ma tu znaczenia okoliczność, czy żołnierz zdaje sobie sprawę z tego, że rozkaz, który mu wydano, poleca popełnienie przestępstwa⁷⁵.

Trafnie Sąd Najwyższy⁷⁶ zakwalifikował jako „rozkaz polecający popełnienie przestępstwa” rozkaz wysłania do lotu w złych warunkach pogodowych, nieodpowiadających minimalnym warunkom bezpieczeństwa, samolotu konstrukcyjnie nieprzystosowanego do lotu w warunkach prognozowanego oblodzenia w chmurach, jak również wysłania w takich warunkach pogodowych samolotów bojowych do przelotu defiladowego nad dużym miastem. Trafnie, ponieważ wykonanie i pierwszego, i drugiego z wymienionych rozkazów wiązałoby się z nadmiernym (nieakceptowalnym) ryzykiem spowodowania wypadku w ruchu powietrznym⁷⁷.

Wykonanie rozkazu polecającego popełnienie przestępstwa niezgodnie z jego treścią w celu istotnego zmniejszenia szkodliwości czynu stanowi – zgodnie z art. 344 § 2 – fakultatywną podstawę do nadzwyczajnego złagodzenia kary, a nawet odstąpienia od jej wymierzenia. Podstawa ta – zdaniem J. Majewskiego⁷⁸ – nie jest związana z odpowiedzialnością za czyn zabroniony określony w art. 343, ale z odpowiedzialnością za czyn zabroniony, którego wykonanie rozkazano żołnierzowi.

Artykuł 344 na podstawie przepisów szczególnych, podobnie jak przepisy art. 115 § 18 oraz art. 318, ma odpowiednie zastosowanie do funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego, Straży Granicznej i Straży Więziennej, a także Państwowej Straży Pożarnej, z wyłączeniem Centralnego Biura Antykorupcyjnego.

Przełożony, który wydał rozkaz nakazujący popełnienie przestępstwa, odpowiada za sprawstwo kierownicze (art. 18 § 1 k.k.).

⁷³ Tamże, s. 1117; Wilk, dz. cyt., s. 7–8.

⁷⁴ J. Majewski, [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 1117.

⁷⁵ Tamże, s. 1118; Wilk, dz. cyt.; M. Flemming, dz. cyt., s. 141

⁷⁶ Wyrok z 11 października 2004 r., WA 13/04.

⁷⁷ J. Majewski, [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 1122.

⁷⁸ Tamże, s. 1118.

Fot. 31. Święto Wojska Polskiego 2018 w Opolu

Źródło: P. Guzik, *Święto Wojska Polskiego 2018 w Opolu. Będzie defilada, piknik i pokazy sprzętu*, <http://www.nto.pl/wiadomosci/opole/a/swieto-wojska-polskiego-2018-w-opolu-bedzie-defilada-piknik-i-pokazy-sprzetu-program,13411464> [dostęp: 9.10.2018 r.].

C. Stosowanie środków w celu wymuszenia posłuchu dla rozkazu

Art. 319. [Kontratyp ostatecznej potrzeby wojskowej]

§ 1. Nie popełnia przestępstwa żołnierz, gdy w wypadku nieposłuszeństwa lub oporu stosuje środki niezbędne, do którego wydania był uprawniony, jeżeli okoliczności wymagają natychmiastowego przeciwdziałania, a posłuchu dla rozkazu nie można osiągnąć w inny sposób.

§ 2. W razie przekroczenia granic ostatecznej potrzeby sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary.

Przepis art. 319 k.k. wprowadza kontratyp tzw. ostatecznej potrzeby, zgodnie z którym nie popełnia przestępstwa żołnierz, jeżeli w sytuacji nieposłuszeństwa lub oporu będzie on stosował środki niezbędne dla wymuszenia posłuchu dla rozkazu, do którego wydania był uprawniony, bądź też jeżeli okoliczności wymagają natychmiastowego przeciwdziałania, a posłuchu dla rozkazu nie będzie można osiągnąć w inny sposób. Działanie w ramach kontrotypu powoduje, że czyn poświadczony nie charakteryzuje się przymiotem bezprawności karnej. Wprowadzenie przez ustawodawcę unormowania prawnego mającego wzmocnić egzekwowalność wykonywania rozkazów podyktowane jest przede wszystkim charakterem służby wojskowej. Tym unormowaniem ustawodawca bezpośrednio wskazał, że dla utrzymania dyscypliny wojskowej, a w szczególności karności, można naruszyć dobra osobiste nieposłusznego lub opornego żołnierza.

Ostateczna potrzeba a stan wyższej konieczności – mimo tożsamości funkcjonalnej zachodzącej między stanem ostatecznej potrzeby a stanem wyższej konieczności między tymi instytucjami zachodzą dość istotne różnice. W stanie wyższej konieczności osoba działająca chce przede wszystkim uchylić niebez-

pieczeństwo, jakie grozi dobru chronionemu prawem. Natomiast przy działaniu w ramach ostatecznej potrzeby żołnierz, podejmując określone zachowania, robi to dla ratowania określonego dobra, rozumianego przede wszystkim jako karność wojskowa wchodząca w skład dyscypliny wojskowej⁷⁹.

Istota oraz znamiona działania w ostatecznej potrzebie. Komentowany kontratyp polega na tym, że przestępstwem nie będzie działanie przełożonego podjęte przeciwko podwładnemu, jeżeli tylko było ono niezbędne dla wymuszenia posłuchu dla rozkazu, do którego wydania przełożony był uprawniony⁸⁰. Z brzmienia przepisu art. 319 k.k. wynika, że do znamion działania w ostatecznej potrzebie należy zaliczyć to, że:

- 1) istnieje rozkaz;
- 2) widoczne są przejawy nieposłuszeństwa wobec niego;
- 3) rozkazobiorcą jest żołnierz;
- 4) celem rozkazodawcy jest wymuszenie posłuchu;
- 5) stan niewykonywania rozkazu ma charakter trwały;
- 6) dochodzi do stopniowania działań wymuszających;
- 7) zachodzi proporcjonalność działań wymuszających do potrzeby.

Nieposłuszeństwo lub opór wobec rozkazu może mieć postać niewykonania, odmowy wykonania lub wykonania rozkazu niezgodnie z jego treścią⁸¹.

Podmiot uprawniony do działania w stanie ostatecznej potrzeby. Na działanie w stanie ostatecznej potrzeby może powoływać się jedynie rozkazodawca-przełożony (lub uprawniony żołnierz starszy stopniem) niekarnego żołnierza. Podmiotem, który nie może powoływać się na stan ostatecznej potrzeby, jest rozkazodawca niebędący żołnierzem. Aby przełożony (uprawniony żołnierz starszy stopniem) mógł korzystać z przewidzianej w art. 319 § 1 k.k. ochrony, musi działać w celu wymuszenia posłuchu dla rozkazu. Działanie to polega na stosowaniu głównie środków przymusu, charakteryzujących się przymiotem niezbędności. Konieczność stosowania środków niezbędnych (czyli takich, których zastosowanie pozwoli po pierwsze – osiągnąć wskazany w przepisie cel, polegający na wymuszeniu posłuchu dla rozkazu, po drugie – złamie opór rozkazobiorcy, po trzecie – nie przekroczy potrzeb określonych np. charakterem rozkazu, rodzajem i rozmiarem negatywnych następstw jego niewykonania czy też siłą oporu stawianego przez żołnierza) nawiązuje do konieczności stosowania w sytuacji działania w stanie wyższej konieczności tzw. środków proporcjonalnych. Chodzi o to, by wybierać te środki, które zapewnią osiągnięcie celu przy jednoczesnej jak najmniej ingerencji w dobra niesubordinowanego rozkazobiorcy-żołnierza⁸².

⁷⁹ W. Kutzmann [w:] *Kodeks karny...*, red. R.A. Stefański, 2015, s. 1822.

⁸⁰ T. Hanusek, *Działanie w przypadku ostatecznej potrzeby*, WPP 1963, nr 1, s. 10; T. Leśko, *Problemy prawne i profilaktyka*, Warszawa 1986, s. 30; T. Jaszowski, *Kilka uwag na temat wymuszania posłuszeństwa w wojsku*, WPP 1972, nr 3, s. 150–153.

⁸¹ Więcej na ten temat – zob. kom. do art. 343 k.k.; K. Mioduski [w:] J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, dz. cyt., s. 773.

⁸² Autor fragmentu Hoc Stanisław et al.

Możliwość zastosowania „środków niezbędnych” uzależniona jest od kumulatywnego spełnienia dwóch warunków: po pierwsze – jeżeli okoliczności zdarzenia wymagają natychmiastowego przeciwdziałania, po drugie – jeżeli posłuchu dla rozkazu nie można osiągnąć w inny sposób⁸³. Trafny jest pogląd, zgodnie z którym należy każdorazowo i in concreto dokonywać oceny, czy zastosowanie w danej sytuacji „środków niezbędnych” dla wymuszenia posłuchu dla rozkazu jest konieczne, czy też nie. Dla oceny relewantne znaczenie mają następujące kryteria: waga rozkazu, prognozowany rozmiar szkód będący następstwem niewykonania rozkazu czy wpływ niesubordynacji żołnierza na postawy i moralność innych żołnierzy⁸⁴.

Ponadto A. Marek postuluje, by brać pod uwagę również zachowanie się nieposłusznego żołnierza (czy jego opór był bierny, czy czynny), co z kolei daje możliwość zwielokrotnionego użycia środków przymusu⁸⁵. Opatrzenie przez ustawodawcę konieczności przeciwdziałania niesubordynacji żołnierza przymiotem „natychmiastowości” wskazuje, że przeciwdziałanie nieposłuszeństwu lub oporowi powinno być podejmowane w momencie ich wystąpienia, czyli niezwłocznie⁸⁶. Drugim warunkiem determinującym możliwość działania w ramach ostatecznej potrzeby jest rozpoznanie, że posłuchu dla rozkazu nie da się osiągnąć w inny sposób niż ten wskazany w art. 319 § 1 k.k. Zwrot „inny sposób” należy odnosić do każdego zachowania, które dyscyplinuje i w konsekwencji zapewnia posłuszeństwo rozkazowi, bez uprzedniej konieczności stosowania środków mogących naruszyć dobra osobiste podwładnego (młodsze stopniem żołnierza). Przykładem zachowania mieszczącego się w ramach „innego sposobu” może być np. powtórne nakazanie wykonania rozkazu czy też odwołanie się do wartości honoru żołnierza itp. Jak długo będzie istniał inny sposób zapewnienia posłuchu dla rozkazu, tak długo, działając na rzecz ratowania karności wojskowej, nie można powodować uszczerbku w dobrach nieposłusznego żołnierza, powołując się na działanie w warunkach ostatecznej potrzeby⁸⁷.

Kontratyp określony w art. 319 uchyla bezprawność działań rozkazodawcy skierowanych przeciwko niekarnemu żołnierzowi (żołnierzom) podjętych w celu przełamania nieposłuszeństwa przeciwko wydanemu rozkazowi i zmuszenia do podporządkowania służbowym poleceniom. Jest on szczególną odmianą stanu wyższej konieczności⁸⁸.

W uzasadnieniu projektu k.k. podkreślono, że od żołnierza wymuszającego posłuch nie wymaga się poszanowania zasady proporcji pomiędzy dobrem poświęconym a dobrami ratowanymi przy użyciu tego środka.

⁸³ W. Kutzmann [w:] *Kodeks karny...*, red. R.A. Stefański, 2015, s. 1824.

⁸⁴ J. Majewski [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 888.

⁸⁵ A. Marek, dz. cyt., s. 674–675.

⁸⁶ J. Majewski [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 888.

⁸⁷ A. Marek, dz. cyt., s. 675.

⁸⁸ A. Kamieński, [w:] O. Górniok (red.), *Kodeks...*, s. 952.

Zarówno w Uzasadnieniu projektu k.k., jak i w doktrynie⁸⁹ przyznaje się, że przepis ten nie reguluje warunków stosowania przymusu jako środka wymuszenia posłuchu rozkazom w sytuacji bojowej. Hipoteza art. 319 § 1 nie rozróżnia warunków, w jakich działa dana jednostka organizacyjna sił zbrojnych, a więc czy dany oddział wojskowy wykonuje zadania w czasie wojny czy też w czasie pokoju, czy zadania te wykonywane są przy użyciu broni przez grupę żołnierzy i czy żołnierze ci, działający w warunkach bojowych, są ostrzeliwani lub atakowani w inny sposób. Prezentowany jest pogląd⁹⁰, że nierozróżnienie w hipotezie tych sytuacji, lecz użycie tylko ogólnego sformułowania – „stosuje” – zezwala na wykładnię, że tak ogólnie i abstrakcyjnie sformułowane znamię czasownikowe odnosi się do wszystkich sytuacji (okoliczności), w których uprawniony podmiot może stosować niezbędne środki do wymuszenia posłuchu. Podkreśla się także, że ustawodawca uznał, iż używanie – dla wymuszenia posłuszeństwa – broni palnej wobec żołnierza, czego skutkiem może być jego śmierć lub ciężki uszczerbek na zdrowiu, byłoby sprzeczne z aksjologią kodeksu karnego z 1997 r. Kodeks ten reguluje stosunki w wojsku w czasie pokoju, natomiast egzekwowanie posłuszeństwa w czasie wojny powinno regulować odrębne ustawodawstwo⁹¹.

Zdaniem M. Flemminga⁹² ustawodawca pozostawił nieuregulowaną sprawę zachowań żołnierzy, w tym też dowódców, w razie znalezienia się w warunkach bojowych w czasie działań jednostek polskiego wojska w ramach sił zbrojnych ONZ lub innych misji. Z tym poglądem polemizuje A. Marek⁹³, podkreślając, że obowiązuje art. 319, który zezwala na zastosowanie niezbędnych środków przymusu, ale nie legalizuje użycia broni wobec żołnierza odmawiającego wykonania rozkazu. Nie wydaje się – jak zauważa – aby obecnie stwarzało to jakikolwiek problem w Siłach Zbrojnych RP.

Ostateczna potrzeba jest kontratypem, stanowi szczególną postać stanu wyższej konieczności⁹⁴. Wyrażany jest także pogląd⁹⁵, że pewne cechy kontratypu ostatecznej potrzeby zbliżają tę instytucję do obrony koniecznej, inne – do stanu wyższej konieczności. Sytuację ostatecznej potrzeby – podobnie jak sytuację obrony koniecznej – konstytuuje bezprawny zamach; w wypadku ostatecznej potrzeby chodzi o zamach na dyscyplinę wojskową (nieposłuszeństwo lub opór wobec rozkazu). Do stanu wyższej konieczności zbliża ostateczną potrzebę wyrażnie subsydiarny charakter.

Klauzula wyłączająca odpowiedzialność karną, ujęta w art. 319 § 1, nie chroni żołnierza, który sam w sposób bezprawny, przez wydanie bezprawnego rozkazu, doprowadził do sytuacji, w której dla ratowania dyscypliny wojskowej trzeba by poświęcić dobro innego żołnierza. W zakresie zastosowania art. 319 nie mieści się

⁸⁹ S.M. Przyjemski, [w:] O. Górniok, S. Hoc, S.M. Przyjemski, *Kodeks karny...*, s. 457.

⁹⁰ A. Kamieński, [w:] O. Górniok (red.), *Kodeks...*, s. 953.

⁹¹ A. Marek, dz. cyt., s. 674.

⁹² *Kodeks karny – część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 60.

⁹³ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz...*, 2010, s. 674.

⁹⁴ T. Bojarski, [w:] *System Prawa Karnego*, t. 11, red. M. Bojarski, 2012, s. 869.

⁹⁵ J. Majewski, [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 973.

wymuszanie posłuchu dla rozkazu bezprawnego, niezależnie od tego, czy jest to rozkaz przestępny czy nieprzestępny⁹⁶. Z ochrony określonej w art. 319 § 1 może korzystać tylko żołnierz, który działa „w celu wymuszenia posłuchu dla rozkazu, do którego wydania był uprawniony”, a żaden żołnierz nie jest uprawniony do wydawania innym żołnierzom rozkazów sprzecznych z prawem.

Działanie w ramach określonego w art. 319 § 1 kontratyapu ostatecznej potrzeby wojskowej opiera się na trzech warunkach: 1) konieczności, 2) subsydiarności i 3) proporcjonalności⁹⁷. Warunek konieczności wynika ze sformułowania o zastosowaniu środków „niezbędnych w celu wymuszenia posłuszeństwa”, co oznacza – zdaniem A. Marka – że nie wolno używać środków przymusu, gdy nie zachodzą okoliczności wymagające natychmiastowego przeciwdziałania. Zgodzić się trzeba z poglądem, że ocenę tę należy formułować *in concreto*, wskazując takie okoliczności, jak: waga rozkazu (tj. wykonania tego, czego rozkaz dotyczy), wpływ niesubordynacji nieposłusznego (opornego) żołnierza na morale, postawę i zachowanie innych żołnierzy, przewidywany rozmiar szkód wynikłych z niewykonania rozkazu⁹⁸. Są to okoliczności ocenne i stopniowalne.

Warunek subsydiarności oznacza, że wymuszenie posłuszeństwa dla rozkazu nie może być osiągnięte w inny sposób niż przez zastosowanie środków, o których mowa w art. 319 § 1. „Inny sposób”, o którym mowa w art. 319 § 1 *in fine*, to każdy taki sposób osiągnięcia posłuchu dla rozkazu, który nie prowadziłby do naruszenia dóbr nieposłusznego (opornego) żołnierza, np. rozmowa z żołnierzem, perswazja, ponowienie rozkazu⁹⁹ przez „inny sposób” należy rozumieć w szczególności ponowienie rozkazu w obecności żołnierzy, użycie dostępnych środków perswazji, zagrożenie wystąpieniem do dowódcy jednostki o zastosowanie środków dyscyplinarnych.

„Środki niezbędne” natomiast to środki zdatne do osiągnięcia zamierzonego celu, którym jest wymuszenie posłuchu dla rozkazu, ale zarazem jak najmniej dolegliwe dla nieposłusznego żołnierza¹⁰⁰.

Warunek proporcjonalności określa sposób użycia środków, o których mowa w art. 319 § 1. Trafnie więc podkreśla A. Marek¹⁰¹, że im większa jest waga wykonania tego, co jest przedmiotem rozkazu, tym intensywniejsze mogą być środki zmierzające do wymuszenia posłuszeństwa.

W żadnym jednak wypadku nie mogą to być środki skutkujące śmiercią żołnierza lub powodujące u niego poważny uszczerbek na zdrowiu.

Osobą uprawnioną do stosowania w ostatecznej potrzebie „środków niezbędnych w celu wymuszenia posłuchu dla rozkazu” jest tylko żołnierz, który kontestowany rozkaz wydał. Będzie to więc zawsze – w zależności od okoliczności konkretnego przypadku – albo przełożony nieposłusznego (opornego) żołnierza, albo

⁹⁶ Tamże, s. 974.

⁹⁷ A. Marek, dz. cyt., s. 674.

⁹⁸ J. Majewski, [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 976.

⁹⁹ Tamże, s. 977. Zdaniem A. Marka, dz. cyt., s. 675.

¹⁰⁰ J. Majewski, [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 975.

¹⁰¹ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz...*, 2010, s. 675.

uprawniony żołnierz starszy od niego stopniem¹⁰². Minister Obrony Narodowej, niebędący żołnierzem, nie może natomiast korzystać z tego środka wymuszenia posłuchu, wydając stosowne rozkazy¹⁰³.

Przekroczenie granic ostatecznej potrzeby wystąpi, gdy naruszona zostanie zasada konieczności natychmiastowego działania, subsydiarności oraz umiarkowanej reakcji¹⁰⁴. Żołnierz, który przekracza granice ostatecznej potrzeby, działa bezprawnie, a przekroczenie granic ostatecznej potrzeby może mieć różne konsekwencje dla sprawcy w zależności od tego, czy jest ono usprawiedliwione (niezawinione) czy też nieusprawiedliwione (zawinione)¹⁰⁵.

Przekroczenie granic ostatecznej potrzeby (art. 319 § 2) powoduje, że sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary wobec przełożonego lub starszego stopniem. Trafnie stwierdza się przy tym, że zastosowanie nadzwyczajnego złagodzenia będzie uzasadnione jedynie w wypadku nieznacznego przekroczenia tych warunków¹⁰⁶.

D. Inne naruszenia dyscypliny wojskowej – wobec podwładnego¹⁰⁷

Cechami charakterystycznymi służby wojskowej oraz jej wykonywania są dyscyplina i podporządkowanie przełożonym. Zachodząca w relacji przełożony – podwładny nierówność pozycji, jako jeden z aspektów życia wojskowego, wymaga od osób będących wyżej w hierarchii wojskowej szczególnego wyczucia i powściągliwości w stosunkach z podwładnymi. Między innymi dlatego stosowanie przez przełożonego niedozwolonych metod wychowawczych wobec podwładnego, żołnierza młodszego stopniem albo równego stopniem, lecz o krótszym okresie pełnienia służby daje podstawę do zastosowania konsekwencji karnoprawnych, przewidzianych w komentowanym rozdziale. Poniżanie i znieważanie podwładnego godzi również w autorytet przełożonego, co powoduje zachwianie dyscypliny wojskowej. Taki wniosek pozwala na stwierdzenie, że przedmiotami chronionymi w ramach omawianego przepisu są także porządek wojskowy i dyscyplina wojskowa¹⁰⁸.

Art. 350. [Poniżenie podwładnego]

§ 1. Żołnierz, który poniża lub znieważa podwładnego, podlega karze ograniczenia wolności, aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 2.

¹⁰² J. Majewski, [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 975.

¹⁰³ A. Kamieński, [w:] O. Górniok (red.), *Kodeks...*, s. 955

¹⁰⁴ J. Majewski, [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 978.

¹⁰⁵ Tamże, s. 379.

¹⁰⁶ A. Marek, dz. cyt., s. 675; Stanisław Hoc et al., dz. cyt.

¹⁰⁷ Podwładny. To osoba podlegająca władzy przełożonego, która zobowiązana jest do wykonywania rozkazów (zob. także komentarz do art. 115 § 18 k.k.). Zgodnie z unormowaniem art. 353 k.k. przepisy art. 350–352 k.k. stosuje się odpowiednio do żołnierza dopuszczającego się penalizowanego w nich czynu, żołnierza młodszego albo równego stopniem, ale o krótszym okresie pełnienia służby wojskowej.

¹⁰⁸ I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973, s. 898.

Można przyjąć, że **sprawcą tego przestępstwa może być każdy żołnierz**, który w czasie popełnienia czynu pełnił czynną służbę wojskową. Przestępstwo z art. 350 k.k. może popełnić każdy żołnierz będący przełożonym pokrzywdzonego lub żołnierz wskazanego w art. 353 k.k., niezależnie od rodzaju posiadanego stopnia czy rodzaju pełnionej służby. Warunkiem konstytutywnym jest konieczność odbywania czynnej służby wojskowej, a także zależność nadrzędności i podporządkowania między sprawcą – przełożonym a pokrzywdzonym – żołnierzem podwładnym lub żołnierzem wskazanym w art. 353 k.k.¹⁰⁹

Art. 351. [Naruszenie nietykalności cielesnej podwładnego]

Żołnierz, który uderza podwładnego lub w inny sposób narusza jego nietykalność cielesną, podlega karze aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 352. [Znęcanie się nad podwładnym]

§ 1. Żołnierz, który znęca się fizycznie lub psychicznie nad podwładnym, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Czynność sprawcza „znęcania się” może mieć formę działania lub zaniechania, polegającego na umyślnym zadawaniu bólu fizycznego lub cierpień moralnych. Zachowanie będące znęcaniem oznacza zazwyczaj działanie, na które składają się jedno- lub wielorodajowe czynności, naruszające różne dobra prawne¹¹⁰.

Pojęcie znęcania się obejmuje zadawanie uderg fizycznych lub psychicznych (np. bicie, szarpanie, kopanie, niszczenie osobowości podwładnego wskutek wykorzystywania jego ułomności, sposobu wystawiania się czy też cech jego intelektu, a nawet uporczywe wymierzanie niezasłużonych lub nieregulaminowych kar dyscyplinarnych¹¹¹). Można do niego zakwalifikować także specyficzne dla żołnierzy i dla służby wojskowej zachowania (polegające np. na zabawie w tzw. granat, wielokrotnym zmuszaniu pokrzywdzonego do wykonywania komendy padnij–powstań) czy też nakazywanie wykonywania ćwiczeń fizycznych (w postaci np. pompek) w ilości niemożliwej do wyrobienia.

Jak wskazują S.M. Przyjemski i H. Kmiecik, za znęcanie można wyjątkowo uznać postępowanie ograniczone do jednego, zwartego w czasie i miejscu, zdarzenia, pod warunkiem jednak, że odznacza się ono intensywnością w zadawaniu dolegliwości, a zwłaszcza jeżeli jest ono złożone z wielu aktów wykonawczych rozciągniętych w czasie. O kwalifikacji zachowania jako znęcania decyduje obiektywna ocena, a nie subiektywne odczucie pokrzywdzonego¹¹².

¹⁰⁹ Pozostali autorzy komentarza: V. Konarska-Wrzošek (red.), dz. cyt.

¹¹⁰ Por. wyrok SA we Wrocławiu z dnia 8 marca 2012 r., II Aka 388/11, LEX nr 1129381.

¹¹¹ A. Marek, dz. cyt., s. 613.

¹¹² S.M. Przyjemski, H. Kmiecik [w:] *System Prawa Karnego*, t. 11, red. M. Bojarski, 2012, s. 264.

Przyjmuje się, że przestępstwo jest popełnione ze szczególnym okrucieństwem, jeżeli:

- 1) wyrządza ono znaczną dolegliwość fizyczną lub powoduje poważne następstwa w psychice ofiary;
- 2) sprawca stosuje środki niewspółmierne do stawianego przez ofiarę oporu lub też
- 3) podejmuje działania mające na celu „nie tylko popełnienie przestępstwa głównego” (np. obcowania płciowego), ale zmierza również do poniżenia ofiary.

Sprawca może także działać w sposób drastyczny, odrażający czy wyjątkowo brutalny. Poszczególne elementy charakteryzujące działanie „ze szczególnym okrucieństwem” mogą wystąpić samoistnie lub kumulatywnie¹¹³. Zatem dla uznania określonego zachowania jako przypadku znęcania się ze szczególnym okrucieństwem należy każdorazowo poddać je szczegółowej analizie, dokonanej przez pryzmat towarzyszących zdarzeniu okoliczności¹¹⁴.

Przepisy art. 350–352 stosuje się odpowiednio do żołnierza, który dopuszcza się czynu określonego w tych przepisach względem żołnierza młodszego stopniem albo równego stopniem o krótszym okresie pełnienia służby wojskowej¹¹⁵.

Fot. 32. Symbole sprawiedliwości

Źródło: <https://brpd.gov.pl/aktualnosci-wystapienia-generalne/kodeks-karny-zbyt-lagodny-dla-osob-krzywdzacych-dzieci> [dostęp: 9.10.2018 r.].

¹¹³ Wyrok SA w Krakowie z dnia 4 listopada 2010 r., II AKa 180/10, niepubl.

¹¹⁴ Uchwała SN z dnia 21 grudnia 1972 r., VI KZP 64/72, OSNKW 1973, nr 2–3, poz. 18.

¹¹⁵ Art. 353 k.k.

E. Inne naruszenia dyscypliny wojskowej - wobec przełożonego

Dobrem chronionym jest dyscyplina wojskowa (zob. komentarz do art. 343 k.k.). W ramach tego przedmiotu bezpośrednim przedmiotem ochrony jest przełożony wojskowy (przełożony – zob. komentarz art. 343 k.k.). Rodzajowym przedmiotem ochrony jest stanowiąca jeden z elementów przestrzegania dyscypliny karność wojskowa¹¹⁶. Autorytet przełożonego jest czynnikiem zapewniającym realizację i utrzymanie karności wojskowej. Jego naruszenie jest równoznaczne z naruszeniem dyscypliny wojskowej. Ustawodawca, chcąc zapewnić możliwie najlepszą ochronę nietykalności oraz nieskrępowania autorytetu przełożonego, wskazał, że w typie podstawowym komentowanego przestępstwa (art. 345 § 1 k.k.) warunkiem sine qua non nie jest, by było ono popełnione w związku z pełnieniem służby przez pokrzywdzonego. Takim ujęciem ustawodawca zapewnił przełożonemu wojskowemu szerszą ochronę, niż ma to miejsce w odniesieniu do funkcjonariusza publicznego (art. 222 i 223 k.k.)¹¹⁷.

Art. 345. [Napaść na przełożonego]

§ 1. Żołnierz, który dopuszcza się czynnej napaści na przełożonego, podlega karze aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynnej napaści w związku z pełnieniem przez przełożonego obowiązków służbowych albo wspólnie z innymi żołnierzami lub w obecności zebranych żołnierzy, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 3. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 używa broni, noża lub innego podobnie niebezpiecznego przedmiotu, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4. Karze przewidzianej w § 3 podlega sprawca czynu określonego w § 1 lub 2, jeżeli jego następstwem jest skutek określony w art. 156 lub 157 § 1.

Przepis art. 345 k.k. zawiera typ podstawowy (art. 345 § 1 k.k.) oraz trzy typy kwalifikowane (art. 345 § 2–4 k.k.). Typ podstawowy z art. 345 § 1 k.k. odwołuje się do czynnej napaści jako zachowania sprawczego. Działanie w ramach czynnej napaści jest działaniem szerszym od naruszenia nietykalności cielesnej, które stanowi jej część składową. Za czynną napaść należy uznać wszystkie podejmowane przez jej sprawcę działania zmierzające do naruszenia nietykalności cielesnej, nawet jeżeli to nie nastąpi. Bez znaczenia jest fakt, czy wyrządzenie dolegliwości fizycznej w ramach czynnej napaści jest celem samym w sobie, czy jedynie środkiem do osiągnięcia innych skutków, np. zmuszenia przełożonego do zaniechania czynności służbowej. Dla bytu tego przestępstwa nie jest również ważne, by zamach był celny. Istotne jest natomiast, by było ono zdolne do wyrządzenia dolegliwości¹¹⁸.

¹¹⁶ L. Czubiński, dz. cyt., s. 123.

¹¹⁷ M. Mozgawa, *Kodeks karny...*, 2007, s. 653; A. Jarota, *Przestępstwo czynnej napaści na przełożonego*, WPP 2006, nr 4, s. 15.

¹¹⁸ E. Pływaczewski, *Przestępstwo czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego*, Toruń 1985, s. 72

Art. 346. [Przemoc lub groźba bezprawna wobec przełożonego]

§ 1. Żołnierz, który stosuje przemoc lub groźbę bezprawną w celu przeszkodzenia przełożonemu w czynności służbowej albo w celu zmuszenia przełożonego do przedsięwzięcia albo zaniechania czynności służbowej, podlega karze aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli sprawca działa wspólnie z innymi żołnierzami lub w obecności zebranych żołnierzy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Dobrem chronionym w art. 346 k.k. jest szeroko pojęta dyscyplina wojskowa. W jej ramach bezpośredni przedmiot ochrony stanowi, zgodnie z przepisami i niczym niezakłócone, wykonywanie obowiązków służbowych¹¹⁹. Patrząc na sposób zachowania sprawcy (stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej), można wnioskować, że równorzędnym dobrem chronionym przez komentowany przepis jest nietykalność i wolność przełożonego od znoszenia przemocy i gróźb bezprawnych¹²⁰.

Zgodnie z brzmieniem art. 348 k.k. ochrona prawna gwarantowana na gruncie art. 346 k.k. będzie dotyczyć również żołnierza niebędącego przełożonym, a który, w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, stał się pokrzywdzonym w wyniku przestępstwa penalizowanego w komentowanym artykule.

Czynność sprawcza z art. 346 k.k. polega na użyciu przemocy lub groźby bezprawnej w celu wpłynięcia na czynności służbowe przełożonego lub żołnierza wskazanego w art. 348 k.k. W zakresie komentowanego artykułu będą mieścić się wszelkie działania utrudniające pokrzywdzonemu wykonywanie obowiązków służbowych. Mogą one polegać np. na utrudnianiu wdrażania kar dyscyplinarnych czy formułowaniu gróźb w czasie zatrzymania lub legitymowania. Działania muszą dotyczyć czynności służbowej¹²¹, którą będzie zgodne z prawem działanie przełożonego lub żołnierza z art. 348 k.k., podejmowane i pozostające w związku z pełnioną przez niego służbą wojskową¹²². Przestępstwo to dotyczy określonej czynności służbowej i dokonane może być przed realizacją lub w czasie jej realizacji. W nauce prawa karnego czynność sprawczą z art. 346 k.k. polegającą na stosowaniu przemocy utożsamia się głównie z jej aspektem fizycznym. Przemoc rozumiana jest jako środek przymusu. Sprawca, stosując przemoc lub groźbę bezprawną, ma na celu przeszkodzenie przełożonemu w wykonywaniu czynności służbowych bądź zmuszenie go do przedsięwzięcia lub zaniechania tych czynności. W piśmiennictwie czynność sprawczą przemocy utożsamia się z fizycznym działaniem sprawcy, które może przybierać formę tzw. czynnego oporu (np. wrywania się, blokowania ruchów interweniującego, przeciwstawiania się żądaniu siłą, trzymania się różnych przedmiotów czy też przytrzymywania drzwi w celu uniemożliwienia wejścia). Przemoc nie może mieć postaci ani czynnego atakowania przełożonego (wówczas w grę

¹¹⁹ M. Mozgawa, *Kodeks karny...*, 2007, s. 655; M. Flemming, dz. cyt., s. 150.

¹²⁰ A. Marek, dz. cyt., s. 609.

¹²¹ L. Czubiński, dz. cyt., s. 127.

¹²² R. Janiszowski-Downarowicz [w:] *Kodeks karny...*, red. R.A. Stefański, 2015, s. 1885.

wchodzi przestępstwo naruszenia nietykalności cielesnej z art. 345 k.k.), ani biernego oporu¹²³.

Sprawcą tego przestępstwa może być każdy żołnierz, który w czasie popełnienia czynu pełnił czynną służbę wojskową.

Art. 347. [Znieważenie przełożonego]

§ 1. Żołnierz, który znieważa przełożonego, podlega karze ograniczenia wolności, aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego lub dowódcy jednostki.

Dobrem chronionym w art. 347 k.k. jest szeroko pojęta dyscyplina wojskowa, z którą bezpośrednio wiąże się potrzeba ochrony przełożonego wojskowego przed zniewagą ze strony żołnierza podwładnego. Szczególne miejsce zajmuje tu ochrona godności osobistej przełożonego. Godność osobista człowieka jest wartością wyrażającą się w potrzebie posiadania, ze względu na walory duchowo-moralno-społeczne, szacunku społeczeństwa¹²⁴. Dwoistość jej charakteru ma odniesienie do godności osobowej (tożsamej, dla każdej istoty ludzkiej, z samego faktu bycia człowiekiem) i osobowościowej (zależnej od podjętego przez jednostkę trudu odnośnie do jej osiągnięć życiowych, przez co wiąże się ona z rozwojem osobowości etycznej)¹²⁵. Godność człowieka jest wartością fundamentalną, której istnienie, jako przyrodzonej wartości każdego człowieka, wskazane zostało w preambule Konstytucji RP. Uszczegółowienie tego rozpoznania można odnaleźć w art. 30 Konstytucji RP, gdzie godność człowieka charakteryzuje się jako „wartość transcendentną, pierwotną wobec innych praw i wolności człowieka (dla których jest źródłem), przyrodzoną i niezbywalną – towarzyszącą człowiekowi zawsze i nie mogącą być naruszoną ani przez pracodawcę, ani przez określone czyny innych podmiotów. W tym znaczeniu człowiek zawsze zachowuje godność (...). W drugim znaczeniu godność człowieka występuje jako „godność osobowa” najbliższa temu, co może być określane prawem osobistości, obejmującym wartości życia psychicznego (...) oraz te wszystkie wartości, które określają podmiotową pozycję jednostki w społeczeństwie i (...) składają się (...) na szacunek należny każdej osobie. (...) Godność w tym drugim znaczeniu może być przedmiotem naruszenia, może być „dotknięta” przez zachowania innych osób oraz regulacje prawne”¹²⁶. Zgodnie z unormowaniami k.k. naruszenie czyjejś godności stanowi istotę przestępstwa zniewagi z art. 216 k.k. Przestępstwo to jest przestępstwem powszechnym, dlatego znieważenie przełożonego, o którym mowa w art. 347 k.k., będzie stanowić *lex specialis* unormowań z art. 216 i 226 § 1 k.k. Jeżeli chodzi o godność osobistą żołnierza, to nierozzerwalnie wiąże się ona z zasadami dyscypliny wojskowej, a także z relacjami interpersonalnymi żołnierzy. W związku z tym jej naruszenie nabiera szczególnego wydźwięku społecznego. Stąd też ustawodawca, widząc

¹²³ M. Flemming, dz. cyt., s. 152; R. Janiszowski-Downarowicz [w:] *Kodeks karny...*, red. R.A. Stefański, 2015, s. 1885; O. Górniok [w:] *Kodeks karny...*, red. O. Górniok, 2006, s. 990.

¹²⁴ G. Grzybek, *Etyka rozwoju a wychowanie*, Rzeszów 2010, s. 46.

¹²⁵ G. Grzybek, *Etyka, rozwój, wychowanie*, Bielsko-Biała 2007, s. 10.

¹²⁶ Wyrok TK z dnia 5 marca 2003 r., K 7/01, OTK-A 2003, nr 3, poz. 19.

w godności osobistej osób mundurowych szczególną wartość, wyodrębnił ją jako osobną jednostkę redakcyjną części wojskowej k.k. Ochrona godności żołnierskiej ma bezpośredni wpływ na ład i porządek w wojsku, zapewnienie dyscypliny wojskowej oraz eliminacji samosądów¹²⁷.

Przepisy art. 345–347 stosuje się odpowiednio do żołnierza, który dopuszcza się czynu określonego w tych przepisach względem żołnierza nie będącego jego przełożonym w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych¹²⁸.

Przepisy tego rozdziału stosuje się odpowiednio, jeżeli czyn zabroniony popełniono względem żołnierza państwa sprzymierzonego, a państwo to zapewnia wzajemność¹²⁹.

Fot. 33. Abrams – współczesny amerykański czołg podstawowy

Źródło: E. Mccrossan, M1 Abrams – współczesny amerykański czołg podstawowy, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Czo%C5%82g#/media/File:DF-SC-82-07237.jpg> [dostęp: 9.10.2018 r.].

F. Niewłaściwe obchodzenie się z bronią

Art. 354. [Nieostrożne używanie środków walki]

§ 1. Żołnierz, który nieostrożnie obchodzi się z bronią wojskową, amunicją, materiałem wybuchowym lub innym środkiem walki albo ich nieostrożnie używa i przez to nieumyślnie powoduje naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia innej osoby, podlega karze aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 3.

¹²⁷ M. Surkont, *Ochrona godności osobistej żołnierzy w projekcie kodeksu karnego z 18 VIII 1995 r.*, WPP 1996, nr 3–4, s. 61.

¹²⁸ Art. 348 k.k.

¹²⁹ Art. 349 k.k.

§ 2. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

Przepis art. 354 k.k. chroni zasady obchodzenia się z bronią wojskową, amunicją, materiałami wybuchowymi i innymi środkami walki. W zakresie następstw, jakie mogą zająć w związku z nieostrożnym używaniem środków uzbrojenia, równorzędnym przedmiotem ochrony jest życie i zdrowie nie tylko innego żołnierza, ale każdego człowieka, który może stać się pokrzywdzonym. Ratio legis tego przepisu upatrywane jest w fakcie, że wystąpienie skutku w postaci nieumyślnego spowodowania śmierci, nieumyślnego spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia z uwagi na powszechność posługiwania się uzbrojeniem w wojsku jest wielce prawdopodobne. Stąd też ustawodawca zdecydował, aby wyżej wskazane następstwa bezpośrednio odnosić do specyfiki związanej ze służbą wojskową. Obwarowanie „nieostrożnego obchodzenia się” czy „nieostrożnego użycia” sankcją karną stanowi element dyscyplinujący. Oddziałuje to prewencyjnie na adresata – żołnierza, czym również przyczynia się do ukształtowania jego świadomości w przedmiocie konieczności zachowania szczególnej ostrożności przy obsłudze broni wojskowej i innych środków przeznaczonych do walki¹³⁰.

Czynnością sprawczą przestępstwa z art. 354 k.k. jest „nieostrożne obchodzenie się” ze wskazanymi w przepisie przedmiotami albo „nieostrożne użycie ich”, co może skutkować nieumyślnym naruszeniem czynności narządu ciała lub rozstrojem zdrowia innej osoby. Zachowania te obejmują nie tylko przypadki naruszenia reguł postępowania z bronią, wskazanych stricte w regulaminach czy instrukcjach z tego zakresu, ale również każde inne nieostrożne postępowanie, które może być sprawcze dla wywołania zagrożenia dla życia czy zdrowia¹³¹. Mając na uwadze szerokie rozumienie terminu „broń wojskowa”, na użytek wykładni strony przedmiotowej przepisu art. 354 k.k. należy doprecyzować poszczególne rodzaje broni wskazane w dyspozycji przepisu¹³².

Zgodnie z semantycznym rozumieniem **broń** jest to „środek służący do obrony lub walki z kimś, czymś zwykle pod postacią narzędzia, z którego wyrzeliwuje się lub miota pociski”¹³³. Zatem na katalog „broni” składają się następujące jej rodzaje: broń palna (w tym broń bojowa, myśliwska, sportowa, gazowa, alarmowa i sygnałowa), broń pneumatyczna oraz miotacze gazu obezwładniającego. Bronią są również inne narzędzia i urządzenia, których używanie może zagrażać życiu lub zdrowiu, takie jak: broń biała (a w tym np. ostrze ukryte w przedmiotach niemających wyglądu broni, kastet, nunczako, pałka mająca zakończenie z ciężkiego i twardego materiału lub zawierająca wkładki z takiego materiału, pałka wykona-

¹³⁰ Tak też R. Janiszowski-Downarowicz [w:] *Kodeks karny...*, red. R.A. Stefański, 2015, s. 1895; I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, dz. cyt., s. 902; *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 3, 2008, s. 1066.

¹³¹ A. Marek, dz. cyt., s. 614.

¹³² Autor fragmentu: A. Ziółkowska.

¹³³ *Słownik współczesnego języka...*, red. B. Dunaj, 1996, s. 76.

na z drewna lub innego ciężkiego i twardego materiału, imitująca kij bejsbolowy), broń cięciwowa (w postaci kuszy) czy inne przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej¹³⁴.

Fot. 34. Syria Al-Majadin broń NATO

Źródło: M. Alaeddin, *Najnowsza broń NATO w magazynach terrorystów z PI*, Sputnik, <https://pl.sputniknews.com/swiat/201710246548804-sputnik-syria-al-majadin-bron-na-to> [dostęp: 9.10.2018 r.].

Broń palna – to ogólnie rzecz ujmując, broń palna jest to narzędzie, które za pomocą gazów wytworzonych w wyniku spalania materiału miotającego oraz ze względu na swoją budowę ma zdolność do wystrzelenia pocisku z prędkością i siłą zdolną spowodować śmierć lub inne obrażenia ciała człowieka¹³⁵. Natomiast w myśl postanowień art. 7 ust. 1 u.b.a.: „W rozumieniu ustawy bronią palną jest każda przenośna broń lufowa, która miota, jest przeznaczona do miotania lub może być przystosowana do miotania jednego lub większej liczby pocisków lub substancji w wyniku działania materiału miotającego”.

Wojskowa broń jest to broń będąca w ewidencji wojska i służąca do walki lub celów treningowo-ćwiczebných. W toku praktyki orzeczniczej do broni wojskowej objętej ochroną prawnokarną z art. 354 k.k. zaliczono pistolet sygnałowy (tzw. raketnicę), bagnet i nóż zwiadowcy (jako rodzaje broni białej)¹³⁶.

Amunicja – pojęcie to może być rozpatrywane w dwóch zakresach. Ssensu largo oznacza ogół: min, raket, torped, naboji do broni strzeleckiej, naboji artyleryjskich, bomb głębinowych, bomb lotniczych czy też granatów ręcznych; służących do obezwładniania i niszczenia siły żywej, punktów ogniowych, burzenia umocnień, sprzętu, szkolenia oraz treningów. Natomiast sensu stricto odwołuje się ono

¹³⁴ Art. 4 u.b.a.

¹³⁵ M. Flemming, dz. cyt., s. 175.

¹³⁶ Zob. wyrok SN z dnia 15 maja 1974 r., Rw 251/74, OSNKW 1974, nr 9, poz. 178; wyrok SN z dnia 24 lutego 1976 r., Rw 67/76, OSNKW 1976, nr 4–5, poz. 68; wyrok SN z dnia 15 lutego 1994 r., WR 14/94, OSNKW 1994, nr 5–6, poz. 34.

już do określonego rodzaju broni lub też jej przeznaczenia (np. amunicja bojowa, ćwiczebno-pozoracyjna, szkolno-treningowa itp.). Komentowanego pojęcia najczęściej używa się w znaczeniu amunicji scalonej, czyli jako rodzaju amunicji do broni palnej, w której pocisk, spłonka oraz ładunek miotający (prochowy) połączone są łuską w całość.

Materiał wybuchowy to mający postać stałą lub ciekłą związek chemiczny albo mieszanina innych substancji, które pod wpływem bodźca zewnętrznego (np. mechanicznego, cieplnego, detonacyjnego lub elektronicznego) są zdolne do chemicznej reakcji wybuchowej, postępującej samorzutnie z dużą szybkością, której towarzyszy wydzielanie gazów i ciepła z takim ciśnieniem, że mogą powodować zniszczenia w otaczającym środowisku¹³⁷.

Uzbrojenie to ogół środków służących do walki pododdziału, oddziału, związku operacyjnego czy taktycznego. Obecnie klasyfikuje się je w następujące grupy: raketowe, artyleryjskie, strzeleckie oraz specjalne.

Uzbrojony sprzęt wojskowy – są to obiekty, na jakich zamontowane jest uzbrojenie, np.: samolot bojowy, jakiegokolwiek pojazd mechaniczny, a nawet motocykl z koszem z zamontowanym na nim na wsporniku karabinem lub jakimkolwiek innym rodzajem uzbrojenia¹³⁸.

Inny środek walki – zgodnie z orzecnictwem SN jest nim np.: „nóż wojskowy w-z. 69 przeznaczony do walki wręcz i niszczenia żywej siły nieprzyjaciela, a także wykonywania innych czynności pomocniczych”¹³⁹.

Czynności sprawcze. Zgodnie z semantycznym rozumieniem „obchodzić się” znaczy tyle co „traktować kogoś lub coś w jakiś sposób”, zaś „używać” to „stosować coś, użytkować, posługiwać się czymś, robić z czegoś użytek”¹⁴⁰. Penalizowane na gruncie komentowanego przepisu „obchodzenie się” lub „używanie” ma być nieostrożne, czyli wbrew ustalonym i wskazanym w aktach prawnych rangi wewnętrznej (takich jak zarządzenia, instrukcje, wytyczne, regulaminy) zasadom postępowania i bezpieczeństwa. Z uwagi na konieczność wystąpienia skutku przestępstwo z art. 354 k.k. w typie podstawowym i kwalifikowanym jest przestępstwem materialnym, które może być popełnione tak przez działanie (np. manipulowanie przy wymienionych w komentowanym przepisie przedmiotach), jak i przez zaniechanie (np. pozostawienie broni „bez opieki” lub niezabezpieczenie jej po użyciu). Skutek należący do znamion typu podstawowego (art. 354 § 1 k.k.) polegający na naruszeniu czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia to spowodowanie średniego lub lekkiego uszczerbku na zdrowiu (zob. komentarz do art. 157 k.k.). Natomiast typ kwalifikowany z uwagi na następstwo w postaci śmierci innej osoby lub ciężkiego uszczerbku na jej zdrowiu w zakresie realizowanego następstwa pokrywa się ze znamionami czynów z art. 155 i 156 k.k.

¹³⁷ Zob. R. Janiszowski-Downarowicz [w:] *Kodeks karny...*, red. R.A. Stefański, 2015, s. 1896; S.M. Przyjemski, *Prawo karne wojskowe*, Gdańsk 1999, s. 128; M. Kulicki, *Kryminalistyka – wybrane zagadnienia teorii i praktyki sądowej*, Toruń 1994, s. 347–369.

¹³⁸ Powyższe akapity zawierające definicje broni zostały przytoczone przez: autor fragmentu: A. Ziółkowska, dz. cyt.

¹³⁹ Wyrok SN z dnia 15 lutego 1994 r., WR 14/94, OSNKW 1994, nr 5–6, poz. 34.

¹⁴⁰ *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 1996, s. 631, 1200.

Z uwagi na fakt, że przepis nie zawiera odniesienia do konkretnego rodzaju służby (np. zasadniczej, zastępczej lub zawodowej), można przyjąć, że sprawcą tego przestępstwa może być każdy żołnierz, który w czasie popełnienia czynu pełnił czynną służbę wojskową. Podkreślenie szczególnych właściwości sprawcy (konieczność bycia żołnierzem), których brak wyłącza przestępność tego typu zachowań, wskazuje, że przestępstwo z art. 354 k.k. jest przestępstwem indywidualnym właściwym. Przestępstwo to może popełnić każdy żołnierz, niezależnie od rodzaju posiadanego stopnia czy rodzaju pełnionej służby. Warunkiem konstytutywnym jest konieczność odbywania czynnej służby wojskowej.

Przestępstwo polegające na nieostrożnym obejściu się z bronią lub takim jej użyciu jest zaliczane do przestępstw nieumyślnych, co *expressis verbis* wynika z użytego przez ustawodawcę zwrotu „nieumyślnie powoduje”, przy czym może się to odbywać w sekwencji umyślno-nieumyślnej lub nieumyślnie-nieumyślnej¹⁴¹.

Art. 355. [Wypadek komunikacyjny]

§ 1. Żołnierz, który prowadząc uzbrojony pojazd mechaniczny, narusza chociażby nieumyślnie zasady bezpieczeństwa w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym i powoduje nieumyślnie wypadek, w którym inna osoba odniosła obrażenia ciała określone w art. 157 § 1 lub wyrządzona została znaczna szkoda w mieniu, podlega karze aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli następstwem wypadku określonego w § 1 jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 3. Przepisy art. 42 i 178 stosuje się odpowiednio.

Fot. 35. Musztra

Źródło: Podczas prac nad psim regulaminem musztry wzorowano się m.in. na rosyjskiej tresurze psów wojskowych, fot. mil.ru, <https://www.defence24.pl/nowy-regulamin-musztry-dla-psow-w-polskiej-armii-zart-na-prima-aprilis> [dostęp: 9.10.2018 r.].

¹⁴¹ Zob. R. Janiszowski-Downarowicz [w:] *Kodeks karny...*, red. R.A. Stefański, 2015, s. 1897; A. Marek, dz. cyt., s. 707; oraz komentarz do art. 9 § 2 i 3 k.k.

G. Przestępstwa przeciwko zasadom pełnienia służby

Artykuł 356 k.k. to pierwszy z dwóch przepisów zamieszczonych w rozdziale „Przestępstwa przeciwko zasadom pełnienia służby”. Paragraf 1 tego przepisu statuuje podstawowy typ przestępstwa przeciwko zasadom pełnienia służby, przewidziany w regulaminach wojskowych. Natomiast § 2 art. 356 k.k. określa kwalifikowany typ tego przestępstwa, gdzie znamieniem kwalifikującym jest szkoda, której wyznaczona służba miała zapobiec. Przepis ten generalnie określa, że obowiązek przestrzegania przepisów (zarządzeń) regulujących tok służby staje się aktualny z chwilą wyznaczenia żołnierza do służby i obejmuje cały czas jej pełnienia¹⁴².

Art. 356. [Naruszenie regulaminu]

§ 1. Żołnierz, który, po wyznaczeniu go do służby lub będąc w służbie, narusza obowiązek wynikający z przepisu lub zarządzenia regulującego tok tej służby, przez co stwarza bezpośrednie niebezpieczeństwo powstania szkody, której wyznaczona służba miała zapobiec, podlega karze ograniczenia wolności, aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli następstwem czynu jest szkoda, o której mowa w § 1, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 3. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 następuje na wniosek dowódcy jednostki.

Zachowanie sprawcy polega na naruszeniu obowiązku wynikającego z przepisu lub zarządzenia regulującego tok służby. Z tej przyczyny art. 356 k.k. ma charakter blankietowy. Ustawowe znamiona dopełniane są bowiem przez konkretne obowiązki, które wynikają z przepisu lub zarządzenia regulującego tok służby, do której sprawca został wyznaczony¹⁴³. Poza zakresem penalizacji są zaś ogólne obowiązki, które nie są związane z pełnieniem wyznaczonej żołnierzowi służby, a które wynikają z przepisów ustalających zasady postępowania żołnierza i zakres powinności związanych z jego stanowiskiem służbowym. Kwalifikowanie z tego przepisu czynów żołnierzy związanych z wykonywaniem przez nich funkcji statycznych lub nawet dorywczo im powierzonych przez przełożonych prowadzi bowiem do zatarcia zasadniczej różnicy pomiędzy służbą w znaczeniu regulaminowym i służbą w sensie wykonywania obowiązków przewidzianych np. instrukcją o obowiązkach osób funkcyjnych w pułku¹⁴⁴. Jeżeli natomiast dokonanie określonej czynności służbowej jest fakultatywne, czyli – według odpowiedniego przepisu lub zarządzenia regulującego tok tej służby – pozostawione uznaniu żołnierza, to niewykonanie takiej czynności (z powodu uznania jej za zbędną) nie stanowi naruszenia obowiązku w rozumieniu art. 356 § 1 k.k.¹⁴⁵

¹⁴² Autor fragmentu: I. Zgoliński, pozostali autorzy komentarza: V. Konarska-Wrzošek (red.), dz. cyt.

¹⁴³ P. Kozłowska-Kalisz, kom. do art. 356 k.k. [w:] M. Mozgawa, *Kodeks karny. Komentarz*, LEX/el. 2014; D. Szeleszczuk, kom. do art. 356 k.k. [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Legalis 2015.

¹⁴⁴ Wyrok SN z dnia 27 marca 1970 r., Rw 224/70, OSNKW 1970, nr 7–8, poz. 89; wyrok SN z dnia 15 lipca 1972 r., Rw 637/72, LEX nr 21502.

¹⁴⁵ Wyrok SN z dnia 8 marca 1984 r., Rw 78/84, OSNKW 1984, nr 9–10, poz. 98.

Art. 357. [Stan nietrzeźwości lub odurzenia w służbie]

§ 1. Żołnierz, który, po wyznaczeniu do służby lub będąc w służbie, wprawia się w stan nietrzeźwości lub odurzenia innym środkiem, podlega karze ograniczenia wolności, aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 2.

Artykuł 357 to drugi przepis ulokowany w rozdziale XLIII k.k. poświęconym przestępstwom przeciwko zasadom pełnienia służby. Penalizuje sytuację, w której żołnierz po wyznaczeniu go do służby lub będąc w służbie, wprawia się w stan nietrzeźwości lub odurzenia innym środkiem. Dotyczy więc wymogu zachowania trzeźwości, co ma szczególnie istotne znaczenie w warunkach wojska¹⁴⁶.

Dobrem chronionym art. 357 k.k. jest prawidłowy przebieg służby, z czym związana jest konieczność zachowania bezwzględnej trzeźwości podczas wykonywania obowiązków służbowych przez wszystkich żołnierzy. Konieczność tę dyktują warunki służby wojskowej, a przede wszystkim potrzeba zapewnienia wysokiej sprawności i gotowości bojowej oddziałów, pododdziałów, jak też każdego żołnierza z osobna, w szczególności przez zapewnienie wysokiej dyscypliny oraz prawidłowego toku służby i szkolenia. Istotne znaczenie ma tu także nasycenie wojska różnorodnym, skomplikowanym, kosztownym wyposażeniem, sprzętem i uzbrojeniem, którego obsługa oraz użytkowanie mogą być prawidłowe i bezpieczne tylko wtedy, gdy spełnione będzie wymaganie pełnej sprawności psychofizycznej, a w tym zwłaszcza bezwzględnej trzeźwości żołnierzy wyznaczonych do pełnienia obowiązków służbowych przy tym sprzęcie, wyposażeniu lub uzbrojeniu¹⁴⁷.

Czynność sprawcza komentowanego występkę polega na wprawieniu się w stan nietrzeźwości lub odurzenia. Na tym tle nie ma znaczenia, czy sprawca sam doprowadza się do takiego stanu, czy też zezwala na to, aby dokonała tego inna osoba¹⁴⁸.

Należy zaznaczyć, że wprawienie się w stan nietrzeźwości przez żołnierza pełniącego służbę w ścisłym rozumieniu tego pojęcia (art. 356 § 1 k.k.) podlega kwalifikacji wyłącznie na podstawie art. 357 § 1 k.k.¹⁴⁹.

Stan nietrzeźwości – w rozumieniu art. 115 § 16 k.k. zachodzi, gdy:

- 1) zawartość alkoholu we krwi przekracza 0,5 promila albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość lub
- 2) zawartość alkoholu w 1 dm³ wydychanego powietrza przekracza 0,25 mg albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość¹⁵⁰.

Należy jednak zauważyć, że tu nie znajduje prostego przełożenia miara stanu nietrzeźwości, stosowana do przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji. Jako bardzo dyskusyjna, a wręcz niedopuszczalna jawi się jednak rozszerzająca wykładnia tego znamienia (de facto na niekorzyść sprawcy), dlatego warto je doprecyzować w toku kolejnych prac legislacyjnych.

¹⁴⁶ Autor fragmentu: I. Zgoliński, pozostali autorzy komentarza: V. Konarska-Wrzošek (red.), dz. cyt.

¹⁴⁷ Uchwała SN z dnia 2 lipca 1975 r., U 2/75, OSNKW 1975, nr 9, poz. 123.

¹⁴⁸ D. Szeleszczuk, kom. do art. 356 k.k. [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Legalis 2015.

¹⁴⁹ Postanowienie SN z dnia 10 maja 2001 r., WKN 9/01, OSNKW 2001, nr 7–8, poz. 56.

¹⁵⁰ Art. 115 § 16 k.k.

Stan odurzenia. Znamię to oznacza zakłócenie czynności psychomotorycznych w postaci zbliżonej do nietrzeźwości, przy czym będące następstwem zażycia substancji odurzających wymienionych w art. 4 pkt 26 u.p.nar., a także innych nieokreślonych tam, które mają negatywny wpływ na sprawność psychofizyczną człowieka¹⁵¹.

H. Przestępstwa przeciwko obowiązkowi pełnienia służby wojskowej

Dobrem chronionym w ramach art. 338 k.k. jest, zawarty w art. 85 Konstytucji RP, obowiązek ochrony państwa polskiego, który ma charakter powszechny, w związku z czym dotyczy każdego obywatela polskiego. Aktem prawnym szczegółowo normującym kwestie związane z obronnością państwa jest ustawa o powszechnym obowiązku ochrony Rzeczypospolitej Polskiej. Przedmiot ochrony sprzężony jest natomiast z koniecznością rzeczywistej realizacji obowiązku pełnienia służby wojskowej, co bezpośrednio wiąże się z koniecznością przebywania żołnierza w określonej jednostce wojskowej lub w miejscu wyznaczonym, w którym ma on pozostawać do dyspozycji przełożonych¹⁵². Determinowana prawidłowością pełnienia służby wojskowej moc obronna państwa może być zagrożona każdym, nawet krótkotrwałym, uchylaniem się żołnierza od wypełniania zadań służbowych¹⁵³. Mimo że szerokie spojrzenie na przedmiot ochrony ma charakter czysto teoretyczny (gdyż trudno wyobrazić sobie, że nieobecność kilkudziesięciu żołnierzy w tym samym czasie i w skali całego kraju w jednostce mogłaby wpłynąć na gotowość bojową oraz system obronny państwa; R. Janiszowski-Downarowicz¹⁵⁴, to jednak z uwagi na specyfikę dobra prawnego chronionego w ramach art. 338 k.k. takie jego ujęcie należy uznać za zasadne.

Art. 338. [Samowolne opuszczenie jednostki]

§ 1. Żołnierz, który co najmniej dwukrotnie w okresie nie dłuższym niż 3 miesiące samowolnie opuszcza swoją jednostkę lub wyznaczone miejsce przebywania albo samowolnie poza nimi pozostaje w wymiarze nieprzekraczającym jednocześnie 48 godzin, podlega karze ograniczenia wolności.

§ 2. Żołnierz, który samowolnie opuszcza swoją jednostkę lub wyznaczone miejsce przebywania albo samowolnie poza nimi pozostaje przez okres powyżej 48 godzin, nie dłużej jednak niż przez okres 7 dni, podlega karze ograniczenia wolności, karze aresztu wojskowego do roku albo pozbawienia wolności do roku.

§ 3. Żołnierz, który samowolnie opuszcza swoją jednostkę lub wyznaczone miejsce przebywania albo samowolnie poza nimi pozostaje przez okres powyżej 7 dni, podlega karze aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 3.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 i 2 następuje na wniosek dowódcy jednostki wojskowej.

¹⁵¹ R.A. Stefański, *Prawna ocena stanów związanych z używaniem środków odurzających w ruchu drogowym*, Prok. i Pr. 1999, nr 4, s. 18 i n.

¹⁵² O. Górniok, S. Hoc, S.M. Przyjemski, *Kodeks karny...*, s. 409.

¹⁵³ M. Flemming, dz. cyt., s. 106.

¹⁵⁴ *Kodeks karny...*, red. R.A. Stefański, 2015, s. 1865.

Art. 339. [Dezercja]

§ 1. Żołnierz, który w celu trwałego uchylenia się od służby wojskowej opuszcza swoją jednostkę lub wyznaczone miejsce przebywania lub w takim celu pozostaje, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się dezercji wspólnie z innymi żołnierzami lub zabierając broń, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 3. Żołnierz, który w czasie dezercji ucieka za granicę albo przebywając za granicą uchylił się od powrotu do kraju, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4. Żołnierz, który czyni przygotowania do przestępstwa określonego w § 1–3, podlega karze aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 340. [Nadzwyczajne złagodzenie kary]

Jeżeli sprawca przestępstwa określonego w art. 339 dobrowolnie powrócił, a nieobecność jego trwała nie dłużej niż 14 dni, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary.

Art. 341. [Odmowa pełnienia służby]

§ 1. Żołnierz, który odmawia pełnienia służby wojskowej albo wykonywania obowiązku wynikającego z tej służby, podlega karze aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Tej samej karze podlega żołnierz innej służby niż zasadnicza, który uparczywie nie wykonuje obowiązku z niej wynikającego.

§ 3. Ściganie przestępstwa określonego w § 2 następuje na wniosek dowódcy jednostki.

Art. 342. [Samookaleczenie. Wprowadzenie w błąd organu wojskowego]

§ 1. Żołnierz, który w celu zupełnego albo częściowego uchylenia się od służby wojskowej albo od wykonania obowiązku wynikającego z tej służby:

- 1) powoduje u siebie lub dopuszcza, by kto inny spowodował u niego skutek określony w art. 156 § 1 lub art. 157 § 1,
- 2) używa podstępów dla wprowadzenia w błąd organu wojskowego, podlega karze aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega karze ograniczenia wolności, aresztu wojskowego do roku albo pozbawienia wolności do roku.

I. Przestępstwa przeciwko mieniu wojskowemu**Art. 358. [Samowolne dysponowanie środkami walki]**

§ 1. Żołnierz, który samowolnie dysponuje bronią, amunicją, materiałem wybuchowym lub innym środkiem walki, podlega karze aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Żołnierz, który samowolnie zabiera broń, amunicję, materiał wybuchowy lub inny środek walki, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

Art. 359. [Utrata środków walki]

Żołnierz, który, nie dopełniając obowiązku lub przekraczając uprawnienia w zakresie ochrony lub nadzoru nad bronią, amunicją, materiałem wybuchowym

lub innym środkiem walki, powoduje choćby nieumyślnie ich utratę, podlega karze aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Art. 360. [Uszkodzenie środków walki]

§ 1. Żołnierz, który broń, amunicję, materiał wybuchowy lub inny środek walki niszczy, uszkadza lub czyni niezdatnym do użytku, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności, aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 powoduje przez to znaczną szkodę w mieniu, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

Art. 361. [Samowolne użycie statku]

§ 1. Żołnierz, który samowolnie używa wojskowego statku powietrznego lub wodnego dla celu niemającego związku ze służbą, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności, aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do roku.

Art. 362. [Samowolne użycie pojazdu mechanicznego]

§ 1. Żołnierz, który samowolnie używa wojskowego pojazdu mechanicznego z uszczerbkiem dla interesów służby lub w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności, aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

Art. 363. [Samowolne rozporządzenie wyposażeniem]

§ 1. Żołnierz, który samowolnie rozporządza przedmiotem swojego wyposażenia, w szczególności przedmiot taki zbywa, zastawia lub go użycza innej osobie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Ściganie następuje na wniosek dowódcy jednostki.

Fot. 36. Odpowiedzialność karna

Źródło: Student prawa, *Kwalifikacja przestępstw – zbrodnia i występki? Jak odróżnić?*, <http://kodeks-karny.pl/czesc-ogolna/zasady-odpowiedzialnosci-karnej/kwalifikacja-przestepstw-zbrodnia-i-wystepki> [dostęp: 9.10.2018 r.].

KARY WOBEC ŻOŁNIERZY

Art. 320. [Odpowiedzialność karna w przypadku niezdolności do służby wojskowej]

W stosunku do sprawcy przestępstwa określonego w części wojskowej, który w chwili czynu był niezdolny do pełnienia służby wojskowej, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia.

Art. 322. [Areszt wojskowy]

§ 1. Karą stosowaną wobec żołnierzy jest także areszt wojskowy; do kary aresztu wojskowego stosuje się odpowiednio przepisy o karze pozbawienia wolności.

§ 2. Kara aresztu wojskowego trwa najkrócej miesiąc, najdłużej 2 lata; wymierza się ją w miesiącach i latach.

§ 3. Karę aresztu wojskowego odbywa się w przeznaczonym do tego zakładzie karnym; w czasie odbywania kary skazany podlega także szkoleniu wojskowemu.

Art. 323. [Ograniczenie wolności]

§ 1. Do żołnierzy nie stosuje się przepisów art. 34 § 1a pkt 1.

§ 2. W czasie odbywania kary ograniczenia wolności skazany:

- 1) nie może być mianowany na wyższy stopień wojskowy ani wyznaczony na wyższe stanowisko służbowe;
- 2) nie może brać udziału w uroczystościach i paradach organizowanych w jednostce wojskowej lub z udziałem jednostki.

§ 3. Żołnierze innej służby niż zasadnicza odbywają karę ograniczenia wolności, pozostając w określonym miejscu w dyspozycji przełożonego w czasie od zakończenia zajęć służbowych przez 4 godziny 2 dni w tygodniu. Sąd może również orzec potrącenie od 5 do 15% miesięcznego zasadniczego uposażenia na wskazany cel społeczny.

§ 4. Żołnierze zasadniczej służby wojskowej odbywają karę ograniczenia wolności w wydzielonej jednostce wojskowej według zasad określonych w Kodeksie karnym wykonawczym.

§ 5. Jeżeli skazany na karę ograniczenia wolności, według zasad określonych w § 1–4, w chwili przystąpienia do jej wykonania w całości lub w części, przestał być żołnierzem lub, w wypadku przewidzianym w art. 317 § 2, pracownikiem wojska, sąd zamienia tę karę na karę ograniczenia wolności orzeczaną według zasad ogólnych.

Art. 324. [Środki karne]

§ 1. Środkami karnymi stosowanymi wobec żołnierzy są także:

- 1) (uchylony);
- 2) wydalenie z zawodowej służby wojskowej;
- 3) degradacja.

§ 2. Wobec żołnierzy służby zasadniczej nie orzeka się środka karnego wymienionego w art. 39 pkt 7.,,

Art. 326. [Wydalenie ze służby wojskowej]

§ 1. Wydalenie z zawodowej służby wojskowej obejmuje bezwzględne usunięcie ze służby oraz utratę odznak i zaszczytnych wyróżnień nadanych przez właściwego dowódcę.

§ 2. Sąd może orzec wydalenie z zawodowej służby wojskowej, jeżeli sprawca przy popełnieniu przestępstwa umyślnego rażąco nadużył swoich uprawnień albo okazał, że dalsze pełnienie tej służby zagraża istotnym dobrom chronionym prawem.

Art. 327. [Degradacja stopnia]

§ 1. Degradacja obejmuje utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szeregowego.

§ 2. Sąd może orzec degradację w razie skazania za przestępstwo umyślne, jeżeli rodzaj czynu, sposób i okoliczności jego popełnienia pozwalają przyjąć, że sprawca utracił właściwości wymagane do posiadania stopnia wojskowego, a zwłaszcza w wypadku działania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej.

Art. 328. [Możliwość orzeczenia degradacji]

Sąd może orzec degradację tylko wobec osoby, która w chwili popełnienia czynu zabronionego była żołnierzem, chociażby przestała nim być w chwili orzekania.

Art. 329. [Wybór kary. Zamiana na areszt wojskowy]

Jeżeli przestępstwo zagrożone jest karą pozbawienia wolności nie przekraczającą 5 lat, a wymierzona kara nie byłaby surowsza niż 2 lata pozbawienia wolności, sąd może w stosunku do żołnierza orzec karę aresztu wojskowego.

Art. 330. [Wybór kary. Zamiana na ograniczenie wolności]

Jeżeli wymierzona za przestępstwo kara aresztu wojskowego nie byłaby surowsza od roku, sąd może w stosunku do żołnierza orzec karę ograniczenia wolności.

Art. 331. [Stosowanie kar dyscyplinarnych]

Odstępując od wymierzenia kary, sąd może zwrócić się do właściwego dowódcy o wymierzenie kary dyscyplinarnej

Art. 332. [Zbieg przestępstw]

przewidzianej w wojskowych przepisach dyscyplinarnych.

§ 1. W razie orzeczenia za zbiegające się przestępstwa pozbawienia praw publicznych i degradacji lub wydalenia z zawodowej służby wojskowej sąd orzeka tylko pozbawienie praw publicznych.

§ 2. W razie orzeczenia za zbiegające się przestępstwa degradacji oraz wydalenia z zawodowej służby wojskowej sąd orzeka tylko degradację.

Art. 333. [Warunkowe umorzenie postępowania]

§ 1. Stosując warunkowe umorzenie postępowania karnego wobec żołnierza, sąd może także zwrócić się do właściwego dowódcy o wymierzenie kary przewidzianej w wojskowych przepisach dyscyplinarnych.

§ 2. Sąd może podjąć postępowanie karne także wtedy, gdy sprawca rażąco narusza zasady dyscypliny wojskowej.

Art. 334. [Obowiązki. Dozór]

§ 1. Nakładając na żołnierza obowiązki lub stosując środki przewidziane w art. 67 lub 72, uwzględnia się warunki służby wojskowej.

§ 2. Orzekając dozór wobec żołnierza, sąd może powierzyć wykonywanie czynności dozoru kuratorowi wojskowemu, przełożonemu lub żołnierzowi wskazanemu przez przełożonego.

Art. 335. [Zawieszenie wykonania kary]

Zawieszając wykonanie kary wobec żołnierza, sąd może orzec także środki przewidziane w art. 323 § 2.

Art. 336. [Odroczenie wykonania kary. Zwolnienie z odbycia kary]

§ 1. Sąd może odroczyć żołnierzowi służby zasadniczej wykonanie kary pozbawienia wolności nie przekraczającej 6 miesięcy do czasu ukończenia służby.

§ 2. Sąd może zarządzić wykonanie odroczonej kary, jeżeli skazany w okresie odroczenia rażąco narusza porządek prawny lub zasady dyscypliny wojskowej.

§ 3. Sąd po zapoznaniu się z opinią dowódcy jednostki może zwolnić od kary pozbawienia wolności nie przekraczającej 6 miesięcy, jeżeli okres odroczenia trwał co najmniej 6 miesięcy, a żołnierz w tym okresie wyróżnił się w wykonywaniu obowiązków służbowych albo wykazał się odwagą.

§ 4. Sąd może zwolnić od kary określonej w § 3, nawet gdy okres odroczenia trwał krócej, jeżeli przemawiają za tym szczególnie ważne powody.

§ 5. Zwolnienie od kary w myśl § 3 lub 4 pociąga za sobą zatarcie skazania z mocy prawa; jeżeli wobec skazanego orzeczono grzywnę lub środek karny, zatarcie skazania nie może nastąpić przed wykonaniem tej kary lub środka karnego.

§ 6. Przepisy § 1–5 stosuje się odpowiednio do osoby powołanej do służby wojskowej.

Art. 337. [Warunki zatarcia skazania]

Wobec żołnierza służby zasadniczej, który został skazany, za przestępstwo określone w części wojskowej popełnione w czasie tej służby, na grzywnę, karę ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności nie przekraczającą roku, sąd może zarządzić zatarcie skazania po przeniesieniu go do rezerwy, jeżeli kara lub orzeczony środek karny zostały wykonane.

STOPNIE WOJSKOWE

Stopnie wojskowe – są tytułami żołnierzy, które oznaczają miejsce danego żołnierza w hierarchii wojskowej oraz warunkują zajmowanie stanowiska służbowego o określonym stopniu etatowym. Stopnie wojskowe mają swoje oznaki, składające się najczęściej z gwiazdek, tzw. diamentów, belek i krokiewek. Oznaki stopni umieszcza się na mundurze. W Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oznaki stopni nosi się na naramiennikach, na piersi, nakryciu głowy (czapce garnizonowej, rogatywce, berecie, furażerze), rękawach mundurów (w Marynarce Wojennej i Jednostce Wojskowej Formoza) lub na lewej piersi kurtki mundurowej.

Hierarchia stopni w wojsku często bywa powielana w innych służbach mundurowych danego kraju (policji, służbach granicznych, straży pożarnej, służbie więziennej itp.); w Polsce także w Biurze Ochrony Rządu. Równorzędność stopni wojskowych i stopni innych służb mundurowych określa Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2010 r. w sprawie stopni policyjnych, Agencji Bezpie-

czeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Służby Więziennej lub Straży Granicznej odpowiadających poszczególnym stopniom wojskowym¹⁵⁵.

Żołnierze mogą być dla siebie przełożonymi, podwładnymi, starszymi lub młodszymi, a także równi stopniem. W zasadzie tylko bezpośredni przełożeni mogą podwładnym wydawać wiążące polecenia, czyli rozkazy. W sprawach nadzwyczajnych oraz w wypadku naruszania przez żołnierzy młodszych dyscypliny żołnierz starszy stopniem może wydać rozkaz żołnierzowi młodszemu stopniem. Przełożony powinien posiadać stopień wyższy lub równy swoim podwładnym.

Stopnie wojskowe są dożywotnie, ale żołnierz może stopień wojskowy stracić w wyniku zastosowania przez sąd wojskowy środka karnego degradacji albo przez przełożonego kary dyscyplinarnej obniżenia stopnia wojskowego. (W związku z wprowadzeniem w życie z dniem 1 lipca 2004 ustawy o zawodowej służbie wojskowej kara dyscyplinarna obniżenia stopnia wojskowego przestała obowiązywać).

W SZ RP żołnierze noszący określone stopnie wojskowe wchodzi w skład Korpusów Kadry Sił Zbrojnych RP. Korpusami tymi są: korpus szeregowych zawodowych, korpus podoficerów zawodowych (podoficerów młodszych, podoficerów, podoficerów starszych) i korpus oficerów zawodowych (oficerów młodszych, oficerów starszych, generałów i admirałów)¹⁵⁶.

¹⁵⁵ Dz.U. z 2010 r., Nr 27, poz. 135.

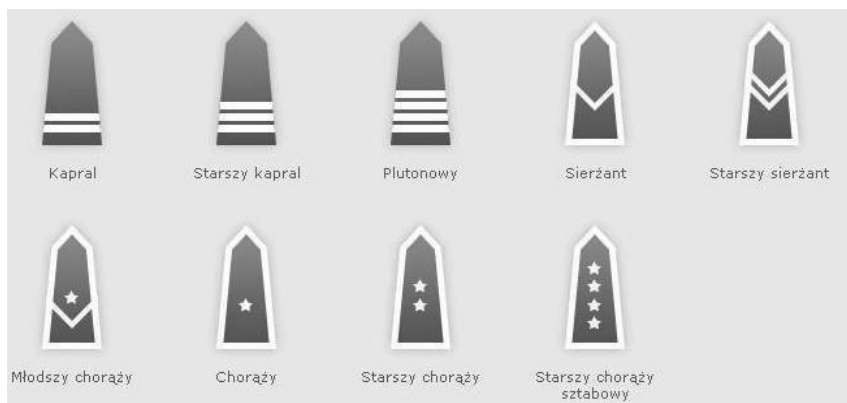
¹⁵⁶ Dz.U. z 2013 r., poz. 1355.

Stopnie wojskowe w Wojskach Lądowych i Siłach Powietrznych¹⁵⁷:

- Korpus szeregowych

- Korpus podoficerów

- Korpus oficerów – oficerowie młodzi

- Korpus oficerów – oficerowie starsi

¹⁵⁷ Wszystkie zdjęcia zaczerpnięte z: <http://bip.mon.gov.pl/przydatne-informacje/art-ku/sluzba-zawodowa/stopnie-wojskowe-1032478> [dostęp: 9.10.2018 r.].

• Korpus oficerów – generałowie

• Marszałek

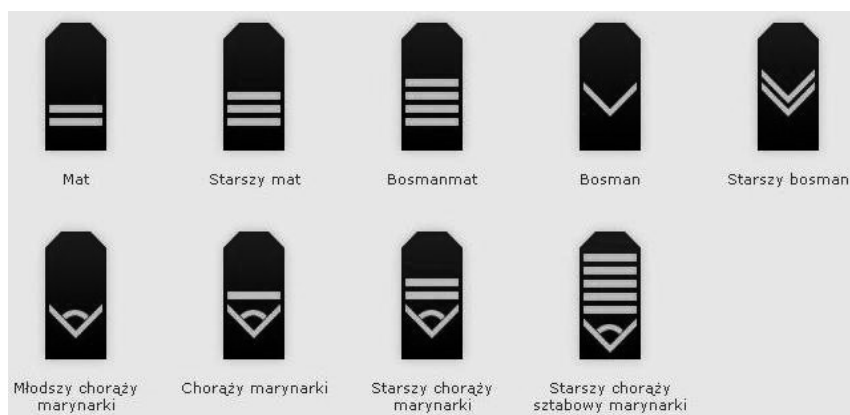

Stopnie wojskowe w Marynarce Wojennej:

• Korpus marynarzy

- Korpus podoficerów

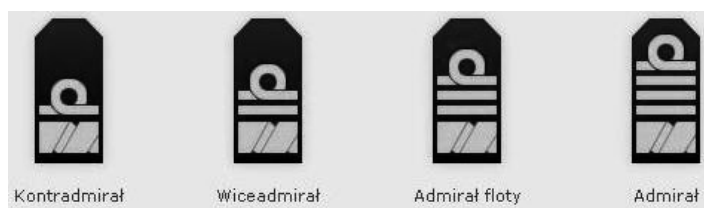
- Korpus oficerów – oficerowie młodzi

- Korpus oficerów – oficerowie starsi

- Korpus oficerów – admirałowie

BIBLIOGRAFIA

Publikacje zwarte i artykuły

- Andrejew I., Świda W., Wolter W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973.
- Antonowicz L., *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 1998.
- Bafia J., Mioduski K., Siewierski M., *Kodeks karny: komentarz*, Warszawa 1987.
- Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Wyd. PWN, Warszawa 2000.
- Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Wyd. LexisNexis, Warszawa 2008.
- Bierzanek R., *Wstęp*, [w:] H. Grotius, *Trzy księgi o prawie wojny i pokoju*, Warszawa 1957.
- Bugajski D.R., *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Wyzwania XXI wieku*, Wyd. AMW, Gdynia 2008,
- Chwalba A., *Historia powszechna. Wiek XIX*, Warszawa 2009.
- Czubiński L., *Polskie wojskowe prawo karne w zarysie*, Warszawa 1981.
- Czupryński A., *Współczesna sztuka operacyjna*, Wyd. AON, Warszawa 2009.
- Flemming M., *Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2000.
- Górniok O., Hoc S., Przyjemski S.M., *Kodeks karny. Komentarz*, t. 3 (art. 117–363), Gdańsk 1999.
- Grzybek G., *Etyka rozwoju a wychowanie*, Rzeszów 2010,
- Grzybek G., *Etyka, rozwój, wychowanie*, Bielsko-Biała 2007,
- Hanusek T., *Działanie w przypadku ostatecznej potrzeby*, Wyd. WPP, 1963, nr 1.
- Historia sztuki wojennej. Od starożytności do czasów współczesnych*, red. G. Parker, Warszawa 2008.
- Jarota A., *Przestępstwo czynnej napaści na przełożonego*, Wyd. WPP, 2006, nr 4.
- Jasica R., *Upowszechnianie znajomości międzynarodowego prawa humanitarne-go w siłach zbrojnych*, „ZN WSO im. S. Czarnieckiego” 1997, nr 2.
- Jasudowicz T., *Międzynarodowe prawo humanitarne we współczesnym świecie – osiągnięcia i wyzwania. Materiały Toruńskiej Konferencji Naukowej*, red. T. Jasudowicz we współpracy z M. Szuniewicz i M. Balcerzakiem, TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2007.
- Jaszowski T., *Kilka uwag na temat wymuszania posłuszeństwa w wojsku*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1972, nr 3.
- Kaczmarek J., *NATO w systemie bezpieczeństwa świata*, Wyd. Alta-2, Wrocław 1998.
- Karp J., *Bezpieczeństwo państwa, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz encyklopedyczny*, red. W. Skrzydło, S. Grabowska, R. Grabowski, Warszawa 2009.

- Kitler W., *Bezpieczeństwo Narodowe RP, Podstawowe kategorie, Uwarunkowania*, System. Wyd. AON, Warszawa 2011.
- Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. A. Zoll, t. 3, 2008.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Wyd. Legalis, 2015.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, wyd. 5, LEX, Warszawa 2013.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Legalis, Warszawa 2015.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Legalis, Warszawa 2015.
- Kulicki M., *Kryminalistyka – wybrane zagadnienia teorii i praktyki sądowej*, Toruń 1994.
- Lech A., *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Wyd. LexisNexis, Warszawa 2003.
- Leśko T., *Międzynarodowe ograniczenia w prowadzeniu konfliktów zbrojnych*, Wyd. PWN, Warszawa 1990.
- Leśko T., *Problemy prawne i profilaktyka*, Warszawa 1986.
- Łoś-Nowak T., *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota – mechanizmy działania – zasięg*, wyd. 4, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.
- Marcinkowski W., *Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2006.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Mozgawa M., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2007.
- Nahlik S.E., *Grabież dzieł sztuki. Rodowód zbrodni międzynarodowej*, Ossolineum, Wrocław 1958.
- Piechowiak M., *Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego*, Warszawa 2012.
- Pisuliński J., *Europejskie prawo cywilne*, wyd. 2, Wyd. Wolters Kluwer, 2013.
- Pływaczewski E., *Przestępstwo czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego*, Toruń 1985.
- Przyjemski S.M., *Prawo karne wojskowe*, Gdańsk 1999.
- Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 1996.
- Stefański R.A., *Prawna ocena stanów związanych z używaniem środków odurzających w ruchu drogowym*, Wyd. Prok. i Pr., 1999, nr 4.
- Stefański R.A., *Przegląd uchwał Izby Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego za 1997 r.*, Wyd. WPP, 1998, nr 3–4.
- Surkont M., *Ochrona godności osobistej żołnierzy w projekcie kodeksu karnego z 18 VIII 1995 r.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1996, nr 3–4.
- System Prawa Karnego*, t. 11, red. M. Bojarski, 2012.
- Walker J., *Trzecia wojna światowa. Tajny plan wyrwania Polski z rąk Stalina*, Wyd. Horyzont, Kraków 2014.
- Wilk L., *Nieposłuszeństwo rozkazowi wojskowemu*, WPP 2002, nr 1.
- Williams J.A., *The Military and Society Beyond the Postmodern Era*. „Orbis”.
- Woźniecki B., *NATO lat osiemdziesiątych*, Wyd. MON, Warszawa 1982.
- Ziewiński J., *Rozkaz wojskowy w prawie karnym*, Warszawa 1986.
- Żukrowska K., *Przegląd aktualnego stanu*, Wyd. IUSatTAX, Warszawa 2011.

Akty normatywne

Art. 103 Karty Narodów Zjednoczonych. Została podpisana 26 czerwca 1945 w San Francisco przez 50 z 51 krajów członkowskich (Polska podpisała ją 16 października 1945) i weszła w życie 24 października tego samego roku, po ratyfikowaniu jej (wedle artykułu 110) przez pięć krajów założycielskich (Chiny, Francja, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania i Związek Radziecki) oraz większość sygnatariuszy. Kraje podpisujące Kartę zobowiązują się do przestrzegania jej postanowień, jako prawa międzynarodowego.

Art. 33 Karty Narodów Zjednoczonych.

Decyzja nr 445/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 grudnia 2013 r. w sprawie wprowadzenia do użytku Regulaminu Ogólnego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej Regulamin Ogólny Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. Urz. MON poz. 398, zał.).

Deklaracja paryska z 1856 roku dotyczy prowadzenia wojny na morzu, prowadziła do zniesienia kaperstwa/korsarstwa.

Deklaracja petersburska z 1868 roku, dotyczy korzystania z pocisków małego kalibru, Dz.U. z 1927 r., Nr 21, poz. 163.

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z 1927 r., Nr 21, poz. 161.

Dziennik Ustaw 1939, poz. 64 Oświadczenie Rządowe z dnia 28 listopada 1935 r. w sprawie przystąpienia Polski i szeregu państw do konwencji o przerabianiu statków handlowych na okręty wojenne z dnia 18 października 1907 r., oraz jej ratyfikacji.

I Konwencja genewska z 12 sierpnia 1949 r., dotyczyła polepszenia losu rannych i chorych w armiach czynnych na lądzie.

I Konwencja haska z 1907 r. o pokojowym rozstrzyganiu sporów międzynarodowych.

II Konwencja genewska z 12 sierpnia 1949 r. dotyczyła polepszenia losu rannych, chorych i rannych sił zbrojnych na morzu.

II Protokół Dodatkowy z 1977 r. do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949.

II Protokół haski z 1999 r. o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego.

III Konwencja genewska z 12 sierpnia 1949 r., dotyczyła traktowania jeńców.

III konwencja haska z 1907 roku Konwencja dotycząca rozpoczęcia kroków nieprzyjacielskich.

III Protokół dodatkowy z 2005 r. do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949.

IV Konwencja genewska z 12 sierpnia 1949 r., dotyczyła ochrony osób cywilnych podczas wojny.

IV Konwencja haska z 1907 roku i Regulamin haski z 1907 roku, dotyczy sposobu prowadzenia wojny na lądzie, praw i zwyczajów wojny lądowej.

IX konwencja haska z 1907 roku Konwencja o bombardowaniu przez morskie siły zbrojne w czasie wojny.

Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483.

- Konwencja genewska z 10.10.1980 r. o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki.
- Konwencja genewska z 22 sierpnia 1864 r. chroniąca personel szpitalny, rannych.
- Konwencja genewska z 6 lipca 1906 r. o ochronie rannych, oraz o ewidencji.
- Konwencja haska z 14 maja 1954 r. dotyczy postępowania wobec dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego.
- Konwencja haska z 1904 roku dotyczy ochrony okrętów szpitalnych.
- Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 9 grudnia 1948, Dz.U. z 1970, Nr 26, poz. 208.
- Konwencja z 1972 r. o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu.
- Konwencja z 1993 r. o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów.
- Konwencja z 1997 r. z Ottawy o zakazie użycia, składowania, produkcji i przekazywania min przeciwpiechotnych oraz o ich zniszczeniu.
- Konwencja z Oslo z 2008 r. o zakazie broni kasetowej.
- Konwencje haskie z 29 lipca 1899 r. dotyczy rozbrojenia międzynarodowe prawo zwyczajowe.
- Oświadczenie Rządowe z 31 lipca 2002 r., Dz.U. z 2003 r., Nr 78, poz. 709.
- Oświadczenie Rządowe z dnia 8 lipca 1946 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Karty Narodów Zjednoczonych podpisanej w Waszyngtonie dnia 16 października 1945 r.
- Oświadczenie Rządowe z dnia 8 lipca 1946 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Karty Narodów Zjednoczonych podpisanej w Waszyngtonie dnia 16 października 1945 r. (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 91), 65 lat temu Polska podpisała Kartę Narodów Zjednoczonych, Polska w gronie państw założycieli ONZ, Polska w ONZ.
- Podstawowe Zasady Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca.
- Polski Czerwony Krzyż działa na podstawie Ustawy z dnia 16 listopada 1964 r. o Polskim Czerwonym Krzyżu (Dz.U. z 1964 r., Nr 41, poz. 276, z późn. zm.) oraz wydanego na jej podstawie Statutu zatwierdzonego Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 20 września 2011 r. (Dz.U. z 2011 r., Nr 217, poz. 1284).
- Protokół dodatkowy z 2005 r. do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący przyjęcia dodatkowego znaku rozpoznawczego (Protokół III).
- Protokół genewski z 1925 roku, dotyczy zakazu używania gazów bojowych, broni chemicznej i biologicznej.
- Protokół I z 1980 r. o niewykrywalnych odłamkach.
- Protokół II (zmieniony) z 1996 r. o zakazie lub ograniczeniu używania min, min-pułapek i innych podobnych urządzeń.
- Protokół III z 1980 r. o zakazie lub ograniczeniu używania broni zapalających.
- Protokół IV z 1995 r. dotyczący oślepiających broni laserowych.

Protokół londyński z 1936 roku, dotyczy korzystania w walce z okrętów podwodnych.

Protokół V z 2003 r. dotyczący wybuchowych pozostałości wojny.

Regulamin wykonawczy do Konwencji o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego

Regulaminu Ogólnego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z 1998 r.

Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego (Dz.U. z 2003 r., Nr 78, poz. 708).

Traktat z Maastricht, oficjalnie Traktat o Unii Europejskiej (fr. *Traité sur l'Union européenne*, ang. *Treaty on European Union*), TUE – umowa międzynarodowa paraflowana 11 grudnia 1991, podpisana 7 lutego 1992 w Maastricht w Holandii.

Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych wytyczne Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża.

Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej.

Ustawa z dnia 31 grudnia 1945 r. o ratyfikacji podpisanych w San Francisco dnia 26 czerwca 1945 r. Karty Narodów Zjednoczonych oraz Porozumienia ustanawiającego Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych, Dz.U. z 1946 r., Nr 2, poz. 6.

Ustawa z dnia 31 grudnia 1945 r. o ratyfikacji podpisanych w San Francisco dnia 26 czerwca 1945 r. Karty Narodów Zjednoczonych oraz Porozumienia ustanawiającego Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych (Dz.U. z 1946 r., Nr 2, poz. 6).

Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe. Art. 1. Ustawa niniejsza reguluje właściwość prawa dla stosunków z zakresu prawa prywatnego związanych z więcej niż jednym państwem.

Ustawa z dnia 6.06.1997r. Kodeks karny.

V Konwencja haska z 1907 roku dotyczy praw i obowiązków mocarstw i osób neutralnych w razie wojny lądowej.

VII konwencja haska z 1907 roku Konwencja o przerabianiu statków handlowych na okręty wojenne.

XI konwencja haska z 1907 roku Konwencja o pewnych ograniczeniach w wykonywaniu prawa zdobyczy podczas wojny morskiej.

XII Konwencja z 1907 roku dotyczyła utworzenia Międzynarodowego Trybunału Łupów – nie została ratyfikowana.

XIII konwencja haska z 1907 roku dotyczy praw i obowiązków mocarstw neutralnych w razie wojny morskiej.

Załącznik do konwencji: Regulamin dotyczący praw i zwyczajów wojny lądowej.

Wyroki sądów

Uchwała SN z dnia 21 grudnia 1972 r., VI KZP 64/72, OSNKW 1973, nr 2–3, poz. 18.

Wyrok SN z dnia 15 maja 1974 r., Rw 251/74, OSNKW 1974, nr 9, poz. 178.

- Wyrok SN z dnia 22 marca 1994 r., WR 45/94, OSNKW 1994.
- Wyrok SA w Krakowie z dnia 4 listopada 2010 r., II AKa 180/10, niepubl.
- Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 8 marca 2012 r., II AKa 388/11, LEX nr 1129381.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2002 r., WK 44/02, LEX nr 77209 po-
stanowienie SN z dnia 11 maja 2004 r., WO 6/04, LEX nr 162750.
- Wyrok SN z dnia 24 lutego 1971 r., N 6/71, OSNKW 1971, nr 6, poz. 97.
- Uchwała SN z dnia 2 lipca 1975 r., U 2/75, OSNKW 1975, nr 9, poz. 123.
- Wyrok SN z 4.11.2011 r., V KK 164/11, OSNKW 2012/2, poz. 16.
- Wyrok SN z 17.02.2016 r., WA 16/15, LEX nr 2023428.
- Wyrok SN z dnia 17 czerwca 2003 r., WA 28/03, OSNwSK 2003, nr 1, poz. 1313.
- Wyrok SN z dnia 24 lutego 1976 r., Rw 67/76, OSNKW 1976, nr 4–5, poz. 68.
- Uchwała SN z dnia 7 lutego 1997 r., WZP 1/96, OSN(K) 1997, nr 5–6, poz. 38.
- Wyrok SN z dnia 15 lutego 1994 r., WR 14/94, OSNKW 1994, nr 5–6, poz. 34.
- Wyrok SN z dnia 15 lutego 1994 r., WR 14/94, OSNKW 1994, nr 5–6, poz. 34.
- Wyrok SN z dnia 7 listopada 1986 r., N 24/86, OSNKW 1987, nr 5–6, poz. 50.
- Uchwała SN z dnia 15 maja 1995 r., WZP 1/95, OSNKW 1995, nr 7–8, poz. 40.
- Postanowienie SN z dnia 10 maja 2001 r., WKN 9/01, OSNKW 2001, nr 7–8,
poz. 56.
- Wyrok SN z dnia 8 marca 1984 r., Rw 78/84, OSNKW 1984, nr 9–10, poz. 98.
- Wyrok SN z dnia 22 marca 1994 r., WR 45/94, OSNKW 1994, nr 11–12, poz. 76.

Opracowania internetowe

- International Committee of the Red Cross, Oficjalna strona internetowa (dostęp-
na w 7 językach: English, Français, Español, Português, Arabic, Russian, Chinese),
www.icrc.org [dostęp: 13.09.2014 r.].
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19360600439>.
<http://skmponz.pl>.
- Ochrona dóbr kultury według konwencji podpisanej w Hadze 14 maja 1954 r.,
http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Haga.pdf.
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:ah0004>, Uak-
tualnione wytyczne Unii Europejskiej w sprawie promowania przestrzegania
międzynarodowego prawa humanitarnego (Dz.U. C 303 z 15.12.2009).
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:ah0004> Uaktu-
alnione wytyczne Unii Europejskiej w sprawie promowania przestrzegania
międzynarodowego prawa humanitarnego (Dz.U. C 303 z 15.12.2009).
- [https://mswia.gov.pl/ftp/OCK/dokumenty_Prawo_MPH/1904_21_XII_Konwen-
cja_w_sprawie_okretow_szpitalnych_Haga.pdf](https://mswia.gov.pl/ftp/OCK/dokumenty_Prawo_MPH/1904_21_XII_Konwen-
cja_w_sprawie_okretow_szpitalnych_Haga.pdf) (Dz.U. z 1936 r., Nr 60, poz.
439).
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Kaper>.
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Karta_Narodów_Zjednoczonych.
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Konwencje_genewskie.
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Konwencje_haskie.
- [https://pl.wikipedia.org/wiki/Konwencje_haskie#Konwencja_haska_z_14_
maja_1954_roku](https://pl.wikipedia.org/wiki/Konwencje_haskie#Konwencja_haska_z_14_maja_1954_roku).

- https://pl.wikipedia.org/wiki/Mi%C4%99dzynarodowy_Trybuna%C5%82_Karny.
https://pl.wikipedia.org/wiki/Mi%C4%99dzynarodowy_Trybuna%C5%82_Woj-skowy_w_Norymberdze.
https://pl.wikipedia.org/wiki/Mi%C4%99dzynarodowy_Trybuna%C5%82_Woj-skowy_dla_DalekiegoWschodu.
https://pl.wikipedia.org/wiki/Międzynarodowy_Trybunał_Sprawiedliwości.
https://pl.wikipedia.org/wiki/Operacje_reagowania_kryzysowego.
https://pl.wikipedia.org/wiki/Organizacja_Narodów_Zjednoczonych.
https://pl.wikipedia.org/wiki/Rada_Bezpieczeństwa_Organizacji_Narodów_Zjednoczonych.
https://pl.wikipedia.org/wiki/Rada_Praw_Człowieka_ONZ.
https://pl.wikipedia.org/wiki/Rezolucje_Rady_Bezpieczeństwa_ONZ.
https://pl.wikipedia.org/wiki/Siły_pokojowe_ONZ.
https://pl.wikipedia.org/wiki/Traktat_ottawski.
Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyc, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, genewa.msz.gov.pl [dostęp: 13.09.2014 r.].
ONZ”, artykułw „WIEM”. https://zapytaj.onet.pl/encyklopedia/43347,,,,organizacja_narodow_zjednoczonych,haslo.html.
pck.malopolska.pl/dzialania/miedzynarodowe-prawo-humanitarne.
pl.wikipedia.org/wiki/Konwencje_genewskie.
pl.wikipedia.org/wiki/Międzynarodowy_Trybunał_Karny.
pl.wikipedia.org/wiki/Organizacja_Narodów_Zjednoczonych.
pl.wikipedia.org/wiki/Procesy_norymberskie.
Treść Konwencji – dokument został udostępniony dzięki uprzejmości Ośrodka Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Biura Zarządu Głównego Polskiego Czerwonego Krzyża.
[https://pl.wikipedia.org/wiki/Deklaracja_brukselska_\(1874\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Deklaracja_brukselska_(1874)).
<https://pl.wikipedia.org/wiki/Kaper>.
Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony UE, materiały zaczerpnięte z opracowań Internetowych.
www.marek-gaska.org/index.php?option=com_content&view=article&id=117:midzynarodowe-prawo-humanitarne-konfliktow-zbrojnych.
www.unic.un.org/pl/rada_praw/powstanie_zasady.php.
Karta Narodów Zjednoczonych. unic.un.org.pl. [dostęp: 26.11.2008 r.].
Henri Dunant, nobel-winners.com [dostęp: 21.11.2013 r.].
Henry Dunant - Biographical, nobelprize.org [dostęp: 21.11.2013 r.].

Inne opracowania

- Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony. Geneza i założenia, „Przegląd Europejski”, 2003, nr 1, Europejska Tożsamość Bezpieczeństwa i Obrony: koncepcja – struktura – funkcjonowanie, Warszawa 2000.
Mała Encyklopedia Wojskowa, t. 2, wyd. MON, 1970.

SPIS ILUSTRACJI

Fot. 1. Sygnatariusze traktatu. Siedzą, od lewej: Orłow, Walewski, Clarendon i Ali Pasza	23
Fot. 2. A. Garneray, HMS Kent kontra francuski korsarz Robert Surcouf w październiku 1800 roku	24
Fot. 3. Czerwiec 2017, Karolina Północna. Grupy rekonstrukcyjne odtwarzają bitwę pod Bentonville z 1865 roku	26
Fot. 4. Oryginał Konwencji Genewskiej	28
Fot. 5. Haga, Holandia	30
Fot. 6. Szpital polowy	33
Fot. 7. Wybuch I wojny światowej	38
Rys. 8. Samolot myśliwski Gloster "Gladiator"	39
Fot. 9. Parlament w Londynie	42
Rys. 10. 20 listopada 1945 – proces zbrodniarzy niemieckich w Norymberdze	43
Rys. 11. Obóz koncentracyjny	44
Fot. 12. II wojna światowa	48
Fot. 13. Temida	55
Fot. 14. Bombardowanych polskich miast we wrześniu 1939 r.	57
Fot. 15. Zdjęcie młotka sędziowskiego	58
Fot. 16. Zdjęcie obrad Trybunału	63
Fot. 17. Komitet pięciu – Komitet założycielski Czerwonego Krzyża	69
Fot. 18. Rada Bezpieczeństwa w trakcie obrad	78
Fot. 19. Zdjęcie budynku ONZ	80
Fot. 20. Zdjęcie żołnierzy misji pokojowej ONZ	81
Fot. 21. Siedziba MTS w Hadze	82
Fot. 22. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości	84
Fot. 23. Mundur majora Wojsk Desantowych	90
Fot. 24. Żołnierz 17 Wielkopolskiej Brygady Zmechanizowanej z karabinkiem wz. 96 Beryl	91
Fot. 25. Czerwone berety	94
Fot. 26. Kodeksy	95
Fot. 27. Tylko najlepsi	97
Fot. 28. Apel	101
Fot. 29. Polscy żołnierze na misji	106
Fot. 30. Żołnierz z bagnetem	110

Fot. 31. Święto Wojska Polskiego 2018 w Opolu.....	113
Fot. 32. Symbole sprawiedliwości.....	120
Fot. 33. Abrams – współczesny amerykański czołg podstawowy	124
Fot. 34. Syria Al-Majadin broń NATO	126
Fot. 35. Musztra	128
Fot. 36. Odpowiedzialność karna	133